

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

VIII. évfolyam
1998/1.

A TARTALOMBÓL

A március 19-i konferencia vitaanyaga

Tájékoztató a márc. 20-i közgyűlésről

1848 márciusa és a hadügy

A katonai stratégia kidolgozásának
nemzetközi aspektusai

Oroszország biztonsági koncepciója

A hadsereg a demokratikus
társadalomban

A lélektani hadviselés új eszközei és
módszerei

A logisztikai tisztképzésről

Az éjszakai határőrizet tapasztalatai

A hadtudományi kutatás történetéből

A TÁRSASÁGI ÉLET rovat törekvéseiről

A társaság pályázatai:

1997. évi eredményei, 1998. évi kiírása

A tanulmányok szerzői

Dr. Ács Tibor nyá. ezredes,
a hadtudomány doktora

Dr. Balogh András,
a Külügyi Intézet főigazgatója

Dr. Bognár Károly nyá. ezredes,
a hadtudomány doktora

Dr. Jeney Géza alezredes,
egyetemi adjunktus

Kiss Lajos határőr őrnagy,
doktorandusz hallgató

Kiss Jenő nyá. ezredes

Dr. Konéta György
biztonságpolitikai szakértő

Dr. Nagy Miklós őrnagy,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Nagy Pál ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Móricz Lajos nyá. ezredes,
a hadtudomány doktora

Dr. Opál Sándor nyá. rendőr alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Pataky Iván nyá. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Pekó József nyá. ezredes,
egyetemi docens

Dr. Pirityi Sándor
a hadtudomány kandidátusa

Zimits Rezső nyá. alezredes

A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

Felelős kiadó:
SZABÓ JÓZSEF,
a társaság elnöke

A folyóirat
szerkesztőbizottsága

Elnök:
CZÉKUS JÁNOS,
a társaság alelnöke

Elnökhelyettes:
HORVÁTH ISTVÁN
főszerkesztő

Tagjai:
Ács Tibor,
Barna Géza,
Béres Endre,
Bertalan György,
Fülöp Imre,
Gáspár Tibor,
Turák János,
Opál Sándor,
Pataky Iván,
Pekó József,
Várhegyi István,
Zimits Rezső.

Szerkesztőbizottság és kiadó:
1581 Budapest,
Hungária krt. 9–11.
Tel.: 260-07-40/1359 mellék

Levélcím:
1581 Budapest, Pf. 15.

A folyóiratot
gondozta és tördelte:
BAUSZ Kft.

Nyomtatta:
MSZH NYOMDA

Felelős vezető:
Nagy László
ISSN 1215—4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

VIII. évfolyam

1. szám

1998. március

Tartalomjegyzék

Ács Tibor	1848 márciusa és a hadügy	3
-----------	---------------------------	---

BIZTONSÁGPOLITIKA

Balogh András	Ki lehet-e dolgozni a magyar katonai stratégiát?	7
Pirityi Sándor	Az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonsági koncepciója	16
Konéta György	Biztonság, nemzetbiztonság, biztonságpolitika	25

HADTUDOMÁNY – HADÜGY

Pekó József	Ajánlások a Magyar Köztársaság katonai stratégiájához	33
Bognár Károly	A hadsereg a demokratikus társadalomban	58
Opál Sándor	Új irányzatok a lélektani hadviselésben	68
Nagy Pál	A virtuális valóság és a távérzékelés katonai aspektusai	74

VEZETÉS – KIKÉPZÉS

Jeney Géza	Képezzünk-e logisztikai tiszteket egyetemi szinten?	79
------------	--	----

RENDVÉDELEM

Kiss Lajos	Az éjszakai határőrizet tapasztalatai	95
------------	---	----

FÓRUM

Móricz Lajos–Kiss Jenő	Az Önkéntes Tudományos Köröktől a Hadtudományi Intézetig	101
------------------------	---	-----

SZEMLE

Nagy Miklós	A Vlaszov-kötet margójára	109
Pataky Iván	Tanulmány, amelyet el kell olvasni	117

TÁRSASÁGI ÉLET

A társaság tudományos konferenciára és közgyűlésre készül	121
A TÁRSASÁGI ÉLET rovat a tagság szolgálatában!	122
A szakosztályok beszámoló és vezetőségválasztó közgyűléseiről	123
Az MHTT pályázati felhívása az 1998. évre	127
A klubok programjairól	128
Az 1997. évi pályázatok díjazása	94

*A folyóiratunkban megjelenő cikkeket szakmailag nem bíraltatjuk,
azok tartalmáért a szerző felel!*

Ács Tibor

1848 márciusa és a hadügy

Közismert, hogy százötven esztendeje, 1848 márciusában kezdődött el a magyarság nagy történelmi vállalkozása, amely a nemzeti függetlenség és a polgári átalakulás legszükségesebb vívmányainak megteremtésével új korszakot nyitott Magyarországon történelmében. Emlékeztünkől az is kitörülhetetlen, hogy kiharcolt vívmányai védelmére a nemzet olyan, gyökeresen új hadügyi rendszert és új hadsereget, – a magyar honvédsereget – hozott létre, amely az 1848–49-es szabadságharc alatt a magyarság tekintélyét növelve a világban, sikeresen kiállta a nehéz katonai próbát.

Az elmúlt másfél évszázad során a hazai és a külföldi kutatók sokasága kereste 1848 márciusa és a hadügy összefüggéseinek titkát, könyvtári munka elemzi és mutatja be a tényeket, eseményeket, szereplőket, eredményeket, hibákat és tanulságokat. Ám az igen gazdag irodalom ellenére a tudományos kutatásnak még nagyon sok a tennivalója, mivel 1848 márciusa és a hadügy kapcsolatának, az 1848–49-es szabadságharc katonai történetének nem kevés kérdése még a hadtudomány számára is „terra incognita”.

Vonatkozik ez az új magyar hadügy kialakulásának kezdeteire is. Hisz sokunk tudatában ez úgy jelenik meg, hogy a pesti 1848. március 15-i forradalom tizenkét pontjából a 2. (Felelős minisztériumot Buda-Pesten), az 5. (a Nemzeti őrsereg), valamint a 10. (A katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk) követelésekkel kezdődik el az új honvédelmi rendszer, az új magyar hadügy kiépítése. Ám a valóságban az abszolutisztikus Habsburg-államrendszer és fő összetartó erejének, az összbirodalmi katonai szervezet szétfeszítésében és az új magyar hadügyi rendszer megteremtésében a döntő fordulat a pozsonyi országgyűlés 1848. március 3-i ülésén történt meg.

Kossuth Lajos ezen az ülésen azt indítványozta, hogy a királyhoz küldendő felirati javaslatba vegyék fel a felelős magyar kormány létrehozását és azt a követelést, mely szerint: „honvédelmi rendszerünk nemzeti jellemünknek s a honlakosok különböző osztályai érdekegységének alapján gyökeres átalakítást kíván, ez átalakítást pedig úgy felséged királyi széke, mint hazánk bátorléte tekintetéből nem halasztható intézkedést tesz szükségessé.”

A március 14-i országgyűlési felirati javaslatba bekerült a felelős magyar kormány létrehozásának, a birodalmi katonai szervezet átalakításának, az új magyar

honvédelmi és hadügyi rendszer megteremtésének követelése. A pesti forradalom hírére március 17-én megtörtént gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki kinevezése és megbízatása egy alkotmányosan felelős és független magyar kormány megalakítására. A pozsonyi országgyűlés törvénykezési feladatainak végrehajtása közben, március 19-i ülésén a legzajosabb helyesléssel fogadta a pesti tizenkét pont 10. pontját, amely lényegében a magyar hadügy megteremtésének leglényegesebb követeléseit fogalmazta meg. Március 21-én titkos tanácskozáson vitatták meg az új hadügyi rendszer, a hadsereg és a nemzetőrség kérdését, és másnap, 22-én elfogadták „A magyar hadseregről” című rövid, négy paragrafusból és egy esküformából álló, törvényjavaslatot. A miniszterelnök pedig levélben kérte fel Mészáros Lázár ezredes, az 5. huszárezred parancsnokát, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagját a hadügyi tárca vezetésére. Batthyány Lajos március 22-i leveléből nemcsak a kormány reformellenzéki szelleme, de az új hadügyi elgondolások is kiderülnek, amit az alábbi sorok bizonyítanak.

„Ő Felsége egy felelős magyar kormány alakításával bízván meg, tisztelettel szólítom fel nagyságodat, hogy ha hazafisága – és kitűnő tehetségeivel az általam alakítandó kormány támogatására készen nyilatkozik, abban a honvédelemosztály tárczáját, melyben a sorkatonaság kormánylatán kívül egy országos nemzetőrsereg organizációja is kötve van, saját felelőssége és ellenőrzése alatt átvegye.” A miniszterelnök, amellet, hogy körvonalazza a hadügyminisztérium feladatkörét, tájékoztatás céljából megküldi a felelős minisztériumról szóló törvényjavaslatot is, amely lényegében a törvény szövege lett.

Az közismert, hogy 1848. március 23-án Batthyány Lajos miniszterelnök az országgyűlésben nyilvánosságra hozta a nyolc miniszterből álló tervezett kormányának névsorát; negyedikként: „Hadügy: Mészáros Lázár ezredes” szerepelt. Az viszont már kevésbé ismert, hogy ugyanaznap a miniszterelnök javaslatára az országgyűlés „A magyar hadseregről” szóló törvénytervezetet ideiglenesen félretette, a már az uralkodó elé terjesztett törvények jóváhagyása reményében. Ám az udvar egy március 28-i királyi kéziratban közölte az országgyűléssel, hogy a hadsereg irányításában meg kívánja tartani a régi gyakorlatot, a bécsi központi hadügyi irányítást. Ez a hír hatalmas felháborodást váltott ki nemcsak Pozsonyban, de Pesten is és a tömegmegmozdulástól való félelmében, Bécsben március 31-én látszólag belenyugodtak az önálló magyar hadügy elismerésébe.

A március 31-i új királyi válaszban a hadügy alapvető kérdésében elismerte a nádor és a felelős magyar kormány jogait. De a magyar hadseregnek az országon kívüli alkalmazását és a katonai beosztásokban való kinevezések jogát a királynak tartotta fenn, és a szükséges ellenjegyzést a király személye körüli magyar (külügy) miniszterre bízta. A királyi leiratnak erről a részéről az országgyűlés március 31-i ülésén Batthyány Lajos miniszterelnök kijelentette: „...kötelessége a magyarnak a Monarchia integritását védelmezni kül megtámadások és ellenségnek ellenében, de nem azon értelemben, hogy kötelessége volna beavatkozni azon esetekbe is, midőn a Monarchia egyik vagy másik tartományának bel kormányzása változást igényel és kíván.” E miniszterelnöki nyilatkozat mögött az országos rokonszenvvel fogadott lombardiai nemzeti felkelés ténye húzódott meg.

Kossuth Lajos is rámutatott, hogy a királyi leiratban az egyik lényeges pont a hadügy kérdése, amely a magyar szabadság és önállóság, nem az elszakadás, hanem a *pragmatica santio* alapján állva elfogadható. A honvédelemről és a hadügyről megállapította: „Ezentúl a *pragmatica santico* kapcsolatainál fogva vannak kötelezettségeink is a birodalom irányában, és midőn a fejedelem azt mondja, hogy csak arra nézve, a mi illeti a katonaságnak az ország határain kívüli alkalmazását, és a hadseregbeni előléptetéseket, marad fenn a birodalmi kapocs, és marad a birodalom közös erővel megvédése iránt, még a szabadság bázisán nem intézkednek a nemzetek, és ennél fogva az intézkedést a fejedelem magának fenntartja, de a felelős ministerium egyik tagja ellen jegyzése mellett, meg van adva vélekedésem szerint – mennyi papiroson lehetséges – a nemzetnek önállása, alkotmányossága, szabadsága, és a hadi dolgokba befolyása ki van viva. A többi a nemzet erejétől függ.”

A felelős minisztériumról szóló 1848. évi III. törvénycikk 38 paragrafusa és az 1848. évi XXII. törvénycikk a nemzeti őrseregről 35 paragrafusa határozta meg a kormány és a hadügyminisztérium hatáskörét a katonai és honvédelmi kérdésekben. Az ország honvédelmére és hadügyére vonatkozó III. törvénycikk paragrafusaiából érdemes idézni azokat, amelyek meghatározták a hadügyminisztérium feladatát. A III. tc. 6. §-a rögzítette, hogy „katonai és általában minden tárgyakban Ő Felsége a végrehajtó hatalmat ezentúl kizárólag csak a magyar ministerium által fogja gyakorolni.” A 8. paragrafus értelmében: „A magyar hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazását, nemkülönben a katonai hivatalokra kinevezéseket, szinte úgy Ő Felsége fogja, a 13. § szerint folyvást királyi személye körül leendő felelős magyar minister ellenjegyzése mellett elhatározni.” A 14. § felsorolja a „ministeriumnak osztályait”, azaz a kormány minisztériumait, a „g) Honvédelem” osztálya, vagyis minisztériuma. A 18. § leszögezte: „Mindegyik miniszter azon rendeletért, melyet aláír, felelősséggel tartozik.” A 28–31. §-ok alapján a kormány, a miniszterek, így a hadügyminiszter is, az országgyűlésnek felelős és köteles beszámolni működéséről.

Az ismert, hogy 1848. április 11-én a kinevezett miniszterek többsége letette a hivatali esküt, a király szentesítette a márciusi törvényeket és berekesztette a pozsonyi országgyűlést. Tehát létrejött történelmünk első felelős magyar kormánya, amely megkezdte munkáját, bár kilátásai nem voltak különösen biztatóak, noha a törvények világosan meghatározták illetékességét a hadügyben, a honvédelmi és katonai tárgyakban. Ám a törvények szövegének értelmezési lehetőségét használták ki a bécsi udvari körök, az osztrák hadügyminiszter és az ország területén található öt főhadparancsnokság, hogy ne ismerjék el és elvitassák a hadügyben a magyar minisztérium fennhatóságát és jogkörét.

A Habsburg-birodalom haderejében Magyarország és kapcsolt részeiből származó katonaság 1848 tavaszán, az önálló magyar hadügy kiépítésének kezdetén az összlétszámnak mintegy egynegyedét – 60 ezer főt – tették ki. A hadrendben, a háttáborozatokat nem számítva, 12 huszár és 16 sorjalogezred magyar elnevezéssel szerepelt. Ez a császári-királyi hadsereg volt a Habsburg-birodalom fő összetartó ereje és az uralkodóház érdekeinek leghűbb őrzője.

Ezért törekedett a bécsi udvar, a kormány és a hadügyminiszter a felelős magyar kormány megalakulásának pillanatától a hadügyi igazgatás változatlan hagyására és a magyar hadügyminiszter jogkörének megkérdőjelezésére. A magyar kormány viszont működése első napjától törvényesnek tartotta, hogy az új nemzeti honvédelem megteremtéséhez az ország teljes hadügye feletti rendelkezési illetékség a minisztériumé. Azt a magyar kormány nem vonta kétségbe, hogy az uralkodó felségjoga a hadsereg legfőbb vezénylete, de ebben társul csak a magyar hadügyminisztériumot és a „magyar lábra állított” hadsereget kívánta látni.

A két kormány között 1848. április 11-től megindult a huzavona az önálló magyar hadügy kiépítésében. A magyar kormány és hadügyminisztérium pusztán léteével állt útjában a bécsi összbírodalmi hadügyi törekvéseknek, mivel a kialakult súlyos katonapolitikai helyzetben már az első hetekben kénytelen volt az ország védelme érdekében olyan katonai intézkedéseket hozni, amelyek az önálló honvédelmi politika követését és a nemzeti hadügy új rendszerének kiépítését jelezték.

Az 1848. évi márciusi események és az önálló magyar hadügy kezdetei szoros összefüggéseit talán érzékeltette ez a nagyon hiányosan megrajzolt katonai történelmi vázlat is.

1848 márciusa nyitotta meg az utat a hadügy fejlődése és az azt megalapozó magyar hadtudomány továbbfejlődése előtt. Nem szabad sohasem megfeledkeznünk azokról a magyar politikusokról és katonákról, akik az 1848–49-es polgári forradalom és szabadságharc viharos másfél esztendeje alatt felhasználták az egyetemes és magyar hadtudomány értékeit, az önálló honvédelem és hadügy fejlesztésére.

Tagadhatatlan tény, hogy a tudományosság is hozzájárult azokhoz a látványos hadügyi teljesítményekhez, amelyek alapján a nemzet és honvédserege az abszolutizmus egyesült haderejével szembeni szabadságharcában oly nagy, máig tartó hírnevet és elismerést szerzett. Ez arra kötelezi a mai hadtudományt és művelőit, hogy egyre elmélyültebben kutassák, tárják fel és tegyék közzé az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc hadügyének ismeretlen tényeit, adatait és összefüggéseit, ezzel segítve a minél objektívebb történelmi kép kialakulását nemcsak a katonatársadalomban, hanem a minél szélesebb polgári közvéleményben is.

Balogh András

Ki lehet-e dolgozni a magyar katonai stratégiát? (nemzetközi politikai megfontolások)

A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Hadtudományi Társaság 1997. október 10–11-i közös tudományos konferenciáján a Honvéd Vezérkar, a parlamenti pártok és a tudományos műhelyek, valamint a „közvéleményt” is képviselő hozzászólók mondtak véleményt a nemzeti katonai stratégia és az integráció kérdéseiről, az ennek összegezésére kísérletet tevő írásos anyagról, a Fehér könyvről. Az előadók sorában felszólalt dr. Balogh András úr is, a Külgügyi Intézet főigazgatója, aki a magyar katonai stratégia néhány fontos nemzetközi aspektusát vázolta fel és megfontolásra ajánlott néhány kérdést. A nemzetközi helyzet új jellemzőire és összefüggéseire rámutató, nagy érdeklődéssel hallgatott előadást – a szerző által kiegészítve – az alábbiakban közöljük.

Magyarország teljes szuverenitásának visszanyerése, kiváltképpen pedig a NATO-hoz történő csatlakozás gondolata, majd a csatlakozási folyamat előrehaladása egyre erőteljesebben vetette fel egy magyar katonai stratégia kidolgozásának lehetőségét és szükségességét.

A katonai stratégia Nyugat-Európában és Észak-Amerikában, de más kontinensek országaiban is – az állam szuverenitása és a nemzeti érdekek védelmének alaptételéből indul ki. Ennek az alaptételnek a helyességét Magyarországon sem lehet és nem szabad vitatni. Lehet és kell vitatni azonban azt, hogy jelenleg és az elkövetkező, még belátható és tervezhető években mit tekintünk a legáltalánosabb nemzeti érdekeknek, meg tudjuk-e ezeket fogalmazni, vannak-e szellemi és anyagi eszközeink ezek érvényesítésére.

Kétségtelenül van igazságuk azoknak, akik azt hangsúlyozzák, hogy egy katonai stratégia az általános nemzeti kül- és biztonságpolitikai doktrínából vezethető le. Ilyen pedig nem készült el. Ez valóban hiányosság, ám mégsem lehet oka vagy ürügye annak, hogy ne lépünk előre a katonai stratégia kidolgozásában. A magyar kül- és biztonságpolitika fő cselekvési irányai és alapvető feladatai 1990 után elég gyorsan kialakultak és mind a mai napig folyamatosságot mutatnak, ami arra utal, hogy egyfelől a magyar társadalmi és politikai életben e tekintetben alapvető konszenzus jött létre, másfelől az említett külpolitikai irányok megjelölése a nemzetközi viszonyok és magyar szerepvállalás adekvát értékelésén alapul. A magyar külpolitika nyugat-európai és atlanti orientációja, a jószomszédsági viszonyra törekvés

a környező országokkal, valamint politikai és erkölcsi felelősségvállalás a Kárpát-medence más államaiban élő magyarok sorsának alakulásáért olyan elemek, amelyek részét képezik a kormányprogramnak és különféle formákban az Országgyűlés jóváhagyta.

Egy kidolgozandó magyar katonai stratégiának tehát szilárd politikai és jogi alapjai vannak.

A továbbiakban a magyar katonai stratégia néhány fontosnak vélt nemzetközi politikai aspektusát vázoljuk fel.

Az új nemzetközi környezet jellemzői

A jelenlegi nemzetközi környezet értelmezését elősegítendő, a következő négy elem sajátos vonását szükséges hangsúlyozni:

Először: a globális szembenállás a bipoláris rendszerrel együtt megszűnt, így Európa politikai, katonai és ideológiai megosztottságával kevésbé kell számolni. *Nemzetközi környezetünk kétségkívül biztonságosabbá vált.* Erről akkor sem feledkezhetünk el, amikor az új kihívásokról beszélünk.

Másodszor: *A régi világrend felbomlott, de az újnak még csak elemei, igaz, nagyon markáns elemei jelentek meg.* Viták folynak a nemzetközi szakirodalomban arról, hogy unipoláris vagy multipoláris világ jön-e létre. Ez nagyon kényes és fontos kérdés, az egyik ugyanis azt jelenti, hogy az Egyesült Államok által dominált atlanti világ az, amelyik meghatározza a világot, a másik pedig azt, hogy a világ a bipolaritás előtti állapotokhoz visszatérhet, amikor is nagyon sok centrumból állt a nemzetközi kapcsolatok egész rendszere. Ha erre a kérdésre nem tudunk megfelelő választ adni, akkor a stratégiánkat sem tudjuk meghatározni. Ezt a nagyon népszerű kérdésfelvetést nem tartjuk szerencsésnek; a vita résztvevői ugyanis mesterségesen kreált alternatívákba szorítják a külpolitikai gondolkodást. A nemzetközi életben dominánsnak tekinthető folyamatok elemzése arra utal, hogy *a most születőben lévő új világ egyidejűleg unipoláris és multipoláris.* A katonai és nagy mértékben a nemzetközi politikai döntéshozások területein vitathatatlanul az USA által dominált atlanti világ jelenti a meghatározó, lényegében az egyetlen pólust. Ugyanakkor a gazdaságban legalább három nagy erőközpont mára már kialakult. Az Egyesült Államok, a jelentősen integrálódott Nyugat-Európa és a legdinamikusabban növekvő bár még széttagolt Kelet-Ázsia egymással számtalan szállal összekötött, de egyenrangú gazdasági centrumokat alkotnak, a közöttük lévő viszony nem a függőség, hanem a kölcsönös függőség terminusaival írható le. A gazdasági és a kereskedelmi viszonyokat tehát multipolaritás jellemzi. Hogy a gazdasági multipolaritásnak milyen politikai és katonai következményei lesznek a jövőben – azt ma még nem lehet megmondani.

Harmadszor: *a keleti integrációs struktúrák szétestek,* a bipoláris rendszer összeomlása viszont nem vezetett a sok tekintetben tükörképként létrejött, illetve működő nyugati struktúrák felbomlásához. Ellenkezőleg! Funkciójuk módosult ugyan, *de valamennyi lényeges nyugati integrációs szervezet fennmaradt,* továbbfejlődik és kifejezte készségét a keleti irányú bővülésre. Ez a helyzet önmagában is elég ahhoz, hogy

meghatározza a közép-európai térség külpolitikai, biztonságpolitikai, valamint gazdasági-kereskedelmi tájékozódását.

Negyedszer: egyidejűleg két ellentétesnek látszó tendencia mutatkozik az integrációk területén. Van egy erőteljes, a nemzeti döntéshozásokat erősen korlátozó integrációs tendencia, de emellett megerősödtek a különböző nemzeti érdekérvényesítési törekvések is. Tévedünk, ha kizárólag az egyikre tesszük a hangsúlyt. *Európában egyszerre jelentkeznek integrációs és dezintegrációs törekvések.* Korántsem arról van szó, hogy az integrációs irányzat Nyugat-Európa jellemzője, míg a kontinens keleti felének uralkodó szellemi és politikai áramlata a dezintegráció.

Ennek a felismerésnek is közvetlen konzekvenciái vannak a magyar bel- és biztonságpolitikára, nevezetesen az, hogy elkerülhetetlen meghatározni a nemzeti érdekeket, ezek érvényesítésének feltételeit és lehetőségeit a európai és az atlanti integráció keretei között. Mind a két tendencia jelen van Nyugaton és Keleten egyaránt.

Új kihívások és veszélyek

□ Az első számú kihívás és veszély Magyarországra és általában a térségre nézve az új Oroszországtól származik. Ezt kendőzetlenül, ezúttal a szokásos diplomáciai megfontolásokra tekintet nélkül fel kell vetni. Semmiféle színvonalas és hasznosítható következtetésre nem jutnak, ha a lehetséges kihívásokról szóló elemzéseink ugyanolyan mélységűek és stílusúak, mint egy tárgyalási tematika. A egykori Szovjetunió léte és nemzetközi politikai aspirációi annak idején a NATO létrehozásának fő okai voltak, a Szovjetunió felbomlása utáni helyzet azonban nem jelentheti azt, hogy megkerülhető lenne az egykori Szovjetunió gerincét képező eurázsiai óriásnak, Oroszországnak a jelenlegi és várható nemzetközi biztonsági szerepe.

Az Oroszországgal kapcsolatos történelmi tapasztalatok és – főleg – a mai Oroszország bizonytalanságokkal terhes perspektívái kétségtelenül a NATO fennmaradásának fontos összetevői. A mai Oroszország minőségileg különbözik ugyan mind a 19. századi expanzív Oroszországtól, mind pedig jogelődjétől, a bipoláris rendszer egyik sarkát képező Szovjetuniótól, és nemcsak kíváncsok, hanem lehetséges is bevonni egy globális biztonságot jelentő kooperatív rendszerbe, de indokolt felhívni a figyelmet az Oroszországgal kapcsolatos veszélyekre. Két olyan fejlődési irányzat is elképzelhető ugyanis, amely destabilizáló lehet Közép-Európára nézve.

Az egyik egy fundamentalista rendszernek a felbukkanása, legalábbis az elemeinek a megjelenése. Hogy a fundamentalizmus vallási vagy nacionalista jellegű, hogy jobboldalinak vagy baloldalinak minősíthető, ez biztonságpolitikai szempontból másodrendű tényező. A kül- és biztonságpolitika nézőpontjából az az összefüggés számít, amely a fundamentalista ideológia és politika valamint az expanzív nagyhatalmi törekvések között időtől és helytől függetlenül fenn szokott állni. A másik irányzat – ami sok tekintetben veszélyesebb, mint az első – a központi hatalom összeomlásából, a dezintegrációs folyamatok továbbmélyüléséből fakadhat. A kaotikus állapotok kialakulása Oroszországban egyszerre jelentheti a központi ellenőrzés csökkenését és ma még azonosíthatatlan és kiszámíthatatlan erők felszínre kerülését. Ne felejtjük el, hogy Oroszország ma is az egész eurázsiai kontinensnek centrális helyén fekvő, legnagyobb területű és hatalmas népességű országa, óriási természeti

és emberi erőforrásokkal. Amennyiben ebben az országban akár a fundamentalizmus, akár a szétesés tendenciái kerülnek előtérbe, ez rendkívül nagy veszélyeket idézhet elő. A nukleáris fegyverek feletti kontrollnak a gyengülésétől egészen a tömeges migrációig nagyon sok, különféle természetű és horderejű veszélyforrást is számításba kell venni Magyarország biztonságpolitikájának tervezésénél. Nem tehetünk úgy, mint ha ezek a kihívások nem léteznének.

□ *A másik kategóriája a kihívásoknak és veszélyeknek a kelet-európai bizonytalanságokból és destabilizációból következik.* E térségben az átalakulás nehézségei önmagukban rendkívüli bizonytalanság forrásai. Olyan gazdasági visszaesés következett be az elmúlt 5–6 esztendőben, amelynek következményeképpen a kelet-európai országok jelenleg a 10 évvel ezelőtti termelési és fogyasztási szintet sem érik el. A térség országainak többségében a jelenlegi GDP csak 60–70%-át éri el a 10 évvel ezelőtinek, sőt egyes FÁK-országokban csak 40–50%-át. Ez önmagában is destabilizáló hatású. A destabilizáló tényezők közé sorolható a térség több államának szétesési folyamata. Kelet- és Közép-Európában három állam szűnt meg eredeti formájában létezni. Mindhárom most szétesett ország Magyarország határai mellett van. Ily módon 5 új állam született határaink mellett. Ezek közül négy most jelent meg először a történelem folyamán (hacsak nem számítjuk történelmi előzménynek a néhány évig fennálló tisói szlovák bábállamot vagy a horvát usztasa államot). Az új államok – és erre a harmadik világ története a dekolonizáció után világosan tanúskodik – eleve az instabilitás forrásai azzal, hogy nem rendelkeznek hagyományos államszervezettel, gyakran a nemzeti identitásépítés nehéz feladataival küszködnek és saját történelmüket most kell újraértelmezniük.

Magyarország számára nem lényegtelen, hogy egyetlenegy olyan új állam nincs a szomszédságában – Szlovénia kivételével, amelynek területe egészen vagy részben ne tartozott volna évszázadokon keresztül a Magyar Királysághoz. Magyarország minden szomszéd országában különböző nagyságú és súlyú magyar kisebbség él. Magyarország megkülönböztetett figyelme és sajátos érdekeltsége nem attól függ, hogy a mindenkori budapesti kormányok milyen politikát kívánnak folytatni. *A különféle nagyságú és súlyú, különböző gazdasági és társadalmi szerkezetű, eltérő politikai filozófiát követő szomszéd országok léte alapvető adottság, amely egyik legfontosabb eleme a magyar kül- és biztonságpolitikai gondolkodásmódnak.* A Magyarországgal szomszédos országok vonatkozásában nemcsak az államok integritásának megszűnése képezi fontos összetevőjét az új biztonságpolitikai környezetnek. Bekövetkezett a legsúlyosabb, a biztonságot közvetlenül érintő fejlemény is: nyílt háborús összecsapások zajlottak az egykori Jugoszlávia területén. Magyarország nemzetközi környezete várható alakulásának megítélése szempontjából az egymással szorosan összefüggő háborús konfliktusok a délszláv térségben roppant fontossággal bírnak. Felvetik ugyanis azt a rettegett kérdést, hogy *van-e ismét lehetősége helyi háborúknak Európában.*

A bipolaritás, amely önmagában hatalmas veszélyforrás volt, sajátos stabilitást biztosított Európában. Ez a stabilitás felbomlott és *a doktrína, hogy Európában nem lehet helyi háború anélkül, hogy ez globális konfliktushoz vezessen, elvesztette érvényességét.* Az 1990 utáni Európában ugyanis nincs többé blokkszolidaritás, sem blokk-

kontroll és a lokális háborúknak sincs többé globális dimenziója. Ilyen értelemben a jugoszláv válság a háborúk sora, tulajdonképpen tipikus harmadik világbeli lokális konfliktus volt. Semmiféle közvetlen veszély az európai államokat nem fenyegette a jugoszláv háborúkkal összefüggésben. Nyugat-Európa nem volt érdekelt a rendezésben való áldozatvállalást követelő részvételben. A háborús konfliktus kitörése után 4 évvel bekövetkező erőteljes és hatékony amerikai reagálás az európai távolmaradás következményei között különösen nagy jelentőségű egy, a nemzetközi környezetről adandó elemzés számára. Ugyanakkor az amerikai kötelezettségvállalás az európai helyi háborúk kitörésének elméleti lehetőségét illetően nem jelent egyértelmű cáfolatot.

□ *A kihívások és veszélyek között kitüntetett helye van a főleg a kormányok által támogatott nacionalizmus markáns megjelenésének a kelet-európai térségben. Erre számtalan példa van, ezek a jelenségek erősebb vagy gyengébb formában gyakorlatilag szinte minden kelet-európai országban megtalálhatók.*

Indokolt a nacionalista jelenségekre történő utalás során kitérni arra, hogy a nemzetközi dokumentumokban és főleg az idevágó nyilatkozatokban a kihívások és veszélyek között a kisebbségekkel összefüggő konfliktusokat szokták említeni. Ennek a megfogalmazásnak veszélye óriási, ugyanis nem a kisebbségekkel szembeni diszkriminációt jelölte veszélyforrásnak, hanem a kisebbségek létét. Ez elfogadhatatlan, ez ellen nagyon határozottan állást kell foglalni! Öröndetes, hogy egy sor NATO-dokumentum, csakúgy az Oroszország és NATO közötti alapokmány már próbálja helyére tenni ezt a kérdést, és a kisebbségekkel összefüggésben az emberi és a nemzeti kisebbségi jogok megsértése jelenik meg konfliktusforrásként, nem pedig a kisebbségek létezése.

□ *Az új kihívásokkal összefüggésben Európa megosztottságának kérdéséről is szólni kell. Az európai és atlanti integrációs intézmények kibővülése Európa hidegháborús megosztottságának meghaladását jelzi és ebből a szempontból is kedvező irányzatot képvisel. Ugyanakkor nagyon nagy hibát követnénk el, ha nem látnánk, hogy az euroatlanti struktúrák kiterjednek ugyan, a NATO kissé hamarabb, az EU remélhetőleg nem sokkal később követi NATO-bővítést, de belátható időn belül egész Európára egyik sem fog kiterjedni. Európa megosztottsága abban a tekintetben nem fog megszűnni, hogy országainak jelentős részre elsősorban a FÁK-országok, de hosszú időn keresztül a Balkán országainak többsége nem fog csatlakozni a NATO-hoz vagy az Európai Unió kül- és biztonságpolitikai intézményeihez és politikájához teljes jogú tagként. A közeli jövőben tehát egységes Európa nem jön létre, ennek nemcsak történelmileg nincsenek meg a gyökerei, hanem az Európa különböző részei között gazdasági és kulturális különbségek is súlyos akadályt képeznek. (Belgium és Albánia között sokkal nagyobb a gazdasági teljesítőképességet vagy a társadalmi struktúrákat illető különbség, mint az EU átlaga és a Közel-Kelet átlaga közötti.)*

□ *Az új kihívások és veszélyek között különösen megnövekedtek az olyanok, amelyek nem közvetlenül katonai természetűek. Nemcsak a már említett gazdasági biztonság, vagy általában az agresszív, egyes kormányok által is támogatott vagy kezdeményezett nacionalizmussal kapcsolatos súlyos következményekre gondolunk,*

hanem azokra a jelenségekre is, amelyek az utóbbi időben kezdenek csak tudatosulni. Ezek közül különösen nagy destabilizáló hatása lehet az országhatárokon átívelő *szervezett bűnözésnek*, amely kiterjed olyan stratégiai áruk előállítására és kereskedelmére, mint a fegyverek és az energiahordozók. Fennáll az esélye a *nukleáris, a vegyi és a biológiai fegyverek feletti ellenőrzés gyengülésének is*. Néhány évvel ezelőtt nagyobbnak tűnt, de mára sem küszöbölődött ki a Magyarország területét is érintő és kezelhetetlen méretű *migráció*. Világszerte súlyos gondokat jelent a *terrorizmus*. Magyarország biztonságát közvetlenül fenyegethetik külső eredetű *környezeti ártalmak is*.

Összefoglalva: a bipoláris nemzetközi rendszer megszűnése után a globális konfrontáció veszélye elmúlt. Az új világhelyzet minőségileg is kedvező környezetet teremtett Magyarország számára. Az új biztonsági környezet azonban nem teljesen megnyugtató, részben régebbi veszélyek és kihívások élnek tovább vagy erősödtek fel, részben újak jelentek meg. Ezek kezelése Magyarország szuverenitása, területi integritása, demokratikus intézményeinek fennmaradása szempontjából éppen úgy, mint polgárai normális életkörülményei biztosítása érdekében létfontosságú.

Mit tehetünk és miért nem tehetjük meg?

Magyarország biztonságpolitikája számára elvontan a következő lehetőségek léteztek és léteznek:

a.) *Az ország elfogadhat egy pacifista opciót*, védelmi erőit nem fejleszti, esetleg hadseregét leszereli arra a feltételezésre alapozva, hogy egy teljesen védtelen ország olyan megnyugtató és megbízható lehet bármely külső hatalom részére, hogy azt hasonló biztonságpolitika követésére ösztönzi, nem provokál senkit agresszióra, és ha ez mégis bekövetkeznék, a nagyhatalmak támogatására lehet számítani. Hivatkozásul Costa Ricát szokták említeni. A kis közép-amerikai köztársaság ugyanis szélnek eresztette hadseregét, és azóta élvezi a béke áldásait.

Ellenérv: Sajnos, akár a régebbi, akár a modern történelem azt bizonyítja, hogy a túlzott gyengeség és a védtelenség önmagában provokál. Magyarország 20. századi történelmének tanulságai között a vereségek katasztrofális következményei önmagukért beszélnek. Kevés a jele annak, hogy mostantól kezdve megváltozott a társadalmak és az államok gondolkodásmódja, hogy sutba dobhatnánk a történelem több ezer éves tapasztalatait. Egy védtelen és gyenge országot, amely képtelen saját védelméhez jelentékenyen hozzájárulni, senki sem fog segíteni. A Costa Rica-i hivatkozás hamis. Ez a törpe ország az Egyesült Államok különleges védelmi ernyője alatt áll, aminek számos, a világ többi részén megismételhetetlen gazdasági és egyéb oka van.

b.) *Magyarország deklarálhatja semlegességét* és azt az egyértelmű szándékát, hogy minden nemzetközi konfliktusból ki akar maradni örök időkre. Biztonságáról saját maga gondoskodik, így nem kell korlátozni szuverenitását. A semlegesség kifizetődő, Európa semleges államainak – Svájc, Svédország, Finnország, Ausztria – lakói békében és átlagon felüli prosperitás körülményei között élnek. Semleges státusuk nem akadályozta őket a nemzetközi politikai, gazdasági, kulturális és tudományos

kapcsolatokban való szerves részvételben, többségüket éppen az elmúlt években vették fel az Európai Unióba.

Ellenérv: Először is a felsorolt európai államok semlegessége különféle eredetű és természetű, de annyiban hasonló, hogy semlegességük kinyilvánítása és fennmaradása az európai kontinensen befolyásos nagyhatalmak egyetértő támogatásán nyugodott és nyugszik. Az egyoldalú semlegesség kinyilvánításának semmiféle kedvező hatása nincs, a semlegesség megsértésére ellenben számos példa van, ha akár egyetlen agresszív hatalom nem tartja tiszteletben a háborús konfliktusokból való kimaradás vagy a semlegesség deklarálását. 1940-ben Belgium, 1956-ban Magyarország esete mutatja, hogy a deklarálás pusztán ténye értelmetlen. Másodszor: a semlegesség státuszának fenntartása számottevő védelmi erőfeszítéseket igényel, erre csak igen jómódú államok képesek. Vagyis nem annyira a semlegesség vezetett gazdagsághoz és jómódhoz, hanem az utóbbiak tették lehetővé a semlegesség gyakorlati érvényesülését. Harmadszor: Az említett európai országok többségében a politikai pártok és a szakértő közvélemény között nyílt vita indult a semlegesség feladásáról és ennek a vitának az eredményeképpen nagyon valószínű, hogy Ausztria, de talán a többi semleges ország is hamarosan kéri felvételét a NATO-ba.

c.) *Magyarország akár el tudja ismertetni semleges státuszát, akár nem, maga is gondoskodhat biztonságáról anélkül, hogy csatlakoznék egy katonai szövetségi rendszerhez, hatékony és önálló kül- és védelmi politika segítségével, ahogyan ezt Izrael teszi.*

Ellenérv: Ha egy nemzetközileg elismert semleges státusz is teljesíthetetlenül költséges, a semlegesség nélküli saját védelem biztosítása még inkább meghaladja az ország teherbíró képességét. Magyarország az izraelihez hasonló külső pénzügyi, katonai és politikai támogatásra nem számíthat.

d.) *Magyarország biztonságát szoros regionális együttműködés és integráció garantálhatja. A Föld több pontján hosszabb-rövidebb ideig szűkebb regionális alapon szerveződő szövetségi rendszerek képezték a biztonság központi elemét (CENTO, SEATO).*

Ellenérv: Először: szűkebb regionális védelmi jellegű szervezetek eleve egy vagy több nagyhatalom részvételével, illetve hatékony támogatásával jöttek létre. A bipoláris világrend felbomlásával mindenütt megszűntek létezni. Másodszor: Közép-Európa nemzetei között biztonságpolitikai integráció mindeddig csíra formájában sem tudott kialakulni és egyetlen közép-európai országban sincs erre elhatározottság. Harmadszor: a közép-európai országok együttesen sem képeznek akkora súlyt, hogy reális biztonságot tudnának garantálni. Negyedszer: Magyarországnak a jövőben is a szomszédok heterogenitásával kell számolni, ezek az országok olyan nagy mértékben különböznek egymástól, hogy nem vonhatók be belátható időn belül egy szoros szövetségi rendszerbe.

Mit tegyünk?

A magyar társadalom nem hagyhatja figyelmen kívül a Magyarország szuverenitását, területi épségét és polgárainak biztonságát veszélyeztető tényeket, amelyekről az előzőekben szó esett. *Minthogy az említett biztonságpolitikai opciók – úgymint az egyoldalú leszerelés, a semlegesség, az önerőre támaszkodás és a szűk regionális biztonság*

sági integráció – nem képesek betölteni a nekik szánt szerepet, más megoldást kell találni. Ez a más megoldás a globális és az európai biztonsági architektúrában való aktív részvétel.

Tekintettel arra, hogy a globális és az európai biztonsági rendszer leghatékonyabb és legfontosabb szereplője a NATO, Magyarország biztonságának legfontosabb tényezője értelemszerűen a NATO védőerőjének megszerzése lehet. A NATO-védőerő egyértelmű megszerzése a NATO-ban való teljes jogú tagságon nyugodhat. A teljes jogú tagság azt jelenti, hogy Magyarország a Föld legerősebb, legbefolyásosabb védelmi szervezetének tagjaként úgy szerezheti meg a szükséges biztonságot és védelmet, hogy egyben maga is egyenjogú résztvevője lehet azoknak a döntéseknek, amelyeknek hatása akkor is érvényesülne, ha Magyarország kívül maradna a szövetségi rendszeren.

Magyarország sok lehetőség közül választhat, de igazi biztonságot és védelmet a tagországok szuverenitásán alapuló NATO biztosíthat.

A magyar biztonságpolitika sarkköve tehát a NATO. Szükséges azonban figyelembe venni, hogy a NATO nem terjed ki és előreláthatóan nem is fog kiterjedni az egész európai földrészre. Az európai biztonsági architektúrában más intézményeknek is szerepük van. Az EBESZ-nek kitüntetett helye lehet, mint közvetítőnek a konfliktuskezelő erőfeszítésekben, valamint a konfliktus-előrejelzésben. A szűkebb regionális és szubregionális együttműködések nem képezhetik ugyan a nemzetbiztonság egyedüli alapját, de minden bizonnyal hozzájárulhatnak Magyarországnak közvetlen geopolitikai térségének biztonságához.

Tekintettel arra, hogy a regionális feszültségek és konfliktusok valószínűsége nagyobb, mint az összeurópai vagy globális konfrontációké, különösen fontos az, hogy Magyarország milyen viszonyt tud kiépíteni szomszédaival. Alapvető biztonsági követelmény az, hogy Magyarország ne szigetelődjön el, ne vegyék körül olyan országok, amelyek Magyarországot ellenségnek tekintik, és semmiképpen se alakuljon ki az országot körülvevő ellenséges blokk, ahogyan ez a két világháború között történt. A NATO keleti irányú bővülése és általában az európai és atlanti integrációkhoz való csaknem egyöntetű törekvés a Kárpát-medence országai részéről lényegesen csökkentette a magyar elszigetelődés lehetőségét. Ezzel együtt *elengedhetetlen a szomszéd országokkal való kétoldalú kapcsolatok stabilizálása és olyan politika folytatása, amely megfelelő fogadókészség esetén tartós megbékéléshez vezet.*

A magyar katonai stratégiai kidolgozásánál figyelembe kell venni nemcsak az északatlanti csatlakozás követelményeit, hanem az EU-tagságból következő kötelezettségeket is. Ezek között alapvető érték- és orientációbeli megfelelés van ugyan, de nem tekinthetünk el attól, hogy az EU nem azonos a NATO-val és a szerződés az Európai Unióról V. fejezetében tartalmazza a közös kül- és biztonságpolitikai rendelkezéseket, amelyekhez a jelölt államoknak, így Magyarországnak és alkalmazkodnia kell. Az EU közös kül- és biztonságpolitikájához történő csatlakozás kérdéséről a jelölt államoknak nincs lehetősége tárgyalni, és aközött választhatnak, hogy elfogadják-e rendelkezéseit vagy sem, készek és képesek lesznek-e a csatlakozás időpontjától kezdődően teljesértékűen és aktívan részt venni a közös kül- és biztonságpolitikában, ahogyan azt a szerződés meghatározta, vagy sem, a csatlakozáskor teljes egészében és a szerződés céljait illetően fenntartás nélkül fogják-e elfogadni a szóban forgó V. fe-

jezetet és az ahhoz csatolt nyilatkozat rendelkezéseit vagy sem, készek és képesek lesznek-e támogatni az unió azon meghatározott politikáit, amelyek a csatlakozáskor hatályban lesznek vagy sem?

A magyar kormány az EU-kérdőívekre adott válaszokban az összes feltett kérdésre igennel válaszolt és a gyakorlatban elkötelezte magát amellett, hogy már a jelöltség időszakában is törekszik maradéktalanul eleget tenni az EU közös kül- és biztonságpolitikájából következő elvárásoknak.

Levonható tehát az a következtetés, hogy a magyar katonai stratégia kialakításához már az EU-csatlakozás folyamatában is szem előtt kell tartani a sajátos európai érdekeket, célokat és törekvéseket. E vonatkozásban a nemzeti katonai stratégia megfogalmazását nehezíti, hogy az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájának katonai vonatkozásai nem kidolgozottak, intézményi keretei bizonytalanok és többféle interpretáció él egymás mellett.

* * *

Következtetés: Magyarország nemzetközi politikai környezetének vázlatos áttekintéséből a címben feltett kérdésre egy lehetséges válasz adódik: az átmeneti időszak bizonytalanságain túlvagyunk, az új nemzetközi rendszernek meglehetősen szilárd és tartósnak mutakozó elemei alakultak ki, így *megvan az elméleti lehetőség arra, hogy elkészüljön egy magyar katonai stratégia.* Ezen a helyen ennek szükségességéről nem szólunk, csupán annak megállapítására szorítokozunk, hogy egy szuverenitását megőrizni kívánó állam nem kerülheti meg ezt a feladatot. Az a tétel, hogy a magyar katonai stratégia centrális eleme a teljes NATO-tagság, a fenti megállapítás érvényét egyáltalán nem csökkenti, hiszen a NATO szuverén tagállamok közös szervezete és nem nemzetek feletti képződmény.

Pirityi Sándor

Az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonsági koncepciója

Moszkvában Borisz Jelcin 1997. december 17-én elnöki rendelettel erősítette meg az Oroszországi Föderáció „nemzeti biztonsági koncepcióját”, hogy – mint a rendeletben fogalmazott – egységbe fogja azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a szövetségi államhatalmi szervek, az Oroszországi Föderáció alanyainak államhatalmi szervei, a szervezetek és az állampolgárok az ország érdekeinek érvényesítésére, biztonságának szavatolása vonalán kifejtének. Az államhatalmi szerveknek mind gyakorlati munkájukban, mind a tárgyhoz kapcsolódó írásos anyagok kidolgozásakor a „koncepciót” kell szem előtt tartaniuk. Az Orosz Biztonsági Tanács titkárától Borisz Jelcin olyan beszámolókat kért rendeletében, amelyek elemzik, értékeli Oroszország katonapolitikai és nemzetközi helyzetét, erre vonatkozóan prognózisokat is adnak. Ugyancsak az Orosz Biztonsági Tanács titkára lesz hivatott elnöki irányelveket kidolgozni a legmagasabb állami tisztségviselők, valamint a végrehajtó hatalom szövetségi szervei számára a nemzeti biztonsági koncepció végrehajtását illetően, továbbá ellenőrizni az irányelveknek a teljesítését.

Mind több tényező sürgette egy olyan átfogó programokmány* kidolgozását, amely – a hivatalos indokolás szerint – meghatározza az állami politikát Oroszország biztonságának biztosítása területén.

E tényezők között első helyen szerepelt a gazdaság szférájában, a társadalmi viszonyok rendszerében és katonai területen végletes szintre jutott válság, a nemzeti-nemzetiségi problémák kiéleződése az Oroszországi Föderációban. Szükségessé vált a nemzeti biztonságra, az állam érdekeit fenyegető veszélyekre, az államérdek érvényesítési tevékenységének céljaira és stratégiájára vonatkozó, „hivatalosan elfogadott nézetek rendszerének pontosítása”.

Nyomasztó lett egy olyan szellemi alap hiánya, amely képes lenne a társadalom összefogására, egyesítésére. Társadalmi szükség mutatkozott egy egyesítő alapra, amelyen széles egyetértés alakítható ki a közös orosz érdekek, célok és a lehetőségek vonatkozásában.

További tényező volt, hogy az orosz nemzeti biztonság szavatolásának egész rendszerét – tehát az erőket, az eszközöket, a szerveket, működésük jogi és normatív alapját – összhangba kellett hozni a nemzetközi helyzet realitásaival, az állam

* A koncepció teljes szövege megjelent az orosz védelmi minisztérium lapja, a Krasznaja Zvezda 1997. december 27-i számában

gazdasági lehetőségeivel, a társadalom változtatásokra való szellemi-lelki készségének szintjével. Ennek a rendszernek tükröznie kell a jelenlegi és a távlati biztonsági prioritásokat, biztosítani kell a társadalom és az állam folyamatos fejlődését

Végül követelmény volt, hogy a nemzeti biztonsági koncepció mint politikai okmány módszertani alapot szolgáltasson az államberendezkedési folyamat megtervezéséhez és megvalósításához a biztonság területén.

A kidolgozáskor, a problémák megközelítésekor egyfelől tekintetbe vették az emberek, a társadalom és az állam érdekeit, jogait és fejlődésének biztosítékait, másfelől az ilyen vonatkozású újabb nemzetközi tapasztalatokat, de az oroszországi „folyó politika” súlyozó, fontossági sorrendet megállapító programokmányait és általában a biztonsági problémák korszerű megközelítési módjait.

* * *

A programokmány négy fejezetre tagolódik:

- I. Oroszország a világközösségben
- II. Oroszország nemzeti érdekei
- III. Az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonságát fenyegető veszélyek
- IV. Az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonságának biztosítása

A tárgyi fejezeteket megelőző bevezető rész a biztonsági koncepciónak azt a meghatározását adja, hogy *a politikai okmány, amely a célokra és az állami stratégiára vonatkozó, hivatalosan elfogadott nézetek összességét tükrözi az egyén, a társadalom és az állam biztonságának a politikai, a gazdasági, a szociális, a katonai, a technikai eredetű, a környezeti, az információs és egyéb jellegű külső és belső fenyegetésekkel szembeni biztosítása területén, a rendelkezésre álló erőforrások és lehetőségek tekintetbe vételével.*

□ A meglehetősen vázlatos első fejezet szól a többpólusú („sokpólusú”) világról, amelyben megmaradt ugyan a katonai erőtenyezők jelentősége, de mind nagyobb szerepet játszanak a gazdasági, a politikai, a tudományos-műszaki, a környezeti és az információs tényezők. Emellett erősödik a nemzetközi konkurenciaharc a természeti, a technológiai, az informatikai források, az értékesítési piacok megszerzése és birtoklása érdekében.

A többpólusú világ kialakulásának folyamata hosszúnak ígérkezik, a jelenlegi szakaszban még erősek a vissza-visszatérő próbálkozások a nemzetközi viszonyok olyan szerkezetének megteremtésére, amely a világproblémák egyoldalú, egyebek között katonai erővel való megoldásán-megoldásain alapul – mutat rá a koncepció, megállapítva ugyanakkor, hogy „csökkent az Oroszországi Föderáció elleni közvetlen agresszió veszélye”, ily módon új elvi lehetőségek nyíltak olyan erőforrások mozgósítására, amelyek az ország belső problémáinak megoldását szolgálják. Jelen-tősen növekszik annak lehetősége, hogy Oroszország nem katonai eszközökkel, jogi, szerződéses, politikai, gazdasági és egyéb intézkedésekkel teremtsen meg biztonságát.

A fejezet a hátrányos körülmények között említi, hogy számottevően csökkent Oroszország befolyása azoknak az alapvető nemzetközi kérdéseknek a megoldására, amelyek érdekeit érintik, egész sor állam fokozottan törekszik Oroszország pozícióinak gyengítésére politikai, gazdasági és katonai területen.

„Jelentős nehézségekkel kapcsolatos a közös és átfogó európai biztonság modellje megteremtésének folyamata olyan elvek alapján, amelyeket sok vonatkozás-

ban Oroszország kezdeményezésére terjesztettek elő. A NATO keleti bővítésének kilátása elfogadhatatlan Oroszország számára, mivel fenyegetést jelent nemzeti biztonságára nézve." Itt egyéb olyan fejleményekre is vannak utalások, amelyek elfogadhatatlanok „egy Európában, a Közel-Keleten, a Közép- és Dél-Ázsiában, az ázsiai-csendes-óceáni térségben nemzeti érdekekkel bíró befolyásos eurázsiai hatalom számára”.

Megbomlott az ország korábbi védelmi rendszere, az új kiépítése lassan halad, hosszú államhatárszakaszok maradtak őrizetlenül – olvasható a fejezetben, amely derülátó megállapításokkal zárul:

„Oroszország jelentős gazdasági és tudományos-műszaki potenciállal rendelkezik, amely képessé teszi az országot fenntartható fejlődésre. Egyedülálló stratégiai helyzetet foglal el az eurázsiai kontinensen, számottevő nyersanyagkészletekkel és -erőforrásokkal rendelkezik. Az országban kialakultak a demokratikus állami-ság és a pluralista gazdaság alapvető intézményei. Intézkedések történnek a gazdaság stabilizálására és a termelés növeléséhez szükséges feltételek megteremtésére az ipari szerkezetváltás alapján. Oroszország az egyik legnagyobb soknemzetiségű állam, sok évszázados történelemmel és kultúrával, saját nemzeti érdekekkel és hagyományokkal.

Mindezek a tényezők, az Oroszországi Föderáció hatalmas atompotenciáljának számbavételével, megteremtik az előfeltételeket ahhoz, hogy megbízható legyen az ország nemzeti biztonsága a 21. században.”

□ Az Oroszország nemzeti érdekeit tárgyaló *második fejezet* abból indul ki, hogy ezeknek az érdekeknek a rendszerét az *egyén, a társadalom és az állam* alapvető érdekeinek összessége határozza meg.

Ez idő szerint az egyén érdeke az alkotmányos jogok és szabadságjogok tényleges érvényesíthetősége, a személyes biztonság, az életminőség javítása, az élet-színvonal emelése, a fizikai, a szellemi-értelmi fejlődés. A társadalom érdeke a demokrácia megszilárdulása, a közmegegyezés elérése és fenntartása, a lakosság alkotó aktivitásának fokozása és az ország szellemi újjászületése. Az állam érdeke az alkotmányos rend védelme, az ország szuverenitásának és területi épségének oltalmazása, a politikai, a gazdasági és a társadalmi stabilitás megteremtése, a törvények feltétlen betartatása, a közrend fenntartása, a partnerségen alapuló nemzetközi együttműködés fejlesztése.

Kulcsfontosságúak Oroszország nemzeti gazdasági érdekei, mivel csak ezek érvényesítésével lehetséges a nemzeti érdekek megvalósításával kapcsolatos problémák komplex megoldása. A szegénységet, mint szociális jelenséget ki kell küszöbölni az orosz társadalom életéből. Legidősebb a gazdaságnak a bővített újratermelés rendszerében való működtetése, a hazai termelők érdekvédelme, az újító és a beruházó tevékenység fokozása, állandó ellenőrzés az ország stratégiai erőforrásai fölött, annak a tudományos potenciálnak a fenntartása, amely képes erősíteni Oroszország függetlenségét a tudományos-műszaki haladás stratégiai fontosságú irányjaiban.

A gazdasági érdekek érvényesítésének fő feltétele a gazdaság átállítása a fenntartható fejlődés modelljére, a gazdasági folyamatok olyan állami szabályozásának meghatározott szintjén, amely szavatolja a vegyes gazdaság stabil működését és fejlődését, biztosítja a szociális-gazdasági feladatok, a környezetvédelmi problémák kiegyen-

súlyozott megoldását a mai és az elkövetkező nemzedékek szükségleteinek kielégítése céljából.

A külgazdaság vonalán Oroszország nemzeti érdeke olyan gazdasági kapcsolatok kiépítése az oroszországi termelők számára, amelyek biztosítják az orosz vállalatok érdekeinek megvalósítását, előmozdítják a hazai termékek versenyképességének fokozását, a termelés hatékonyságának emelését és a gazdasági növekedést. Oroszország nem fogadja el az erőszakos módszereket a külgazdasági tevékenységben.

Belpolitikai síkon Oroszország nemzeti érdeke a polgári béke biztosítása, a nemzeti egyetértés, a területi integritás, a „jogi térség” egysége, az államhatalom és intézményeinek stabilitása, a jogrend, a demokratikus társadalom építése folyamatának betetőzése, továbbá azoknak az okoknak és körülményeknek a semlegesítése, amelyek szociális és etnikumközi konfliktusokhoz, nemzeti és regionális szeparatizmushoz vezetnek.

Az Oroszországi Föderáció nemzeti érdekei a bűnözés és a korrupció elleni harc szférájában megkövetelik a társadalom és az állam erőfeszítéseinek összehangolását, e jogellenes megnyilvánulások gazdasági és társadalompolitikai alapjának éles korlátozását, jogi és egyéb intézkedések rendszerének kidolgozását a bűncselekmények és jogsértések megghiúsítására, az egyének, a társadalom és az állam védelmének biztosítására a bűnös szándékokkal szemben, a bűnözés szintjének ellenőrzés alatt tartása érdekében.

Ami a *nemzetközi viszonyokat* illeti, orosz nemzeti érdek az aktív külpolitikai irányvonal, amely Oroszországnak, mint nagyhatalomnak, az alakuló többpólusú világ egyik befolyásos központja pozícióinak megszilárdítására irányul. Ennek az irányvonalnak fő összetevői:

- a Független Államok Közössége önkéntes alapon végbemenő integrációs egyesülésének alakítása;
- egyenjogú partnerség fejlesztése más nagyhatalmakkal, a gazdasági és a katonai erőközpontokkal;
- nemzetközi együttműködés fejlesztése a nemzetközi bűnözés és a terrorizmus elleni harcban.

A *védelmi* szférában Oroszország nemzeti érdeke mindenekelőtt az egyén, a társadalom és az állam biztonságának szavatolása más államok katonai agressziójával szemben. E szférában a biztonság megteremtése a társadalom és az állam erőfeszítéseinek összpontosítását igényli a tervszerű hadseregépítésben. A mostani katonai szervezet nagy tehertétel az állam számára, amelyet figyelembe véve a nemzetközi erőviszonyokat, meg kell reformálni. Az állam gazdasági lehetőségeit hatékonyan kell felhasználni annak biztosítására, hogy megfelelő legyen a válaszadás az Oroszországi Föderáció nemzeti érdekeit fenyegető katonai veszélyekre.

Tájékoztatáspolitikai síkon Oroszország nemzeti érdekei megkövetelik a társadalom és az állam erőfeszítéseinek olyan feladatok megoldására való összpontosítását, mint az állampolgárok alkotmányos jogainak és szabadságjogainak tiszteletben tartatása a tájékoztatáshoz jutás és az információcsere területén, a nemzeti szellemi értékek védelme, a nemzeti kulturális örökség népszerűsítése, az erkölcs és a köz-erkölcs normáinak hirdetése, a megbízható információhoz jutás jogának biztosítása, a korszerű távközlési technikák fejlesztése. Megengedhetetlen az információk fel-

használása a tömegtudat manipulálására. Az állami információs forrásokat meg kell óvni fontos politikai, gazdasági, tudományos-műszaki és katonai információk kiszivárogtatásától.

A koncepció második fejezete végezetül leszögezi: Oroszország nemzeti érdekei realizálásának nélkülözhetetlen feltétele a belső politikai, gazdasági és társadalmi-szociális feladatok önálló megoldásának lehetősége, függetlenül más államok és államközösségek szándékaitól és álláspontjától; a lakosság olyan életszínvonalának fenntartása, amely biztosítja az országban a nemzeti egyetértést és a társadalmi-politikai stabilitást.

□ A koncepciónak az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonságát fenyegető veszélyekről szóló *harmadik fejezete* véget nem érő felsorolása a belső bajoknak, problémáknak, a legkülönbözőbb válságjelenségeknek és veszélyforrásoknak. A fejezet bevezető mondata így hangzik: „Az Oroszország számára az új geopolitikai és nemzetközi helyzet, a hazai gazdaságban zajló negatív folyamatok, az etnikumközi viszonyok kiéleződése és az oroszországi társadalom szociális polarizációja közvetlenül veszélyeztetik az ország nemzeti biztonságát.” Mindazonáltal a legfőbb veszélyforrás a gazdaság válságos állapota.

A szokványos gazdasági válságjelenségekhez sajátosak is járulnak: a valutatar-talékok, a stratégiai fontosságú nyersanyagok szertelen kivitele, a nyereség rendkívül rossz hatékonyságú vagy egyenesen bűnös felhasználása mellett a szakemberek és a szellemi tulajdon kiáramlása Oroszországból, a tőke ellenőrizetlen eltűnése, az ország egyre nagyobb mérvű függése a „magas technika” külföldi előállítóiától, az orosz kivitel pénzügyi, szervezeti és információs támogatásának fejletlensége, a behozatal ésszerűtlen szerkezete.

Az ország tudományos-műszaki potenciáljának hanyatlása miatt a föderáció elveszti nemzetközi pozícióit, fokozódik a műszaki katasztrófák valószínűsége, Oroszország függése a vezető nyugati hatalmaktól, bomlik a védelmi potenciál.

Különös veszélyeket hordoz az oroszországi nagyberuházások alacsony szintje. A gazdasági válság következtében nő a nyomorszint alatt élő lakossági hányad, a társadalom gazdagok szűk körére és az alacsony keresetűek óriási tömegére válik szét, fokozódik a társadalmi feszültség. Mindez a demokratikus vívmányok elvesztéséhez vezethet, centrifugális törekvéseket gerjeszt az Oroszországi Föderáció alanyainál, veszélyeztetve az ország területi egységét.

Utalásokat tartalmaz a fejezet idegen államoknak és nemzetközi szervezeteknek Oroszország népei belső életébe való célirányos, tudatos beavatkozására, az orosz nyelv államnyelvként betöltött szerepének gyengülésére, a vidék és a központ közötti feszültség erősödésére.

A reformok kezdeti szakaszában elkövetett hibák, az állami szabályozás és ellenőrzés rendszerének gyengülése, a jogi alap tökéletlensége és az erős állami szociálpolitika hiánya, a társadalom szellemi-erkölcsi színvonalának süllyedése objektív tényezők, amelyek előmozdítják a bűnözés és a korrupció fennmaradását – olvasható a fejezetben, amely a következmények között említi az országban uralkodó helyzet jogi ellenőrzésének gyengülését, a végrehajtó és a törvényhozó hatalom összenövését a bűnöző struktúrákkal, ez utóbbiak behatolását a bankvilágba, a

nagyüzemekbe. „A bűnöző világ lényegében kihívást intézett az államhoz, nyílt vetélkedésbe lépett vele. A bűnözés és a korrupció elleni harc ezért a jogi mellett politikai jelleget is öltött.”

Az okmány „mély rendszerváltságról” beszél, majd sort kerít a külföldre, amely akadályozza Oroszország erősödését, veszélyezteti területi épségét a belső etnikai, vallási és egyéb ellentétek szításával, területi igények bejelentésével, a határviszonyok rendezetlenségére hivatkozva. „A világban végbement pozitív változások ellenére az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonságát fenyegető veszélyek a védelmi szférában megmaradtak... Le lehet vonni azt a következtetést, hogy a belátható jövőben nem áll fenn egy Oroszország elleni nagyszabású agresszió veszélye, de nem lehet kizárni az erőpróba-kísérleteket Oroszországgal. A védelmi szférában a legreálisabb veszélyt a helyi háborúk és a fegyveres konfliktusok, Oroszország államhatárai közelében meglévő és potenciálisan kialakuló tűzfészkei jelentik.” A továbbiakban olyan veszélyforrásokra történik utalás, mint a tömegpusztító fegyverek és célba juttató eszközök elterjedése, a nemzetközi terrorizmus, valamint a nagyhatalmaknak és szövetségeiknek az orosz határok közelében összevont erőcsoportosításai, amelyek agresszív szándékok nélkül is potenciális katonai veszélyt jelentenek Oroszországra nézve, „a NATO keleti bővítése és uralkodó katonai-politikai erővé válása Európában felidézi a kontinens újabb kettészakadásának veszélyét, ami különösen fenyegető akkor, amikor megmaradnak Európában a mozgékony csapásmérő csoportosítások, az atomfegyverek, s amikor elégtelen a sokoldalú békefenntartó mechanizmusok hatékonysága.”

A koncepció harmadik fejezete arra is kitér, hogy erősödő irányzatot mutat a külföldi hírszerző szolgálatok oroszországi ügynökei operatív és technikai behatolásának veszélye. Tevékenységük célpontjai az államhatalmi szervek, a politikai pártok és más társadalmi tömörülések, bankok és hitelintézetek, ipari vállalatok, tudományos kutatóintézetek, tömegtájékoztatási eszközök. E tevékenység irányulhat az Oroszország által választott irányvonal megghiúsítására, de gazdaságának aláaknázására is olyan módszerekkel, mint belesodrása ráfizetéses kereskedelmi-gazdasági ügyletekbe, ésszerűtlen haditechnikai együttműködésbe, kilátástalan kutatási-fejlesztési vállalkozásokba.

A fejezet azzal zárul, hogy a legfőbb veszélyforrások most és a belátható jövőben nem katonai irányultságúak, zömmel belső jellegűek; és ha Oroszország minőségileg új kapcsolatokat fejleszt ki a világ vezető államaival, ha nem áll fenn egy ellene irányuló nagyszabású agresszió veszélye, s ha mindemellett megőrzi „féken tartó nukleáris potenciálját”, akkor az állami és a társadalmi erőforrásokat át lehet csoportosítani a legélesebb *belső* problémák megoldására.

□ „Az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonságának koncepciója” *negyedik, terjedelmileg legnagyobb fejezete az elemzésről áttér a programra, a problematikáról az intézkedésekre, a cselekvés síkjára, természetesen nem szabva sem határidőket, sem konkrét ütemezést.*

A fejezet bevezetőjében részletezi a biztonság megőrzésére irányuló tevékenység *fő irányait, legfontosabb feladatait és alapelveit.*

Az állam és a társadalom ilyen irányú tevékenységének fő irányai között sze-

reper: a nemzeti biztonságot fenyegető veszélyek tárgyilagos és mindenoldalú elemzése és prognosztizálása azok megnyilatkozásának minden szférájában; a nemzeti biztonság ismérveinek és küszöbértékeinek meghatározása; az intézkedések és mechanizmusok kidolgozása a gazdasági, a kül- és a belpolitikai, a közrendvédelmi és a jogrendvédelmi, a honvédelmi, az információs és a szellemi szféra számára; az államhatalmi, a törvényhozó és a végrehajtó szervek munkájának megszervezése a nemzeti érdekeket fenyegető veszélyek megelőzését vagy enyhítését célzó intézkedésrendszer végrehajtása vonalán; az állam stratégiai és mozgósítási forrásainak kellő szinten tartása.

A nemzeti biztonság megőrzésére irányuló legfontosabb feladatok között hangsúlyt kap az ország gazdasági fellendítése, a független és szociális irányultságú gazdasági irányvonal követése, a törvényhozás tökéletesítése, a jogrendnek és a társadalom szociális-politikai stabilitásának, az oroszországi államiságnak, a szövetségi (föderációs) rendszernek és a helyi önkormányzatnak az erősítése, harmonikus viszonyok kialakítása a nemzetek és nemzetiségek között, Oroszország nemzetközi biztonságának szavatolása a világ vezető államaival egyen jogú partnerség kiépítése útján, az állam biztonságának megerősítése a védelmi és az információs szférában, a lakosság élettevékenységének biztosítása egy technikai értelemben biztonságos és környezeti értelemben tiszta világban.

A biztonsági tevékenységnek olyan alapelveken kell felépülnie, mint az alkotmány és a törvények tiszteletben tartása e tevékenység során, a biztonság valamennyi fajtájának egysége, kölcsönös összefüggése és kiegyensúlyozottsága (a fontossági sorrend változtatása a helyzet függvényében), de a politikai, a gazdasági és az információs biztonsági intézkedések elsőrendűsége, a kitűzött feladatok realitása a rendelkezésre álló erőforrások, erők és eszközök számbavételével, a nemzetközi jogi normáknak és az oroszországi törvényeknek a betartása a kényszerítő jellegű (egyebek között katonai erő felhasználásával járó) intézkedések végrehajtásánál, a biztonság biztosítását szolgáló erők és eszközök központi irányítása, de az ilyen jellegű felhatalmazások egy részének átadása – Oroszország föderációs berendezkedésével összhangban – az Oroszországi Föderáció alanyai államhatalmi szerveinek és a helyi önkormányzati szerveknek.

Hangsúlyozva, hogy a gazdasági biztonság, Oroszország nemzeti gazdasági érdekeinek védelme elsőrendű fontosságú az állam gazdaságpolitikájában, a koncepció először a belgazdasági tevékenységet tárgyalja, figyelmeztetve: „A magas hatékonyságú és szociális irányultságú piacgazdaságra való áttérésnek fokozatosan kell megvalósulnia, amelynek során a társadalom és minden egyes állampolgár jólétének lehető maximális növelése céljából kialakítandók a termelés szervezésének és a társadalmi termék elosztásának optimális mechanizmusai.”

„Az állam előmozdítja a magánvállalkozás kialakulását és fejlődését minden olyan területen, ahol ez elősegíti a társadalmi jólét növekedését, egyenlő feltételeket teremt valamennyi tulajdonformát megtestesítő vállalat gazdasági versenyéhez, biztosítja a fogyasztói jogvédelmet, a szociális biztosítékok kellő szintjét, a feltételeket a tudomány és az oktatásügy haladásához, a társadalom szellemi és erkölcsi fejlődéséhez, lehetővé teszi a piaci önszerveződési mechanizmusok hatékony munkáját.”

A fejezet a továbbiakban a társadalom szociális-politikai stabilitásának megerősítését nevezi annak a legfontosabb tényezőnek, amely hatékonyra teheti a nemzeti biztonságot szolgáló állami intézkedéseket. Ezek között kerül tárgyalásra az államiság erősítése, a föderalizmus tökéletesítése, a bűnözés és a korrupció elleni harc.

A terrorizmussal, a kábítószer-csempészéssel és -forgalmazással való szembezállás úgy szerepel a programban, mint az Oroszország nemzeti biztonságát és az egész világközösség biztonságát szolgáló tényező és feladat.

A koncepció áttekinti a kulturális-szellemi örökség védelme, az oktatás, az egészségvédelem, a környezet- és természetvédelem területén időszerű tennivalókat, majd áttér a *külpolitikára*.

„Oroszország nem szándékozik konfrontációba kerülni egyetlen állammal vagy államok semmilyen szövetségével, nem követ hegemonista vagy terjeszkedő célokat. Mint befolyásos európai-ázsiai hatalom, partneri viszonyt fog fenntartani a világközösség valamennyi érdekelt országával... Oroszország külpolitikai erőfeszítése megvalósításának nélkülözhetetlen feltétele a globális, a regionális és a szub-regionális biztonság olyan modelljének megteremtése a 21. századra orientálódva, amelynek alapelve az egyenlőség és az oszthatatlan biztonság mindenki számára. Ez előfeltételezi az euróatlanti biztonság olyan, elvileg új rendszerének létrehozását, amelyben koordináló szerepet tölt be az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet...”

Oroszország – olvasható a továbbiakban – szilárd következetességgel fogja teljesíteni kötelezettségeit a tömegpusztító fegyverek és a hagyományos fegyverzet csökkentése és felszámolása területén, intézkedéseket tesz a bizalom és a stabilitás erősítésére, tömegpusztító fegyverektől mentes övezetek létesítésének előmozdítására, valamint annak biztosítására, hogy nemzetközi ellenőrzés valósuljon meg a katonai és a kettős rendeltetésű technológiák forgalmazása fölött.

A negyedik fejezet záró része az Oroszországi Föderáció *honvédelmével* és az ahhoz kapcsolódó területekkel foglalkozik. Az állam és a társadalom e területen végzendő gyakorlati tevékenysége fő céljának nevezi a katonai szervezet tökéletesítését annak biztosítására, hogy Oroszország – a védelemre fordított ésszerű kiadások mellett – adekvát módon reagálhasson azokra a fenyegetésekre, amelyek a 21. században jelentkezhetnek. Lényeges elvi állásfoglalás a következő:

„Oroszország nem törekszik a fegyverzetet és a fegyveres erőket illetően paritást fenntartani a világ vezető államaival és a realisztikus visszatartás elvének érvényesítésére orientálódik, amelynek alapja az az eltökéltség, hogy a rendelkezésre álló katonai erőt adekvát módon használja fel az agresszió elhárítására. A háború és a fegyveres konfliktusok elhárításánál az Oroszországi Föderáció a politikai, gazdasági és egyéb, nem katonai eszközöket részesíti előnyben. Amíg azonban az erőszak elvetése nem vált a nemzetközi viszonyok normájává, az Oroszországi Föderáció nemzeti érdekei megkövetelik a védelméhez elégséges katonai erőt.”

Az orosz fegyveres erőknek biztosítaniuk kell a nukleáris elrettentést mind az atomháború, mind a nagyszabású vagy regionális hagyományos háború megelőzése, továbbá Oroszország szövetségi kötelezettségeinek teljesítése érdekében. Ehhez olyan atompotenciál szükséges, amely „képes szavatolni megadott veszteség okozását bármely agresszor államnak vagy államkoalíciónak.”

Figyelmet érdemel a koncepcióban az a jelzés, hogy a nemzeti biztonság érdeke, valamint a geopolitikai világhelyzetben végbemenő evolúció – megfelelő körülmények között – eleve meghatározza Oroszország *katonai jelenlétének szükségességét* a világ stratégiaiailag fontos néhány térségében. Korlátozott csapatkontingenseknek (katonai támaszpontoknak) szerződéses és partneri alapon való ottani elhelyezése demonstrálni hivatott az Oroszországi Föderáció készségét szövetségi kötelezettségeinek teljesítésére, előmozdítani hivatott szilárd katonai-stratégiai erőviszonyok létrejöttét a szóban forgó térségekben, biztosítani hivatott az Oroszországi Föderáció számára annak lehetőségét, hogy a válsághelyzetre még a kialakulás kezdeti szakaszában reagálhasson.

Milyen elvekből indul ki az Oroszországi Föderáció, amikor *katonai erő alkalmazásának lehetőségeit* vizsgálja? Erre a kérdésre a következő pontok adnak választ:

- Oroszország fenntartja az összes rendelkezésére álló erő és eszköz alkalmazásának jogát, beleértve az atomfegyvert, ha fegyveres agresszió következtében az Oroszországi Föderáció mint független, szuverén állam léte kerül veszélybe;
- a fegyveres erőket határozottan, következetesen és tervszerűen kell alkalmazni egészen a béke megkötésének az Oroszországi Föderáció számára kedvező feltételei létrejöttéig;
- a fegyveres erőt törvényes alapon és csak akkor kell alkalmazni, amikor kimerültek vagy hatástalannak bizonyultak a válsághelyzet megoldására tett összes nem katonai intézkedések;
- nem megengedett katonai erő alkalmazása békés polgárok ellen vagy belpolitikai célok elérésére, a nemzeti érdekeket veszélyeztető illegális fegyveres alakulatokkal szemben viszont jogos a katonai egységek és szervek közös akciója, az alkotmánnyal és a törvényekkel összhangban;
- a fegyveres erők különböző intenzitású és arányú háborúkban és fegyveres konfliktusokban való részvétele olyan kiemelt katonai-politikai és hadászati feladatok megoldására indokolt, amelyek megfelelnek Oroszország nemzeti érdekeinek, valamint szövetségi kötelezettségeinek.

Oroszország nemzeti biztonsága szempontjából különös jelentőségű a fenyegetések időben való felfedezése és forrásaik meghatározása. Ez az olyan politikai, katonai, gazdasági, információs, technológiai, szociális és egyéb veszélyek szakadatlan figyelemmel követését kívánja meg – az Oroszországi Föderáció külső felderítő-szolgálatának koordináló szerepe mellett –, amelyek befolyásolják az ország nemzeti biztonságát, fegyveres erőinek, katonai szerveinek állapotát és harckészültségét. Biztonsági szempontból megnő az elhárítótevékenység jelentősége.

A dokumentum kitér a határőrizet, a katasztrófaelhárítás problematikájára, felsorolja a biztonságpolitika meghatározásában és végrehajtásában részt vevő személyeket és testületeket, különös tekintettel az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsára. Végül van egy olyan tétel, hogy a nemzeti biztonsági koncepció egyes megállapításait és „rendelkezéseit” – olyan mértékben, ahogyan fejlődik Oroszország és ahogyan erősödik a nemzetközi viszonyoknak az egyenjogú partnerségen alapuló új rendszere – évről évre kiegészítik, pontosítják és konkretizálják majd az Oroszországi Föderáció elnökének a szövetségi gyűléshez intézendő üzeneteiben.

Konéta György

Biztonság, nemzetbiztonság, biztonságpolitika

Biztonság, nemzetbiztonság, biztonságpolitika, olyan fogalmak, amelyek csak néhány éve honosodtak meg a hazai politikai nyelvvezetben. A '80-as évek közepéig-végéig ezeket a szavakat (más, ma már szintén használatos politológiai kifejezésekkel együtt) az uralkodó ideológiai nézetek kapitalista (imperialista) terminus technikusoknak tekintették, amelyeknek „nincs helye, főleg tartalma a proletár internacionalizmuson alapuló szocialista politikai gondolkodásban”. A kelet-európai rendszerváltozásokat követően kialakult új geopolitikai, geostratégiai helyzetben azonban ezek a fogalmak – függetlenül előéletüktől – a térség országai számára igen gyorsan valóságos tartalmat nyertek, és verbális eszközzé váltak a jaltai megállapodáson alapuló európai biztonsági rendszer után hátramaradt realitásokból indukálódó, új típusú veszélyek, kihívások megfogalmazásához. Mindazonáltal a használatuk problémákat vet fel, nemegyszer tévesen használják őket, miután a kelet-európai politikai élet szereplői, gyakran a politológusok sem minden esetben ugyanazt értik e fogalmak alatt. A korábban megjelent, közel azonos témájú cikkek ellenére néhány újszerű vonása miatt közreadjuk a szerzőnek a biztonság és az ehhez kapcsolódó fogalmakat rendszerező és magyarázó írását.

Néhány évvel ezelőtt hazai szakértői körök részéről már történt kísérlet arra, hogy egységes definíciókat állapítsanak meg a címben jelzett fogalmakra. E munkában igyekeztek felhasználni a nyugati szakirodalomban fellelhető számos, nem egy esetben egymástól igen távol álló meghatározásokat is. Bizonyos konszenzus körvonalai az értelmezés körül kialakultak, az egységes, mindenki által teljesen elfogadható definíció azonban mégsem született meg, mivel a szakértők nem tudtak elvonatkoztatni e fogalmak konkrét jelenségekhez kapcsolódásától. Jelen írás – bizonyos mértékig összegezve és beépítve a szakmai körökben elhangzott nézeteket is – a teljesség és az egyedüli igazság igénye nélkül újabb kísérletet kíván tenni e fogalmak meghatározására, körülírására annak reményében, hogy hozzájárul az egységes értelmezés körüli vita hasznosságához.

A biztonság

A biztonság egyetemes érvényű, előre és élettelenre egyaránt vonatkozó fogalom, amelynek van egy objektív, illetve egy szubjektív oldala. A biztonság objektív oldala az a valóságos állapot, amelyben valami(k)nek vagy valaki(k)nek a léte, illetve létezésének feltételei külső tényező által nincsenek fenyegetve, veszélyeztetve. Élőlények esetében

a biztonság azt is jelenti, hogy az élőlények cselekvési szándéka és maga a cselekvés nincs külső tényező által akadályoztatva. Magasabb rendű élőlények – különösen az ember – esetében *a biztonság*nak van egy – az objektív állapotnak gyakran nem megfelelő – *szubjektív oldala is*, nevezetesen *a biztonság érzete, tudatosulása*. Azaz egy magasabb rendű élőlény, az egyén (közösség) a külső körülmények, az objektív állapot helyes vagy helytelen érzékelése és tudatosulása eredményeként vagy biztonságban érzi magát, vagy nem. Helytelen tudati leképezésekor a biztonság, mint objektív állapot, hiánya esetén is biztonságban érezheti magát, illetve biztonsága megléte esetén sem feltétlenül érzi magát biztonságban.

A nemzet

A nemzet fogalmának megközelítése igen sokszínű a szakirodalomban. Különböző iskolákról, illetve az általuk hivatkozott példákról lehetne beszélni különösen akkor, ha kontinensünkről is kitekintünk. Ha valamiféle közös nevezőt szeretnénk keresni, akkor *a nemzet fogalma alatt általában etnikailag, nyelvoileg, kulturálisan, vallásában, tradícióiban elkülönülő/elkülöníthető népek, népcsoportok integrált gazdasági-társadalmi egységét és ezen alapuló érzelmi és érdekközösségét lehet érteni*. Mivel a nemzet fogalma bizonyos értelemben európai történelmi kategória, és igazából az európai polgárosodás beindulásával, fejlődésével és a területiális államok kialakulásával nyert értelmet és jelentőséget (a feudális társadalmak korában ugyanis a mindenkori hűbéri viszonyok határozták meg, hogy az egyes népek, népcsoportok mely állam keretei között éltek), ezért *a nemzet fogalma egyik fajta értelmezésében* – különösen Kelet- és Közép-Európában – az európai történelem által determinált gondolkodás dominál. Eszerint *a nemzet a nemzetet alkotó nép, népcsoport etnikai, nyelvi, kulturális, vallási és tradicionális azonosságán alapuló érzelmi-érdekközösséggel egyenlő*. Ennek a megközelítésnek a szélsőséges megnyilvánulása a *nemzetállam* létrehozására irányuló törekvés. *A másik megközelítésben*, különösen ha Európán is túltekintünk, az előbbi értelmezésben domináló etnikai, nyelvi, kulturális, vallási és tradicionális azonosság jelentőségének részbeni, illetve teljes elismerése vagy tagadása mellett *a területiális állam területén élő nép, népcsoport integrált gazdasági-társadalmi egységén alapuló érzelmi-érdekközösségét tekintik nemzetnek*. Ez utóbbi felfogás szélsőséges válfaja szinte már egyenlőséglelet tesz a nemzet és az állam, illetve a nemzeti és az állami között, amely fogalmak e tanulmány szerzője szerint semmiképpen nem azonos tartalommal bírnak, bár hosszabb távon egy nemzet fennmaradása az önálló vagy más nemzetekkel/népekkel együtt alkotott területiális állam léte nélkül nemigen képzelhető el.

A nemzet biztonsága, a nemzeti/nemzetbiztonsági érdek

A nemzet biztonsága az adott nemzet fizikai, gazdasági, nyelvi, kulturális létének és fejlődésének, azaz identitásának, valamint társadalmi-gazdasági egységének és egy-egy cselekvőképességének külső és belső tényező által nem fenyegetett, nem veszélyeztetett állapotát, a nemzet érdekei akadálytalan érvényre juttathatóságát jelenti. A nemzet biztonsága, mint állapot létrehozásához, megőrzéséhez (védelmé-

hez), további javításához fűződő érdekeket pedig értelemszerűen *nemzeti* vagy *nemzetbiztonsági* érdekeknek nevezzük. A nemzeti vagy nemzetbiztonsági érdek tehát arra irányuló szándék, hogy a nemzet biztonsága mint állapot folyamatosan fenntartható, a nemzet érdekeinek érvényesítése pedig biztonságosan (külső és belső akadályozó tényezők kiiktatásával) megvalósítható legyen.

A nemzeti/nemzetbiztonsági érdek az alapvető létszükségletek, az egzisztenciális érdekek formájában a nemzetet alkotó egyének szintjén is megjelenik ugyan, de csak a társadalom, a „magas politika”, az állam szintjén nyer konkrét megfogalmazást és elismerést.

A nemzeti, nemzetbiztonsági érdek nem rendszerspecifikus, azaz függetlenül létezik az adott nemzet által alkotott állam társadalmi berendezkedésétől, a rendszer identitásától. Ugyanakkor egy nemzet léte, fennmaradása és fejlődése hosszabb távon nemigen képzelhető el egy általa (vagy általa is) alkotott állam hiányában, ezért a nemzeti, nemzetbiztonsági érdekek jelentős része azonos vagy szoros kapcsolatban van az állami (állam-), állambiztonsági érdekek egy részével, egészen pontosan az állam, mint az alkotmányos rendtől függetlenül létező társadalmi-gazdasági alakulat, szervezet zavartalan működési rendjének, illetve külső és belső szuverenitásának nem fenyegetett, nem veszélyeztetett állapotához (a biztonságához) fűződő érdekekkel.

Az államérdek, állambiztonsági érdek, rendszeridentitási érdek

Az állam – mint az alkotmányos rendtől függetlenül létező társadalmi-gazdasági alakulat, mint szervezet – *zavartalan működési rendjének, illetve külső és belső szuverenitásának nem fenyegetett, nem veszélyeztetett állapotához* (azaz biztonságához) fűződő érdekeket, továbbá *a rendszer identitása, azaz az állam alkotmányos rendje* (ahol egyáltalán van alaptörvény) *biztonságához fűződő érdekeket* összességében államérdekeknek vagy állambiztonsági érdekeknek tekintjük.

(A rendszer identitásának vagy alkotmányos rendnek nevezzük az anyagi javak, a hatalom elosztására és birtoklására vonatkozó, állami politika szintjén érvényesülő egyéni, csoportos – esetleg osztársadalmi – érdekek eredőjéből kialakult rendezőelvet (ideológiát) és az ennek megfelelően kialakított és működő/működtetett társadalmi-gazdasági, politikai rendszert. A rendezőelv lehet törzsi, nemzeti-ségi, dinasztikus, nemzeti-etnikai, vallási, osztály- stb. alapú.)

Az előbbiekből látható, hogy – a társadalmi berendezkedéssel való szoros kapcsolata ellenére – az állami/állambiztonsági érdekek jelentős része sem rendszerspecifikus. Mindazonáltal a társadalmi tudatban a nem rendszerspecifikus és a rendszerspecifikus állami/állambiztonsági érdekek nem különülnek el egymástól, a politikai gyakorlatban – nemritkán szándékosan – nem tesznek különbséget közöttük. Sőt, a hatalmon lévő osztály, réteg (dinasztia, nemzetség, törzs, nemzetiség-etnikum stb.) igen gyakran nemcsak a nem rendszerspecifikus, de a rendszerspecifikus állami, állambiztonsági érdeket is nemzeti, nemzetbiztonsági érdekek tünteti fel (sőt, egyenlőségelet tesznek a kettő közé) a rendszer identitása, az alkotmányos rend társadalmi legitimálása érdekében.

A belső és külső tényezőkről, feltételekről az egyéni és a társadalmi tudatban

fellelhető ismeretek, hitek, tévhitek, vélekedések, valamint a kormányzati eszközökkel szerzett információk fontos szerepet játszanak egy adott nemzet/állam biztonsági helyzete (az állapot) – helyes vagy helytelen – megítélésében, a nemzeti/nemzetbiztonsági, állami/állambiztonsági érdekek felismerésében és állami szinten való elismerésében.

A politikai szóhasználatban – és néha a szakmai értelmezésben is – a nemzeti/állami érdekeknek aktív tartalmat tulajdonítanak és általában a kedvező feltételek (állapot) kialakítására irányuló cselekvéssel, az érdekérvényesítéssel összefüggésben értelmezik, míg a nemzetbiztonsági/állambiztonsági érdekeknek reaktív tartalmat kölcsönöznek, és a nemzet/állam biztonságára, mint állapotra nézve fenyegető tényezők, veszélyek kivédésével, elhárításával összefüggésben használják. A fogalmak páronként azonban a tartalmukat tekintve teljesen fedik egymást, dinamikus egységet alkotnak.

Biztonságpolitika (nemzetbiztonság-politika)

A biztonságpolitika/nemzetbiztonság-politika mindig egy konkrét állam adott időpontban hatalmon lévő politikai elitjének spontán módon alakuló/alakított, vagy (ma már mind több demokratikus államban) előre írásban is rögzített, kül-, bel-, gazdaság-, védelem-, környezet-stb. -politikai prioritásait egységes rendszerbe összefoglaló cselekvési programja és/vagy az annak megfelelő politikai gyakorlata (magatartásvonala). A biztonságpolitika tehát egyrészt az a cselekvési program (amennyiben a biztonságpolitika előre rögzített), amelyben az állam mindenkori uralkodó, hatalmat gyakorló eliteje kijelöli az általa elismert (preferált) nemzeti/nemzetbiztonsági és állami/állambiztonsági érdeket, előrevetíti az általa preferált érdekeket érintő valóságos (vagy csak vélt), illetve potenciális külső és belső tényezőkre, behatásokra adandó válaszokat, az utóbbiakat illetően pedig az érdekérvényesítés elveit, cél- és eszközrendszerét. Másrészt a biztonságpolitika az a – az adott nemzeten/államon belül, illetve az ország nemzetközi környezetében, különböző elnevezésű politikák révén megvalósított/megvalósuló – magatartásvonal, politikai gyakorlat, amellyel egy állam az előre rögzített, vagy nem rögzített elveknek és céloknak megfelelően, a rendelkezésre álló eszközrendszerének felhasználásával védi és biztonságosan érvényre juttatja az (állami/állambiztonsági és nemzeti/nemzetbiztonsági) érdekeit.

Egy állam biztonságpolitikája, amennyiben előre rögzített, lehet részben vagy egészében deklarált, illetve teljesen titkos. Olyan eset is lehetséges, amikor van egy titkos valódi és egy attól teljesen eltérő publikált változat.

A biztonságpolitika kiindulási alapját a társadalmilag elismert és az állami politika szintjére emelt nemzeti/nemzetbiztonsági és állami/állambiztonsági érdekek összessége képezi. Ezek felismerésében és állami szinten való elismerésében, a nemzet/állam külső és belső biztonsági helyzetének (az állapotnak) a – helyes vagy helytelen – megítélésében, valamint az előbbieket által meghatározott biztonságpolitikai elvek és az elérendő célok kijelölésében, továbbá a mindezeknek megfelelő cselekvési program és politikai gyakorlat kialakításában, menet közbeni alakításában/alakulásában rendkívül meghatározó szerepet játszanak a belső és külső tényezőkről, feltételekről az egyéni és a társadalmi tudatban fellelhető ismeretek,

hitek, tévhitek, vélekedések, a különböző médiumok által terjesztett hírek (rémhírek), valamint a kormányzati eszközökkel (diplomáciai testület, titkosszolgálatok) szerzett információk.

A biztonságpolitika mindig részelemeiben, a nemzeti/állami lét különböző területeihez kapcsolódó – az egyes biztonságpolitikai érdekek védelmét és érvényesítését konkrét politikai céljaikkal, végrehajtandó feladataikkal és a rendelkezésre álló eszközökkel, módszerekkel szolgáló – konkrét kormányzati politikákon keresztül valósul meg. Azaz minden egyes – a biztonságpolitika alapját képező érdek/érdekcsoporthoz által meghatározott – biztonságpolitikai cél mindig egy vagy több konkrét elnevezésű kormányzati politika keretében valósulhat meg. Ebből adódóan a politika szereplőiben, valamint a közvéleményben egy szóban forgó kérdés általában nem a biztonságpolitikát érintő problémaként tudatosul, hanem hogy az pl. pénzügy- vagy külpolitikai érdek, cél, feladat. Az egyes kormányzati politikák általában nem rendelkeznek önálló érdekekkel (bár a megvalósulás területén dolgozók saját egzisztenciális érdekeiket gyakran állítják be az adott területen kormányzati politikai érdekeknek). Célrendszerük is csak a biztonságpolitikai érdekekhez fűződő biztonságpolitikai céloknak a nemzeti/állami lét adott területén megvalósítandó rész céljait foglalja magába.

A biztonságpolitikának – a megvalósítás területe szempontjából az állam szuverenitása külső és belső oldalának megfelelően – van egy belső (belföldi) és egy külső (országokon kívüli) szférája, ez a felosztás a különböző nemzeti/állami érdekekkel együttesen meghatározza az egyes politikák elnevezését és tartalmát.

A politikák

A politika egy állam uralkodó/kormányzó elitjének a nemzeti/állami lét egy adott területe fenntartására, akadálytalan működtetésére, továbbfejlesztésére irányuló, rendszerint teroszerű és célirányos cselekvési programja, magatartásvonala.

Egy-egy politika végrehajtása a modern államokban a kormányzat egy vagy több szakminisztériumának, hivatalának feladatrendszerébe tartozik, az abban kitűzött célokat a minisztérium, kormányhivatal eszközeivel és módszereivel érik el. A politikák egy csoportjának cél- és feladatrendszerében egyaránt vannak az adott országon belül, illetve nemzetközi környezetében végrehajtandó feladatok (pl. gazdaságpolitika). Ugyanakkor a politikák egy része gyűjtőfogalom (pl. belpolitika, gazdaságpolitika), azaz több konkrét kormányzati politika is beletartozik ebbe a fogalomkörbe. Az előbbiekből adódóan, valamint mert az egyes nemzeti/állami érdekekhez kapcsolódó biztonságpolitikai célok végső soron több politikán keresztül is megvalósulhatnak, a politikák/minisztériumok feladatrendszerei között gyakori az átfedés, illetve a részfeladatok különböző politikák/minisztériumok közötti megoszlása.

A politikák közismertebb elnevezései (a teljesség igénye nélkül):

- *belpolitika:*
 - = törvény- és jogalkotói politika;
 - = alkotmányos rend-, állam(rend)védelem;
 - = közigazgatási és igazgatásrendészeti politika;
 - = intézményi rend és védelme;

- = közrend és a közbiztonság védelme;
- = vallás- és ideológiai politika;
- = pártpolitikák, „szövetségpolitika”;
- = stb.;
- gazdaságpolitika:
 - = iparpolitika;
 - = mezőgazdaság-politika;
 - = beruházási politika;
 - = pénzügypolitika;
 - = belkereskedelmi politika;
 - = külkereskedelmi/külgazdasági politika;
 - = vám-, adó-, árpolitika;
 - = költségvetési politika;
 - = munkaerő-, bér-, jövedelem- és életszínvonal-politika;
- egészségügyi politika;
- környezetvédelmi politika;
- médiapolitika;
- kultúr-, vagy közoktatási és művelődési politika;
- külpolitika;
- katonapolitika.

Az utóbbi kettőről részletesebben is érdemes szólni, mert a sokáig érvényesülő hagyományos felfogásban a biztonságpolitika alatt lényegében csak katonapolitikát és a külpolitikát értették. Azaz ebben a megközelítésben a biztonságpolitika az államok közötti viszonyok alakítására, ezzel összefüggésben pedig a külső szuverenitásra és az országok közötti fegyveres küzdelemre vonatkozó magatartásvonalat jelentette. Ennek a felfogásnak a sokáig tartó érvényesülésében szerepe volt a kétpólusú világrendnek is. A hidegháború korszakában ugyanis a két pólus közötti nagyhatalmi érdekellentét osztályérdekeken alapuló ideológiai ellentétként, osztályharcként jelent meg, amely nagy kiterjedésű háborúval gyakran fenyegető katonai szembenállásban éleződött ki.

Külpolitika

A külpolitika egy adott államnak a nemzetközi környezetében lévő – saját biztonságára, érdekeinek biztonságos érvényesítésére valamilyen hatást kifejtő – tényezőkkel szembeni magatartásvonala. Feladata, hogy a két- és többoldalú – államközi, kormányközi, párt- stb. – kapcsolatok sokrétű rendszerén keresztül megteremtse/alakítsa a nemzeti/nemzetbiztonsági és állami/állambiztonsági érdekekhez rendelt biztonságpolitikai célok megvalósításának, illetve ezen érdekek védelmének és érvényesítésének, azaz az állam szuverenitása külső oldala biztosításának nélkülözhetetlen nemzetközi feltételeit. A külpolitika önálló érdekekkel nem rendelkezik (legfeljebb az egyéni érdekelttség szintjén), nemzetközi szerződések kötésével, a diplomácia eszközeivel az egyes politikáknak az ország nemzetközi környezetében elérendő céljai megvalósítását segíti elő. A külpolitika az állam külső szuverenitása gyakorlásának egyik(!) eszköze, a biztonságpolitika külső oldalának egyik(!) „szol-

gálólánya". Az utóbbiból adódóan a külpolitika nem egyenlő az adott ország külügyminisztériuma, diplomáciai testülete tevékenységével, mivel a diplomáciai tevékenység csak az egyik – kétségtelenül a legfontosabb és általánosan a legismertebb – eszköz (pl. a gazdaság-, a katonadiplomácia vagy a speciális szolgálatok tevékenysége stb. mellett) a külpolitikai feladatok végrehajtásában (amellett, hogy az esetek többségében a külügyminisztérium természetesen fontos szerepet játszik a külpolitika tervezésében és irányításában is).

Katonapolitika

A katonapolitika (egyres országokban védelempolitika megnevezéssel) egy adott ország széles értelemben vett biztonságpolitikája külső szférájának egyik fontos alkotóeleme. A biztonságpolitikát alapvetően meghatározó érdekeknek (a lét-, a gazdasági, a rendszeridentitási és szuverenitási érdekeknek) külső fenyegetésekkel, veszélyekkel szembeni védelmét, illetve érvényre juttatását szolgálja az ország nemzetközi környezetében a maga sajátos eszközeivel (végső esetben a háborúval, a „más eszközzel”). A katonapolitika önálló érdekekkel csak konkrét katonatechnikai kérdésekben rendelkezhet.

A katonapolitika eszközrendszerének egyik eleme a *katonadiplomácia*, amely szövetségek létrehozásával, bizalomgerjesztő, fegyverzetkorlátozási és leszerelési megállapodások kötésével alakítja a katonai biztonság vagy az érdekérvényesítési lehetőség fenntartásához nélkülözhetetlen nemzetközi feltételeket. A másik lényeges eszköz a *haderőfejlesztés* (esetenként a szükséges hadiipari háttér megteremtésével együtt), amely egyrészt a sikeres katonadiplomácia háttérét képező *katonai fenyegetés* (a katonai erő alkalmazásának kilátásba helyezése annak érdekében, hogy más országokkal szemben biztonságpolitikai érdekeinket érvényre juttathassuk, vagy az érvényre juttatáshoz szükséges külső feltételeket megteremtjük) és/vagy *elrettentés* (a potenciális ellenség visszatartása a tényleges katonai akcióktól a katonai diplomácia és a haderőfejlesztés eszközeivel) valóság alapját biztosítja, másrészt megteremti a haderő alkalmazásának, a (katona-)politika folytatása „más eszközének”, a *háború* megvívásának, illetve új világrendünkben a *béketeremtésnek/békefenntartásnak* az anyagi-technikai bázisát. Az államok egy jelentős csoportjában a haderő alapvető alkalmazási körében *belbiztonsági, rendfenntartó feladatok* végrehajtása is szerepel, szélsőségesen kiéleződött társadalmi-gazdasági válság vagy vallási és nemzetiségi zavarságok esetén. Sok országban a *katasztrófaelhárítás* is a haderő feladatai közé tartozik.

A biztonságpolitikai érdekek (pl. a háború, mint végső eszköz célja) határozzák meg azt, hogy egy ország katonapolitikája a felsorolt eszközök melyikét kívánja alkalmazni, a haderőnek a felsorolt feladatok közül melyek végrehajtására kell felkészülnie, és ezen feladatokhoz milyen katonai doktrínát és haderőstruktúrát kell létrehoznia. A biztonságpolitikai érdekeken kívül azonban objektív belső és külső tényezők is befolyásolják, hogy a haderő számára meghatározott potenciális feladatok teljesítéséhez milyen nagyságrendű és összetételű erőket és eszközöket kell/lehet kiépíteni. Ezek közül lényegesnek tekinthető:

- az adott ország népességének száma és társadalmi-gazdasági fejlettsége;

- az adott ország területének nagysága, geostratégiai helyzete és környezete (a csak magas hegységekből álló ország vagy egy szigetország védelme más összetételű és nagyságrendű erőket kíván, mint a nagy kiterjedésű és minden oldalról nyitott kontinentális országok védelme);
- az adott ország geopolitikai környezete, nemzetközi katonapolitikai elkötelezettsége vagy el nem kötelezettsége (két ellenséges katonai koalíció egyikének a szemben álló féllel közvetlenül határos tagországa védelmi vagy általában katonapolitikai feladatai és haderőszükségletei merőben eltérőek lehetnek a katonai szövetség ellenségtől távol eső vagy nem a fő hadműveleti irányban fekvő tagjaiétól). Ilyen értelemben egy semleges és el nem kötelezett állam védelmi feladatai és haderőszükségletei nem feltétlenül kevesebbek vagy alacsonyabbak egy katonai koalícióban lévő országénál.

Egy ország katonapolitikájának kialakításánál mindenesetre fontos szempont, hogy a célokat és az azoknak megfelelő feladatokat előrelátóan, hosszú távra határozzák meg, mivel a katonapolitika eszközrendszerének legfontosabb eleme, az ország hadereje – a jelentős hadianyag-, emberanyag- és infrastruktúra-igényessége miatt – a jelen kor követelményei között komoly anyagi ráfordítások mellett és csak több év távlatában alakítható. A hosszú távú tervezésben azonban lényeges elem az állandóan változó külső és belső feltételeket is figyelembe vevő folyamatos korrekció.

A magyar katonai ellátás története

A 3106/1993/ATFCSF intézkedés alapján létrejött – a múlt évi millicentenáris rendezvények sorában – a *Magyar Katonai Ellátás története a Honfoglalástól napjainkig* szakgyűjtemény, illetve technikai park. A gyűjtemény a szolgálati szabályzat 111. §-ának 601. pontja értelmében megnyitotta kapuit a Magyar Honvédség és a polgári lakosság számára.

A gyűjtemény – melyet jól fel lehet használni a személyi állomány nevelésére – megtekintése fontos eleme lehet a katonai hagyomány ápolásának és a haza védelmére való felkészítésnek.

Javasoljuk, az oktatási nevelési intézményeknek, hogy éljenek a lehetőséggel, tegyék lehetővé a gyűjtemény, il-

letve a park megtekintését a személyi állomány számára.

A gyűjtemény korabeli tárgyi emlékeivel és dokumentumaival széles körű áttekintést nyújt a magyar katonai ellátók 1100 éves tevékenységéről, különösen a pályakezdő fiatalok számára adhat új értékes ismereteket.

A gyűjtemény helye a Magyar Honvédség Ruházati Ellátó Központja, Budapest XI., Daróczi u. 5. Látogatható kedd, szerda, csütörtök 9–12 óráig. A látogatás idejét előzetesen egyeztetni kell telefonon dr. Zimonyi István nyá. ezreddel. Telefon: HM 24-55. A jelentkezést a ruházati ellátó központi titkársága is fogadja.

Pekó József

Ajánlások a Magyar Köztársaság katonai stratégiájához

*Az MHTT 1998. március 19-én megtartandó
tudományos konferenciájának vitaanyaga*

Európa – a NATO bővítésével, érdekszférájának fokozatos kiterjesztésével s ezáltal egy új európai biztonsági rendszer lépcsőzetes kiépülésével – ismételten a nagyléptékű biztonsági változások és átrendeződések időszakát éli át. Azzal számolhatunk, hogy Európa biztonsága a bővülő és átalakuló NATO-ra épül, de az új biztonsági rendszerben és Európa jövőbeni stabilitásának alakulásában fontos szerepe lesz Oroszországnak és más, NATO-n kívüli államnak is. A biztonsági átalakulások jellegzetessége, hogy azok irányítottan, az Egyesült Államok és a NATO biztonsági stratégiájának megfelelően, valamint Oroszország és más érintett államok biztonsági érdekeit is figyelembe véve mennek végbe. A biztonsági átrendeződések és más körülmények valószínűleg kikényszerítik az *európai hagyományos fegyveres erők csökkentésére vonatkozó szerződés (CFE) korszerűsítését* is, ami önmagában szintén jelentős hatással lesz az érintett államok – így hazánk – haderejére, katonai garanciájának alakulására.

Mindezek a Magyar Köztársaságot közvetlenül és alapjaiban érintik. Magyarország számára reális lehetőséggé vált NATO-tagsága, belátható közelségbe került csatlakozásának időpontja, a CFE-szerződés várható módosulása pedig több szempontból is érinti. Ily módon számunkra nemcsak lehetőség, hanem parancsoló szükségszerűség is az ország új biztonsági helyzetének és követelményeinek megfelelő *nemzeti biztonsági stratégia*, és annak katonai komponenseként egy új tartalmú *nemzeti katonai stratégia* megalkotása. Ezzel kezdetét veszi az ország biztonsága és honvédelme állami szabályozásának – korszerűsítéssel egybekapcsolt – strukturális és tartalmi megújítása. Az állam honvédelmi nézetrendszerének teljes körű felülvizsgálatára és korszerűsítésére épülő új alapidokumentumok felváltják a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának és honvédelmének alapelveit meghatározó országgyűlési határozatokat.

A nemzeti katonai stratégia önálló alapokmányban történő meghatározása számos feltétel és körülmény függvénye. Így az nem nélkülözheti elvi háttérének biztosítását, s annak részeként olyan alapkérdések megválaszolását, mint:

– mit kell érteni a nemzeti katonai stratégia fogalmán, alapvető tartalmán a

Magyar Köztársaság adottságait és a küszöbön álló NATO-tagságát figyelembe véve;

- a nemzeti katonai stratégiának hol van a helye, mi a szerepe és rendeltetése az állam biztonsági nézetrendszerében, milyen a viszonya a nemzeti biztonsági stratégiához és a katonai doktrínához;
- hogyan biztosítható a katonai stratégia nemzeti jellege és kapcsolódása a NATO katonai stratégiájához;
- mi lehet a nemzeti katonai stratégia tartalma és milyen struktúra fejezi ki azt a legjobban;
- a katonai védelem milyen tartalmú nemzeti stratégiaformái felelhetnek meg az ország katonai biztonságának és védelmének, a NATO kollektív védelme részeként megvalósuló országvédelem esetén;
- milyen koncepcióra épülhet a haderő feladatrendszere, felépítése és építése;
- milyen garanciaértékűek az új nemzeti katonai stratégia alkotmányi és törvényi alappillérei, mit kell tenni azok korszerűsítése érdekében... Mindezek mellett természetesen még lehetnek egyéb, számba vehető problémakörök.

A tanulmány célja a magyar nemzeti katonai stratégia alapkérdéseinek vitalapot adó vizsgálatával, elősegíteni annak korszerűségét és jövőbeni alakítását, meghatározó módon figyelembe véve az ország katonai biztonsági érdekeit és várható NATO-tagságát.

I. A nemzeti katonai stratégia meghatározása, felépítése és tartalma

1. A nemzeti katonai stratégia értelmezése, szerepe és rendeltetése

A nemzeti katonai stratégia definiálását és viszonyainkra történő értelmezését, alapkérdéseinek elvi tisztázása és az állam katonai biztonsági nézetrendszerének átfogó megújítása indokolja. A stratégiára vonatkozó korábbi meghatározások – amelyek különböző lexikonokban és értelmező szótárak többségében megtalálhatók – ma már nem vagy csak részben alkalmazhatók.¹ A nemzeti katonai stratégia fogalmi definiálása, az ország katonai védelmére és a katonai erőre vonatkozó állami irányítás lényegének – a katonai biztonság legfontosabb tényezőit figyelembe vevő – elvi összegzését, tömör összefoglalását jelentheti.

A *nemzeti katonai stratégia* (továbbiakban katonai stratégia): az állam katonai biztonsági koncepciója a nemzeti biztonsági stratégiára épülő, az ország katonai védelmére és a fegyveres erőre vonatkozó főbb célok, irányelvek és követelmények összessége.

Viszonyainkra történő értelmezésével összefüggésben elsőként az hangsúlyozandó, hogy a katonai stratégia a Magyar Köztársaság államának az ország biztonsági érdekeit szolgáló katonai koncepciója. Eredendő forrása az alkotmány, általános meghatározója a vonatkozó törvények és a nemzetközi szerződések, közvetlen meghatározója pedig a nemzeti biztonsági stratégia. Így az szükségszerűen nemzeti jellegű és nemzeti érdekeket kifejező, az állam katonai céljait, alapelveit és követelményeit, a honvédelem-szervezés gyakorlata számára összegező koncepció. Mivel a katonai stratégia az alkotmányból eredeztethető, korszerűsége és sikeres alkalmazhatósága

is döntő módon függ az alkotmányban meghatározott, az ország biztonságát és a honvédelmet szabályozó stratégiai célok és alapelvek korszerűségétől.

Magyarország várható NATO-tagsága a katonai stratégia nemzeti jellegét közvetlenül érinti, annak megtartásával egyidejűleg az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (továbbiakban: szövetség) jellemzőivel is felruházza. Ebből adódóan a stratégiaalkotásnak egyik alapkérdése lesz a *katonai stratégia nemzeti jellegének NATO-feltételek közötti biztosítása*. Ennek szavatolása pedig döntő módon attól függ, hogy a Magyar Honvédség, a NATO-szövetség viszonyai között önállóan, milyen mértékben képes szavatolni az ország katonai védelmét, illetve Magyarország mivel járulhat hozzá a szövetség kollektív védelméhez. A *NATO-tagállamok közös katonai erőire való jelentős alapozás* a szuverén döntések körét erősen korlátozhatja, az ország katonai védelme nagyobb mértékű önálló szavatolásának és a kollektív védelemből való nagyobb szerepvállalásnak pedig a honvédség katonai képességei és növelésének – nemzetgazdaság által behatárolt – korlátai szabnak határt.

A katonai stratégiát közvetlenül az állam *nemzeti biztonsági stratégiája* határozza meg és alakítja. A biztonsági stratégia az állam átfogó – külső és belső – biztonsági céljait, alapelveit, követelmény- és eszközrendszerét összegezi, a biztonság valamennyi fontos összetevőjének a figyelembevételével. Azt fejezi ki, hogy a Magyar Köztársaság hogyan definiálja biztonsági érdekeit, milyen fenyegetésekkel és veszélyekkel számol, azok megelőzését és elhárítását milyen módon és eszközökkel szavatolja. Garanciaeszközeinek sorában alapvető komponensként jelenik meg a honvédelem rendszere², az annak alapját meghatározó jelleggel képező – a fegyveres agresszió megelőzésére és elhárítására hivatott – katonai védelem és a fegyveres erő.

Ily módon a katonai stratégia *helyét és szerepét az állam biztonsági nézetrendszerében*, a Magyar Honvédségnek az ország külső biztonsága szavatolásában betöltött szerepe határozza meg, amelyet – az ország biztonsági garanciaeszközeit figyelembe véve – a nemzeti biztonsági stratégia fejez ki. A katonai erő biztonsági garanciaszerepe mindenekelőtt az ország mindenkori katonai fenyegetettségének és az ebből adódó védelmi szükségletnek, valamint stratégiai feladatainak a függvénye lesz. Az ország NATO-csatlakozása a katonai erő szerepét módosítja, azt a szövetség kollektív védelmében való szerepvállalással „szövetségesivé” is teszi, melyet a katonai stratégia tartalma fejez ki. A *katonai stratégia* tehát az állam biztonsági céljainak és alapelveinek katonai kifejezője, egyszersmint *biztonságstratégiai eszköze* lesz a honvédelem és a szövetség kollektív védelmében való magyar részvétel szervezésének gyakorlatában. Következésképpen a katonai stratégia *rendeltetése*: érvényre juttatni az állam katonai biztonsági nézet- és követelményrendszerét a felső szintű állami és a katonai tervezés, a katonai építés és a honvédelem-szervezés gyakorlatában; alapokat biztosítani a katonai doktrína kidolgozásához.

A katonai erő nemzeti biztonsági stratégiában betöltött szerepe – vagyis az ország biztonságának katonai erővel történő szavatolása – a *katonai stratégiának katonai védelmi meghatározottságát* ad. A katonai stratégia csak a *katonai védelemre és közvetlen feltételeire, valamint a katonai erőre* vonatkozhat. A nemzeti biztonsági stratégiában meghatározott általános biztonsági célokat és alapelveket a katonai szakmai szempontokat érvényre juttatva részletezi, s határozza meg az ország katonai védelmének céljait, irányelveit és követelményeit.

A katonai stratégiának meghatározó eleme a katonai védelem, amely a lehetséges katonai fenyegetések és veszélyek megelőzésére, visszatartására és elhárítására vonatkozik. Ezért kulcskérdése az ország ellen számba vehető alapvető *katonai veszélyforrások és veszélyformák* reális meghatározása, valamint a haderő-alkalmazás koncepciójának átfogó jellegű irányelvek formájában történő rögzítése. A haderő-alkalmazás elveinek és szabályainak részletezése a katonai doktrína feladata, de ahhoz a katonai stratégiának kiinduló alapokat, vagyis általános alkalmazási irányelveket kell adnia. A haderő-alkalmazás irányelveinek érvényesítése az ország fegyveres védelmének tervében már a katonai védelmi tervezés feladata lesz.

Külön is hangsúlyozandó, hogy a katonai stratégia jelentős mértékben a katonai védelmet megvalósító *fegyveres erő* (Magyar Honvédség) *stratégiája*³. A honvédségre vonatkozó törvénnyel összhangban választ kell adnia a *haderő felépítésének és építésének* alapkérdéseire a várható szövetségi kötelezettségek figyelembevételével. A NATO-tagsági viszony a haderő alkalmazási irányelveire és stratégiai feladataira, ezáltal a haderőszervezés és -építés alapkérdéseire van jelentős hatással.

A NATO-keretek közötti *katonai védelem* – vagyis a haderő harci és hadművelleti alkalmazása – *megváltozott feltételeket és követelményeket támaszt* a honvédelem rendszerével, az ország védelmi felkészítésével és mozgósításával, valamint meghatározott területe és infrastruktúrája biztosításával szemben is. Ezért célszerű, ha a katonai stratégia ezen területekre vonatkozóan általános irányelveket határoz meg.⁴

Mindent egybevetve a *magyar nemzeti katonai stratégia: a Magyar Köztársaság államának katonai biztonsági koncepciója, az alkotmány és a törvények által meghatározott, közvetlenül a nemzeti biztonsági stratégiára épülő, az ország katonai védelmére és feltételeire, valamint a Magyar Honvédségre vonatkozó célok, irányelvek és követelmények összessége*.

A katonai stratégia az állami irányítás és a katonai felső vezetés irányító és vezető tevékenységének „iránytűje, vezérfonala” a honvédelem szervezésének gyakorlatában – meghatározó módon figyelembe véve az ország várható NATO-tagságát. Ehhez biztosít elvi, elméleti alapokat a hadtudomány vezető helyén lévő hadászat, mint tudományos elmélet. A hadászat – mint a hadtudomány egyik területe – egy része beépül a katonai stratégiába, ezáltal annak alapozójává válik, a többi része pedig továbbra is tudományos elméletként funkcionál.

2. A katonai stratégia felépítése és tartalma

A katonai stratégiaalkotásnál figyelembe kell venni: az új biztonsági környezet kihívásait és kockázatait, mindenekelőtt a Magyar Köztársaság potenciális katonai veszélyforrásait, a lehetséges veszélyeket, az ország védelmi szükségletét, a nemzetgazdaság katonai védelmet és korszerű haderőt garantálható lehetőségeit, valamint a honvédség helyzetét, katonai képességeit és növelésének korlátait.

Reálisan szükséges megítélni és figyelembe venni az ország adottságait, geostratégiai helyzetét és a szomszédos országokhoz való sajátos viszonyát. A főbb célok és irányelvek meghatározása feltételezi a környező és az ország katonai biztonságának alakulására hatással lévő más államok katonai stratégiáinak és doktrínáinak értékelését és számbavételét, a hadtudomány és más tudományok hasznosít-

ható eredményeinek felhasználását. Mivel államunk stratégiai célja a NATO-hoz való teljes jogú csatlakozás, ezt a körülményt a katonai stratégia fő részeinél meghatározó módon szükséges figyelembe venni.⁵

Mindezekre alapozottan a *katonait stratégia felépítése és főbb tartalmi részei* az alábbiak lehetnek:

Katonai biztonsági célok és irányelvek

Az állam funkcionális kötelessége, hogy az alkotmányban és törvényekben meghatározott honvédelmi célokat és alapelveket, vállalt nemzetközi kötelezettségeit a katonai stratégiában érvényre juttassa. Ennek garanciális biztosítéka az lehet, ha ezek a stratégiában katonai biztonsági célok és irányelvek formájában jelennek meg. Ezáltal az állam irányító tevékenysége érvényre juthat a katonai stratégia fő részeinek meghatározásakor, így az a nemzeti biztonsági érdekek és célok kifejezője, egyidejűleg az állam biztonságstratégiai eszköze lesz az ország katonai biztonságának szavatolásában.

Mindezeket figyelembe véve a katonai stratégia első fő része magába foglalhatja:

- a Magyar Köztársaság viszonyának meghatározását a fegyveres erőszakhoz, a katonai stratégia védelmi jellegének és a fegyveres erő szerepének kifejtését az ország biztonságának szavatolásában;
- az ország katonai biztonságának megítélését, a NATO „szükséges és elégséges védelem” alapelveinek nemzeti konkretizálását;
- általános irányelveket a honvédség és a honvédelem megszervezésére és a haderő alkalmazására;
- Magyarország viszonyának meghatározását a NATO-hoz, a NYEU-hoz és a szövetség kollektív védelméhez, valamint irányelveket a nemzetközi katonai kötelezettségek teljesítéséhez;
- idegen haderők csapatainak az átlépését az országhatáron, az ország területén történő tartózkodását, működését és alkalmazását, illetve átvonulását szabályozó elvek és követelmények meghatározását.

A katonai biztonsági célok és irányelvek átfogják az ország katonai védelmének és feltételeinek alapkérdéseit, ily módon alapul szolgálnak a katonai stratégia további fejezeteinek meghatározásához. Fontos funkciója a nemzeti biztonsági stratégiával való közvetlen kapcsolat megteremtése és követelményeinek érvényesítése, valamint az állami célok és alapelvek közvetítése a katonai stratégia fő részeihez. Ez azonban nem jelentheti a nemzeti biztonsági stratégia vonatkozó részeinek megismétlését, hanem annak lebontását a katonai stratégia rendeltetésének megfelelően. A katonai biztonsági célok és irányelvek betölthetik az *állam honvédelmi politikai koncepciójának* szerepét és meghatározhatják a katonai stratégia alapvető tartalmát. Kiinduló alapul szolgálhatnak a – választási ciklusok szerinti – kormányprogramok honvédelmi koncepciójának rögzítéséhez is, biztosítva ezzel a katonai stratégia követelményeinek országos szintű és hosszabb távú érvényesülését.

Az új katonai biztonsági környezet

Az ország katonai biztonsága – így a katonai stratégia minden lényeges kérdése is – tágabb és szűkebb biztonsági környezetének alakulásától függ. Az ország katonai

védelmének és honvédelmi feltételeinek megszervezésére és biztosítására döntő hatással vannak a Magyar Köztársaság ellen számba vehető katonai veszélyforrások és veszélyek. Reális meghatározásuk és a katonai stratégiában történő érvényesítésük a stratégiaalkotás kulcskérdése. Az új biztonsági környezet értékeléséből levont katonai következtetések, alapjaiban határozzák meg a katonai stratégia tartalmát, időszakonkénti korrekcióját. Magába foglalhatja:

- az európai új katonai biztonsági környezet megítélését;
- a térség katonai kihívásai és kockázatai értékeléséből levont következtetéseket;
- a Magyar Köztársaság ellen számba vehető katonai veszélyforrások, alapvető veszélyformák és védelmi helyzetek „anticipált” meghatározását;
- a fő katonai veszélyforrás és a katonai védelem megszervezésének kiinduló alapját képező fő veszélyforma rögzítését.

Az ország katonai biztonsági környezetének és alakulása tendenciájának reális megítélése és érvényesítése nélkül a stratégiaalkotás nem lehet sikeres, a katonai stratégia rendeltetését nem töltheti be. Az ország új biztonsági környezetéből levont következtetések adhatnak csak megfelelő tartalmat és irányultságot az állam katonai stratégiai céljainak és alapelveinek éppúgy, mint az ország katonai védelmét és a haderőt, valamint a honvédelem szervezését meghatározó irányelveknek és követelményeknek.

A katonai védelem irányelvei

A haza katonai védelme – mint az állam alkotmányos kötelezettsége – lényegét tekintve az ország függetlensége és területi épsége megvédésére irányuló hadi- (katonai) tevékenységek (harcok, hadműveletek) összességeként értelmezhető. Ebből következően az ország katonai védelmének megszervezésére és végrehajtására vonatkozó irányelvek, a katonai stratégia fő része lesz. Erre utal a katonai stratégia szűkebb értelmezése is, miszerint az a katonai védelem stratégiájával, vagy másképpen fogalmazva a haderő-alkalmazás koncepciójával azonos. Főbb tartalmi részei lehetnek:

- az ország katonai védelmének céljai és stratégiai követelményei;
- irányelvek a Magyar Köztársaság katonai védelmének megtervezéséhez, az alkalmazandó stratégiaformák meghatározásához;
- az ország NATO-tagsága esetén a szövetség kollektív védelméhez való hozzájárulás elvei és követelményei;
- irányelvek a békeidejű nemzetközi katonai műveletekben való részvételhez.

Magyarország NATO-tagsága esetén az ország – átfogó, hadiállapot idején megvalósuló – katonai védelme, a NATO meghatározott stratégiai csoportosításának védelmi tevékenységét jelentené, a magyar haderő teljes részvételével. A háborús küszöb alatti katonai veszélyek önállóan történő elhárítása is a NATO keretében, annak – szükség szerinti – közreműködésével történne. Ez a körülmény a katonai védelmi irányelvek mindegyikére, de a katonai stratégia egészére is meghatározó hatást gyakorol. Béke idején a magyar haderő részvétele a nemzetközi béketeremtő, békefenntartó és a humanitárius katonai műveletekben a katonai tevékenység sajátos megnyilvánulási formája. Ezért a Magyar Köztársaság ilyen műveletekben való részvételének elveit (a részvétel nagysága, formája, lehetséges térsége stb.) is a katonai védelem irányelveiben célszerű meghatározni.

A haderő rendeltetés szerinti feladatai az ország katonai védelmére, NATO-tagság esetén a kollektív védelemhez való katonai hozzájárulás feladataira is vonatkoznak. Magukba foglalják a békeidejű nemzetközi katonai műveletekben való részvétel feladatait is. A honvédségnek rendeltetésszerű feladatain túl közreműködési feladatai is vannak szükség- és katasztrófhelyzetekben. A katonai stratégia a haderő feladatait csak általános jelleggel határozza meg, konkretizálásuk a felső szintű katonai tervezés és szervezés feladata lesz.

Az ország katonai védelme és az azt kifejező katonai védelmi stratégiaformák és feladatok döntően a haderő szélesebb értelemben vett *felépítésére és építésére* vannak átalakító hatással. Meghatározzák a haderő állományát, harci képességeit, hadrafoghatóságát és haditechnikai fejlesztését. Mindezeknek megfelelően szabályozzák a haderő működését és alkalmazását biztosító katonai rendszereket. Ennek megfelelően a haderő felépítésének és építésének irányelvei magukba foglalhatják⁶:

- a haderő szervezeti felépítésére és tagozódására, méretére és arányaira, béke- és hadiállományára vonatkozó elveket és követelményeket;
- a haderő csapatainak területi elhelyezésére (diszlokációjára), készenlétére és harckészültségére, a haderő megszervezését, működtetését és alkalmazását biztosító katonai rendszerekre vonatkozó elveket és követelményeket;
- a haderőfejlesztés és a haditechnikai eszközök – bel- és külföldről történő – biztosításának elveit;
- a szárazföldi erőre és a légierőre vonatkozó sajátos elveket és főbb katonai védelmi követelményeket.

A haderő felépítésének és építésének irányelveire ma meghatározó hatással van a honvédség befejezés előtt álló átalakítása és tervezett reformja. Első fokozatban a katonai stratégia irányelveinek feladata meghatározni a haderőreform keretében megvalósuló haderő-korszerűsítést, majd arra alaposan szükséges újragondolni és megtervezni a haderő közép- és hosszabb távú korszerűsítését. Mivel az 1998–2001. évekre szóló középtávú tervezés nem várhatja be az új katonai stratégia alapokmányba foglalását, a stratégiaalkotás és a középtávú tervezés feladata garantálni a katonai stratégia vonatkozó irányelveinek és a tervezésnek a realitását. A hosszabb távú haderőreformnak és fejlesztésnek azonban már az új katonai stratégia irányelveire szükséges épülnie.

A haderő fejlesztésére, haditechnikai korszerűsítésére vonatkozó elveknek és követelményeknek a katonai stratégiában kulcsszerepe lesz. Biztosítaniuk kell az önállóan és – NATO-tagság esetén – a szövetséges csapatok csoportosításának részeként végrehajtandó harc- és hadművelleti feladatok sikeres végrehajtásának feltételeit. Reálisan azzal célszerű számolni, hogy a haderő hadművelleti képességét növelő fegyverzet beszerzése és rendszeresítése egy elhúzódó folyamat eredménye lesz, amely több ütemben valósul meg. Ezért a haderőfejlesztés irányelveiben a haditechnikai eszközök beszerzésére prioritásokat célszerű meghatározni.

Irányelvek a haderő-alkalmazás honvédelmi feltételeire

A katonai stratégia katonai védelmi és honvédelem-szervezési funkciójának csak akkor felelhet meg, ha irányelvei kiterjednek a haderő-alkalmazás honvédelmi előfeltételeire is. Ennek indokai lehetnek:

- a honvédelem rendszerének védelmi helyzetekben történő hatékony működtetése egyik fontos előfeltétele az önállóan és a NATO-ra alapozottan végrehajtott katonai védelmi tevékenységeknek;
- Magyarország átfogó katonai védelme megköveteli az ország célirányos irányelvekben szabályozott honvédelmi felkészítését és mozgósítását;
- a Határőrség bevonása a haderő határ menti csoportosításába és ezáltal az ország katonai védelmébe a katonai válsághelyzetek kezelését és az agresszió elhárítását közvetlenül szolgálja;
- az ország meghatározott területrészeinek, infrastruktúrájának előzetes katonai előkészítettsége a haderő és a védelembe bevont külföldi csapatok feladatteljesítését közvetlenül szolgálja.

Mindezek indokolják a haderő-alkalmazás átfogó honvédelmi feltételei biztosításának összehangolt és célirányos megszervezését, melyhez irányelveket a katonai stratégia adhat. A tervezett katonai doktrína tartalma ugyanis a haderő-alkalmazás honvédelmi feltételeire nem terjedhet ki, mivel annak funkciója a katonai stratégia védelemre és a haderőre vonatkozó irányelveinek részletezése lehet. Abban az esetben, ha a katonai stratégia irányelvei a haderő-alkalmazás közvetlen honvédelmi feltételeire nem vonatkoznak, gondoskodni kellene annak – külön okmányban történő – felső szintű állami meghatározásáról. Az ilyen megoldás azonban elaprózná az állam honvédelmi céljainak, elveinek és követelményeinek megjelenítését, csökkentve ezáltal azok szabályozóerejét és hatékonyságát.

A katonai kapcsolatok irányelvei

Az állam biztonsági stratégiája és katonai céljai nemcsak lehetővé, hanem szükségessé is teszik a honvédség kapcsolatainak fenntartását és építését. A honvédség bizalom- és biztonságnövelő intézkedései, külső és belső kapcsolatai országunk és környezetünk katonai biztonságát és stabilitását szolgálják. Elősegítik a honvédség feladatainak eredményes végrehajtását, erősítik honvédelmünket. A katonai stratégia a honvédségnek ezt a tevékenységét a katonai kapcsolatok irányelvei meghatározásával behatárolhatja és szervezetté teheti. A külső katonai kapcsolatok irányelvei vonatkozhatnak:

- a nemzetközi katonai szerződések és megállapodások megkötésére és végrehajtásának ellenőrzésére;
- a NATO, a NYEU és tagállamai felső katonai szerveivel való kapcsolatokra;
- a szomszédos és más államok katonai szervezeteivel fenntartott és kialakítandó kapcsolatokra;
- a NATO békepartnerségi (PfP) és más katonai kiképzési és felkészítési programjaira.

A katonai stratégiába mindezek és a belső kapcsolatokat szabályozó elvek csak katonai irányultsággal és tartalommal kerülhetnek, oly módon és formában, ahogy

azok a stratégia céljait közvetlenül szolgálják. A katonai kapcsolatok átfogó szervezése ugyanis meghaladja a stratégia lehetséges kereteit, részletezése külön okmány feladata lehet.

Mindent egybevetve a katonai stratégia korszerű tartalmával szavatolhatja az állam katonai céljainak érvényesülését a honvédelem-szervezés és -építés gyakorlatában. Javasolt irányelvei és követelményei – a Magyar Köztársaság ellen számba vehető katonai veszélyekre és kihívásokra épülve – az ország katonai védelmére és döntően a haderőre vonatkoznak, de magukba foglalhatják a katonai védelem – mint a hon külső védelme – közvetlen honvédelmi feltételeit és a katonai kapcsolatokat meghatározó elveket is. A katonai stratégia korszerű tartalma határozza meg a felső szintű katonai vezetés honvédelmi tevékenységének irányát és tartalmi keretét. Hatókörébe tartozó *haderő-alkalmazási koncepció és a haderő konkrét katonai védelmi feladatai az ország fegyveres védelmének tervében összegződnek*. Külön is kiemelendő, hogy a katonai stratégia korszerű tartalmának fontos előfeltétele a forrását jelentő alkotmány és a közvetlen meghatározójaként funkcionáló nemzeti biztonsági stratégia korszerűsége.

A katonai stratégia javasolt elvi tartalma meghatározó jelleggel az ország katonai védelmére és az azt megvalósító haderőre vonatkozik, azt egy ajánlható „előzetes koncepcióba” foglalja. Konkrét tartalmának meghatározása a stratégiaalkotás és a döntést hozók feladata és felelőssége. Ehhez a felvetett – vitaalapot adó – alapkérdések csupán elvi háttérként szolgálhatnak.

Jelentősége miatt megkülönböztetett módon célszerű elemezni és megítélni:

- a katonai stratégiát meghatározó katonai veszélyforrásokat és az alapvető katonai veszélyeket és kihívásokat;
- a nemzeti katonai védelem stratégiáját és követelményeit;
- a haderő stratégiai feladatait, felépítésének és építésének irányelveit.

II. A nemzeti katonai védelem stratégiája és a haderő feladatai

1. A katonai stratégiát meghatározó veszélyek és kihívások

A katonai stratégia irányelvei, s általa meghatározottan a honvédelem egyetlen alapkérdése sem függetleníthető a Magyar Köztársaság ellen számba vehető katonai veszélyforrásoktól és veszélyformáktól, mint az ország katonai biztonsági kihívásaitól és kockázataitól. Ezek objektív meghatározása nélkül realitásukat veszítik: az állam katonai céljai és alapelvei, az ország katonai védelmét és a haderőt meghatározó, valamint azok feltétel- és eszközrendszerét szavatoló irányelvek és követelmények.

A katonai stratégia megalkotása, a lehetséges fegyveres veszélyforrásokra alapozottan, a *katonai tevékenységeket kiváltó veszélyformák és veszélyhelyzetek* meghatározását indokolja. Arra van szükség, hogy a reálisan számba vehető veszélyek közül kiválasszuk a katonai védelem egyes formáit kikényszerítő veszélyformákat, valamint a hatásukra kialakulható, az állam részéről védelmi helyzet bevezetését indokoló veszélyhelyzetek alapeseteit. Az ily módon meghatározott veszélyekre és veszélyhelyzetekre épülő stratégiai célok és irányelvek közvetlenül szolgálhatják a kato-

nai védelem és a haderő tervezését, a honvédelem megszervezését, valamint a katonai doktrína elveinek, követelményeinek és szabályainak realitását.

Mindezekkel összefüggésben olyan kérdésekre célszerű választ keresni, mint:

- milyen fő veszélyforrásokkal és alapvető veszélyformákkal számoljon a katonai stratégia;
- melyik képezze az alapvető veszélyformák közül a katonai védelmi tervezés és a haderőszervezés kiinduló alapját;
- melyek azok a veszélyhelyzetek, amelyek a haderő, illetve meghatározott részének alkalmazását indokolják.

A Magyar Köztársaság biztonságát érhető veszélyek és kihívások általános megítéléséhez célszerű figyelembe venni a NATO *stratégiai* koncepció következtetéseit. Az Észak-atlanti Szövetség római csúcsértekezletén elfogadott stratégiai koncepció szerint: „az egyidejű általános méretű támadás veszélye a NATO valamennyi európai frontján... megszűnt, és így az nem is képezi többé a szövetséges stratégia kiinduló pontját... napjainkban a NATO biztonságát érintő kockázatok jellegükben eltérőek és többirányúak. Kevésbé valószínű, hogy sor kerülhet egy, a szövetség elleni kiszámított agresszióra, a kockázatok inkább abból adódhatnak, hogy a stabilitás hiánya – ami a súlyos gazdasági, társadalmi, politikai nehézségekből adódik, ideértve az etnikai- nemzetiségi rivalizálást és területi vitákat Közép- és Kelet-Európában –, ...negatív következményekkel jár. Kialakulhatnak azonban olyan válsághelyzetek, amelyek... olyan fegyveres konfliktusokhoz vezethetnek, amelyekbe külső hatalmak is belekeveredhetnek, vagy amelyek NATO-tagországokat is érinthetnek. A szövetségesek biztonságának megerősítése érdekében azonban számba kell venni a globális összefüggéseket is. Ezt a biztonságot más természetű kockázatok is fenyegethetik, mint amilyenek például a tömegpusztító fegyverek elterjedése, a létfontosságú energiaforrásokhoz való hozzájutás megakadályozása, a terrorista és szabotázsakciók.”⁷

Reálisan azzal számolhatunk, hogy Európa és benne térségünk biztonsági helyzetének folyamatban lévő lényeges megváltozása, a NATO-stratégia módosulását is kikényszeríti. Az új stratégia várhatóan új veszélyekkel és kihívásokkal is számol, de a fenti értékelést inkább megerősíti, mint megszünteti. A jövőre kivetítve is nagy valószínűséggel kizárható kontinensünkön a több ország részvételével megvívandó háború veszélye. Ha az államok közötti háború mégis elkerülhetetlenné válna, abban az esetben is annak korlátozott formája lenne a jellemző, melyre a szemben álló felek fegyveres konfliktusának eskalációjaként kerülhetne sor.

Európa keleti és déli térségeiben is a háborús küszöb alatti fegyveres veszélyforrások és veszélyek lehetnek a jellemzőek, de ott nagyobb valószínűséggel bekövetkezhet azok háborúba történő eskalációja.

A Magyar Köztársaság katonai biztonsága szempontjából közvetlen veszélyforrást jelenthet bármely szomszéd országban zajló, vagy szomszédos országok között kirobbant fegyveres konfliktus, amely az országunk területére és légtérébe való áttérjedés lehetőségével jár. Súlyosbítja a helyzetet, ha a fegyveres konfliktus az adott országban élő magyar kisebbséget közvetlenül érinti. Ma úgy értékelhető, hogy a délszláv biztonsági válság országunkba történő áttérjedésének valószínűsége folyamatosan csökken. Nem valószínű, de teljesen annak lehetősége sem zárható ki,

hogy valamelyik szomszédos országban a gazdasági-politikai helyzet jelentős megromlása következtében olyan szélsőséges erők kerülnek hatalomra, amelyek agresszív nacionalista politikát folytatnak kisebbségeik és szomszédaik ellen. Az ilyen helyzet kialakulása végső esetben belső és külső fegyveres konfliktushoz is vezethet, ami országunkat közvetlenül és fegyveresen is érintheti. Vagyis *valamely szomszédos állam szélsőséges agresszív politikája biztonságunk elleni potenciális katonai veszélyforrásként értékelhető*. Térségünkben ma az ilyen helyzet kialakulásának lehetősége – a stabilizációs tendenciák és szomszédaink többségének NATO-tagságra irányuló törekvései következtében – nem valószínű, de hosszabb távon nincs kizárva.

Következésképpen *a Magyar Köztársaságnak közvetlen háborús veszélyforrással nem, de a kialakulható fegyveres konfliktus áttevődésének lehetőségével továbbra is számolnia kell*. Az így létrejött fegyveres konfliktus háborúba való eszkalálódásának valószínűsége minimális. Az ország biztonságát tehát döntően *a háborús küszöböt el nem érő fegyveres típusú veszélyforrások* veszélyeztetetik.

A stratégiaalkotás szempontjából döntően számba vehető veszélyforrásokból három, jól elkülöníthető *veszélytípus* különböztethető meg. Ezek:

- a.) valamely szomszédos országban kirobbant fegyveres konfliktus (belső polgárháborús események) vagy polgárháború országunkat ért fegyveres hatásai;
- b.) szomszédos országok között kirobbant fegyveres konfliktus hazánkat ért fegyveres következményei;
- c.) valamely szomszédos ország hazánk elleni katonai akciói (háborús küszöb alatti fegyveres agresszió).

Az egyes háborús küszöb alatti külső fegyveres veszélytípusok, konkrét veszélyformákban jelentkeznek és fejtik ki hatásukat. *Alapvető* – tervezési alapul szolgáló – *fegyveres veszélyformák* lehetnek: *külső fegyveres csoportok*⁸ országunk területére történő behatolásai és harci tevékenységei; *harci repülőeszközök* légtérsértései, harci akciói és más, *hadviselésre alkalmas fegyver* alkalmazása országunk területén; az ország határ menti területének és légterének *erőszakos katonai igénybevétele*; valamint az országra kényszerített *külső fegyveres konfliktus*. Ezen háborús szint alatti alapvető fegyveres veszélyformák mindegyike részünkről a katonai védelem valamilyen formáját kényszeríti ki, így azok a stratégiaalkotást alapjaiban érintik.

A Magyar Köztársaság biztonsága szempontjából a lehetséges *fő veszélyforrás és a fő katonai veszélyforma* megállapításának rendkívüli jelentősége van. Reális meghatározásuk szolgál kiinduló tervezési alapul a katonai védelem előzetes tervezéséhez és a stratégiai tartalékképzéshez, nemkülönben a haderőszervezés és -építés, valamint a honvédelem-szervezés számára. Általános értelemben egyet lehet érteni az olyan értékeléssel, miszerint: „A Magyar Köztársaság biztonsága ellen a fő veszélyforrást a környezet instabilitása, a fő veszélyt pedig az ennek nyomán esetlegesen kialakuló korlátozott, háborús küszöb alatti, többségében nem állami szinten szervezett és vezetett külső fegyveres veszélyek, illetve konfliktusok jelenthetik.”⁹ A katonai stratégia és általa meghatározottan a katonai védelmi tervezés azonban ennél egyértelműbb meghatározást igényel. A fő veszélyforrás valóban a környezet instabilitásából eredeztethető, de a konkrét fő katonai veszélyforrást a szomszédos

országban vagy országok között kialakuló olyan fegyveres konfliktus képezi, amelynek országunkba való áttevődésével reálisan számolhatunk. A fő veszély sem lehet azonos a háborús szint alatti veszélyek teljes körével, hanem csak az ország katonai biztonságára legveszélyesebb veszélyformával, vagyis a külső, állami szinten szervezett fegyveres konfliktussal.

Következésképpen országunk ellen *katonailag a fő veszélyforrást a szomszédos országban vagy országok között kialakult fegyveres konfliktus jelenti*, amely az országunkba való áttevődés lehetőségét is magában hordja. A *fő katonai veszélyformát* pedig a szomszédos országból *állami szervezéssel áttevődött*, vagy országunkra kényszerített *katonai konfliktus* jelentheti. Ebből következően a stratégia kiinduló pontját, s ezáltal a katonai védelmi tervezést és a haderő alkalmazását meghatározó fő veszélyforma a lehetséges *állami szervezésű fegyveres konfliktus* lesz. Mivel a kialakult fegyveres konfliktus eskalálódásának veszélye fennáll, a stratégiának továbbra is számolnia kell a *korlátozott háború* lehetőségével.

A számba vehető alapvető fegyveres típusú veszélyformák fegyveres fenyegetettségi, veszély- és konfliktushelyzetek kialakulását okozhatják helyi, regionális, vagy országos méretben. Az így kialakulható *fegyveres veszélyhelyzetek* – mint rendkívüli helyzetformák – megelőzéséről és a veszéllyel arányos katonai védelmi kezeléséről kell az államnak gondoskodni, az alkotmányban és törvényben szabályozott módon és formában. Mivel az alkotmány a katonai védelem egyes formáit kikényszerítő rendkívüli helyzetek (az országban kialakulható védelmi helyzetek) lehetséges alapeseteit nem rögzíti, a haderő alkalmazása pedig ezekhez kötött, a katonai stratégia feladata annak meghatározása.

Az ország ellen számba vehető alapvető fegyveres veszélyformák és veszélyhelyzetek mellett számolni kell azzal, hogy a térségi veszélyforrásokból (tömeges migráció, menekülthullámok, fegyveres terrorcselekmények, katasztrófák) nagyobb méretű veszélyhelyzetek alakulhatnak ki. De nem zárható ki az országban bekövetkező fegyveres veszély- és katasztrófahelyzetek lehetsége sem. A katonai stratégiának ezekkel mint katonai közreműködési feladatokkal célszerű számolnia.

2. A katonai védelem stratégiája

Magyar Köztársaság állama alkotmányos kötelezettségét teljesíti, amikor „...védi... az ország függetlenségét és területi épségét, valamint a nemzetközi szerződésekből rögzített határait.”¹⁰ Ennek pedig csak úgy tehet eleget, ha az országnak – az új biztonsági környezet katonai veszélyeihez és kihívásaihoz igazodó – katonai védelemre alkalmas hadereje van, s azt rendkívüli helyzetekben az alkotmányban szabályozott módon, a katonai védelmi stratégiának, mint hadászati elgondolásnak megfelelően alkalmazza.

A katonai stratégiának nem feladata megismételni az alkotmány haderő-alkalmazási szabályozását, de – arra alapozottan – funkciója kiinduló alapokat adni a haderő alkalmazására vonatkozó hadászati koncepció meghatározásához. Arra van szükség, hogy a nemzeti katonai stratégia rögzítse az ország katonai védelmének katonai veszélyekhez adekvát céljait, megszervezésének alapelveit és követelményeit a katonai tervezés, a haderő feladatai és a haderővel szemben támasztott ál-

lami követelmények meghatározása céljából. A katonai védelem irányelveire épülve alakítható ki és tervezhető meg az ország katonai védelmének stratégiája (elgondolása), ami pedig szükségszerűen determinálja a haderő katonai védelmi feladatait.

A katonai védelem stratégiája és a haderő ebből adódó – vagyis rendeltetésszerű – feladatai támasztanak követelményeket a haderővel szemben, mintegy meghatározzák felépítését és építését, a működtetését és az alkalmazását biztosító katonai rendszereket. A katonai védelem irányelvei által meghatározott haderő-alkalmazási elgondolás képezheti kiinduló alapját a szárazföldi és a légierő doktrinális elveinek és követelményeinek, valamint a haderő-alkalmazás honvédelmi feltevélei biztosításának. Ily módon a katonai stratégiának az ország katonai védelmére vonatkozó irányelvei (katonai védelmi célok, elvek és követelmények) szükségszerűen a katonai stratégia fő részét képezik. Meghatározó szerepe a NATO és tagállamai, valamint más államok újragondolt katonai stratégiájában is érvényesül.

A NATO fegyveres erői alkalmazásának koncepciója szerint: „...ott, ahol az szükséges, az »előretolt védelem« stratégiájáról áttérnek a »csökkentett előretolt jelenlét« koncepciójára. Módosítják a »rugalmas reagálás« elvét is olyképpen, hogy az tükrözze az atomfegyverek eddigieknél korlátozottabb alkalmazását. Az új stratégiai környezetből eredő változások és a kockázatok, amelyekkel a NATO-nak szembe kell néznie, jelentős módosításokat tesznek szükségessé a fegyveres erők feladataiban és alkalmazásában.”¹¹

A kialakult új biztonsági környezetben a NATO-tagjai úgy döntöttek, hogy a NATO és az Oroszországi Föderáció kölcsönös kapcsolatait, együttműködését és biztonságát szabályozó megállapodást, a szövetség bővítését és átalakulását, a várható új CFE-szerződést és más, a NATO biztonságát meghatározó tényezőket és körülményeket figyelembe véve, újragondolják és szükség szerint módosítják a szövetség stratégiai koncepcióját. Ezzel biztosítják, hogy a NATO-stratégia teljes egészében egybevigyen Európa új biztonsági helyzetével és kihívásaival, megfeleljen a NATO és tagállamai biztonsági érdekeinek.

Azzal lehet számolni, hogy a szövetség jelen körülmények között és a kibővítés után alapvető feladatát – a kollektív biztonság szavatolását és más missziók végrehajtását – együttműködéssel és a már meglévő kapacitások erősítésével, egységes működésével és megfelelő átcsoportosításokkal, nem pedig jelentős létszámú harcoló alakulatok állomásoztatásával kívánja biztosítani. *Csapaterősítések*re kerülhet sor, ha az az agresszióval való fenyegetéssel szembeni védelemhez vagy az ENSZ alapokmányával és az EBESZ irányelveivel összhangban álló békeküldetések támogatásához szükséges, továbbá olyan hadgyakorlatok esetén, amelyek összhangban vannak a megkötött nemzetközi szerződésekkel és megállapodásokkal.

Értelemszerű, hogy ennek során a NATO-erőknek megfelelő *infrastruktúrára* kell támaszkodniuk, olyanra amely arányban áll alapvető feladatukkal. Rendkívüli jelentőségű az is, hogy békeidőszakban a NATO-tagországoknak *nem áll szándékukban, nem tervezik és okát sem látják annak, hogy atomfegyvert telepítsenek az új tagországok területére*. Nem érzik szükségességét, hogy megváltoztassák a NATO nukleáris berendezkedésének vagy atompolitikájának bármely vonatkozását. Mindez és más NATO-álláspont, valamint az Egyesült Államok, Oroszország és más – Magyarországi katonai biztonsága szempontjából fontos – államok módosuló katonai stratégia

giája, fegyveres erőire vonatkozó koncepciója a magyar katonai védelem stratégiájára is hatással lesz.¹²

Az alkotmány a katonai erő alapvető kötelességeként a haza katonai védelmét határozza meg. Ebből következően a *Magyar Köztársaság államának katonai stratégiai célja az ország katonai védelme*. Az országnak tehát függetlensége és területi épsége megvédésén, valamint az ENSZ alapokmánya értelmében vállalt kötelezettségein kívül nincsenek más, katonai erővel elérendő céljai. Így a katonai védelem koncepciója is kizárólagosan védelmi jellegű lehet, a haderő pedig csak önvédelemre alkalmazható. Ebből következően a védelem haditevékenységi formáinak és módjainak az ország megbízható katonai védelmét, a Magyar Köztársaság ellen számba vehető katonai veszélyformák visszatartását és elhárítását kell szavatolniuk, melyet a haderő-alkalmazás koncepciója fejez ki.

Államunk másik fontos stratégiai célja Magyarország NATO-hoz és a NYEU-hoz való teljes jogú csatlakoztatása, s ezzel az ország katonai védelmének a szövetség keretei közötti garantálása. Magyarország átfogó katonai védelme – NATO-tagság esetén – a szövetség kollektív védelmének részét is jelentené, a magyar haderő és a honvédelem rendszerének teljes körű részvételével. Ebben az esetben, a haderő-alkalmazás koncepciójának kialakításakor azzal célszerű számolni, hogy a *háborús küszöb alatti katonai veszélyek többségének visszatartása és elhárítása nem igényel kollektív védelmet*. A NATO „csökkentett előretolt jelenlét” koncepciója – feltehetően – nem is tenné lehetővé a nemzeti keretek között megoldható korlátozott katonai feladatok mérséklését. Ezért a *háborús küszöb alatti veszélyek elleni katonai védelem a magyar haderő önálló feladata marad*, a szövetséges erők szükség szerinti közreműködésével. A háborús küszöböt megközelítő védelmi helyzetekben, a kollektív védelem állami igénylése már elkerülhetetlen lesz. Következésképpen az ország várható NATO-tagsága a haderő-alkalmazás koncepcióját alapvetően érinti. Ezért erre az esetre már most szükséges tisztázni a *magyar haderő helyét és szerepét az ország és a tagállamok kollektív védelmében*, nemkülönben a csapatok lehetséges stratégiai feladatait és a felajánlható katonai részvételt az országon kívüli közös katonai műveletekben.

A haderő-alkalmazás koncepciójával összefüggésben külön is hangsúlyozandó: *Magyarország katonai védelméért NATO-tagsága esetén is a Magyar Köztársaság állama a felelős, beleértve abba a magyar haderő alkalmazásának a szövetség keretei közötti stratégiai tervezését is*. Azzal célszerű számolni, hogy a háborús küszöb alatti fegyveres veszélyformák elhárításának tervezése továbbra is nemzeti feladat marad, de a kollektív védelemben való *magyar katonai részvétel végrehajtásának tervezése* is a felsőszintű katonai vezetés hatásköre lesz. Csakis így biztosítható a haderő alkalmazásának legcélszerűbb módja és hatékonysága, a nemzeti érdekeinknek megfelelő hadi- (katonai) tevékenységi formák meghatározása, nemkülönben a honvédelmi rendszer erőfelfejtésének összpontosítása a katonai célok elérésére. Arról nem is szólva, hogy *a katonai erő egésze nem kerül a NATO alárendeltségébe*, de az átalárendelt csapatok működési és alkalmazási feltételeinek a biztosítása is mindenképpen nemzeti keretek között maradna. Így például rendkívüli helyzetekben a NATO alárendeltségébe utalt csapatokat érintően továbbra is nemzeti hatáskörben történne: a humánszolgálati és személyügyi tevékenység, a katonai szervezés, a hadkiegészítés és a veszteségpótlás, a logisztikai ellátás stb.¹³

Egyértelművé szükséges tehát tenni az ország katonai védelmének lehetséges szövetségi keretek közötti nemzeti feladatait, nemkülönben az országnak a szövetség kollektív védelméhez való hozzájárulási formáját és módját, melyeket a katonai stratégia tartalmának is tükröznie kell. Ezáltal lesz katonai stratégiánk egyfelől országunk érdekeit szolgáló nemzeti stratégia, másfelől a nemzeti katonai képességeknek, viszonyoknak, de a szövetség stratégiai követelményeinek is megfelelő katonai stratégia. Mindezen és más, a NATO-tagsággal járó katonai kérdések tisztázása, a csatlakozási tárgyalások sikere és a stratégiai rendszabályok időbeni megtevétele szempontjából rendkívüli jelentőségű.

Az ország katonai védelmének irányelveire az állami célokon és azok követelményein túl, közvetlenül a Magyar Köztársaság ellen számba vehető katonai veszélyforrások és veszélyformák vannak meghatározó hatással. Ezért az ország katonai védelmének nemzeti stratégiai koncepciója, csak azokra alapozottan határozható meg. Ezen lehetséges katonai veszélyformák hatására az országban – kezdetben a határsávban, majd régió- vagy azt meghaladó méretekben is – olyan jellegű és méretű rendkívüli helyzetek alakulnak ki, amelyek a haderő veszéllyel arányos alkalmazását követelik meg. Következésképpen a katonai stratégiának *differentiáltan, a lehetséges védelmi helyzetek alapeseteihez adekvát módon, az eskalálódás lehetőségét is figyelembe véve szükséges meghatározni a katonai védelem koncepciójának alapjait.*

A katonai védelmi stratégiára az állam követelményorientált biztonsági céljain és az ország ellen reálisan számba vehető veszélyeken és kihívásokon túl döntő hatással van a haderő védelmi képessége is. Általános szakmai követelmény, hogy a katonai védelem újragondolt veszélymegelőző és -elhárító stratégiájára, mint a haderő-alkalmazás koncepciójára épülve határozható csak meg az ország katonai védelmi szükséglete és az ahhoz szükséges haderőképesség. Mindazonáltal azonban a mindenkor meglévő, illetve a nemzetgazdaságra alapozottan reálisan növelhető katonai erőre alapozva lehet csak reális katonai védelmi stratégiaformákat meghatározni a haderő számára. A haderő mindenkori harc- és hadművelleti képességei alapján határozhatók csak meg az önállóan, illetve a NATO kollektív védelmére alapozottan végrehajtandó és más katonai feladatok is.

A katonai stratégiát elsődlegesen meghatározó – előzőekben vizsgált – tényezőket figyelembe véve célszerű meghatározni az ország katonai védelmének céljait, irányelveit és követelményeit, amelyeket *jobban meg kell feleltetni a ma és a jövőben lehetséges alapvető katonai veszélyformáknak, valamint az ország új katonai biztonsági helyzetének.*

Ennek megfelelően – az ország lehetséges NATO-tagságát is figyelembe véve – a Magyar Köztársaság katonai védelmének célja: az ország ellen számba vehető katonai veszélyek visszatartása, illetve aktivizálódásuk esetén elhárítása, ezáltal az ország függetlenségének és területi épségének szavatolása a szövetség keretei között önállóan, szükség esetén a kollektív védelemre alapozottan.

Az ország katonai védelmének – javasolt – célja azt jelenti, hogy:

- a.) *A háborús küszöb alatti alapvető veszélyformák visszatartása és elhárítása nemzeti hatáskörben történne, az országban béke idején szükségszerűen állomásozó szövetséges katonai kontingens közreműködésével. Így a magyar katonai erőre hárulna:*

- a harci repülőeszközök légtérsértéseinek, objektumaink elleni harci akcióinak és más fegyver alkalmazásának visszatartása, illetve visszaverése;
- a külső fegyveres csoportok határterületre történő behatolásainak és harci alkalmazásának elhárítása, illetve lefegyverzése és foglyul ejtése;
- a határterület és légtér katonai igénybevételének megakadályozása;
- az országra kényszerített külső fegyveres konfliktus harctevékenységeinek a határkörzetben és légtérben történő végrehajtása.

b.) *A háborús küszöböt elérő vagy azt meghaladó katonai agresszióformák visszatartása és visszaverése a szövetség kollektív védelmére alapozottan lehetséges.* A NATO szervezésében és haderő-alkalmazás terveinek megfelelően történhet:

- a külső katonai konfliktus országunk belső körzeteibe történő eszkalálódásának megakadályozása és az agresszió felszámolása;
- a háborús fenyegetettségi helyzet megszüntetése;
- a háború hadi- (katonai) tevékenységeinek végrehajtása.

Az ország katonai védelmének célja behatárolja az *alkalmazandó katonai védelmi stratégia* (haderő-alkalmazási koncepció) lehetséges keretét és tartalmát. Mivel a haderő alkalmazását az alapvető katonai veszélyformák és a hatásukra az országban kialakult rendkívüli helyzetek (védelmi helyzetek alapesetei) kényszerítik ki, a *katonai védelem egyes stratégiaformáit* is ezekre alapozottan célszerű meghatározni. Ennek megfelelően az ország katonai védelmének stratégiája három, egymástól elkülöníthető, a lehetséges alapvető katonai veszélyformákhoz és rendkívüli helyzetek alapeseteihez adekvát stratégiaformát foglalhat magába. Ezek: a katonai válságkezelő stratégia; a fegyveres konfliktus stratégiája; a háború haditevékenységeiben való nemzeti részvétel stratégiája.

A *katonai válságkezelő stratégia* alkalmazásának célja lehet: valamely szomszédos országban zajló vagy szomszédos országok közötti fegyveres konfliktus hatásainak visszatartása, országunkba való áttevődésének megakadályozása, illetve a határterületen és légtérben kialakult időszakos fegyveres fenyegetettségi és veszélyhelyzetek megszüntetése. Ennek megfelelően a *katonai válságkezelés magába foglalhatja*: a felderítés és a határbiztosítás rendszerének szükség szerinti aktivizálását, a légi és a földi meglepés kizárását biztosító fokozott intézkedések bevezetését; a külső fegyveres csoportok, repülő- és más harceszközök harci akcióinak elhárítását; a határ- és légtérsértések felszámolását; az ország területe és légtere engedély nélküli igénybevételének megakadályozását; a tömeges migráció katonai feltartóztatását; a katasztrófák következményei elhárításának katonai támogatását, valamint más, az élet- és vagyonbiztonságot szolgáló katonai rendszabályok megtételét. A válságkezelő stratégiának számolnia kell a külső fegyveres tevékenységek eszkalációjával, de szavatolnia szükséges a fegyveres konfliktus esetére előkészített stratégiaforma bevezetését is.

A *fegyveres konfliktus stratégiájának* szükségességét a külső fegyveres konfliktus lehetősége és hatására az országban kialakulható állandósult fegyveres fenyegetettségi és konfliktushelyzet indokolja. A nemzeti katonai stratégiának az országra kényszeríthető külső fegyveres konfliktussal elsődlegesen abban az esetben szükséges számolnia, ha:

- a szomszédos országban vagy országok között kialakult fegyveres konfliktus

- tus (esetleg háború) következtében – a határterületen és a légtérben – a fegyveres akciók, kisebb összeütközések rendszeressé válnak, ezáltal a fegyveres fenyegetettségi helyzet állandósul és fokozatosan eszkalálódik;
- a szemben álló felek országunk területét és légtérét harci tevékenység céljából megkísérlik felhasználni, ezzel a konfliktust országunk határ menti térségeire is kiterjeszteni, melyet haderőnk megakadályoz.

A fegyveres konfliktus stratégiaformájának *célja* lehet: a külső fegyveres konfliktus kialakulásának visszatartása, ha ez nem jár sikerrel: visszaverése és ezáltal a határ menti térségben állandósult fegyveres fenyegetettségi és a kialakult fegyveres konfliktushelyzet felszámolása. Ebben az esetben a tevékenységek *tartalmát* képezheti:¹⁴ a stratégiai felderítés, a veszélyeztetett határterület és légtér védelmének megszervezése és végrehajtása; a reagálóerők (azonnal alkalmazható és gyorsreagálású erők) harckészültségbe helyezése, veszélyeztetett körzetbe történő átcsoportosítása és meghatározott részeinek szétbontakoztatása; a légierő széttelepítése és a légvédelem rendszerének szükség szerinti átszervezése; a meghatározott határőr- és a területvédelmi alegységek, illetve egységek őrzés-védelmi és biztosító tevékenységei; a reagálóerők – veszéllyel arányos – harctevékenységei; a fő védőerők részleges mozgósítása; a reagálóerők szükség szerinti megerősítése és támogatása.

Az ország NATO-tagsága esetén, a kialakult fegyveres konfliktus első időszakában – a határterületen és légtérben – a katonai védelem fő feladata a magyar reagálóerőkre hárulna, a szövetséges erők szükség szerinti közreműködésével. *A katonai tevékenységek eszkalálódásakor azzal célszerű számolni, hogy a konfliktus elhárításában részt vevők szerepköre és feladata megváltozik, a fő szerepet és fő feladatot a szövetség átcsoportosított erői veszik át.*

A háború haditevékenységeiben való nemzeti részvétel stratégiája a NATO haderő-alkalmazási koncepciójának a Magyar Köztársaságra vonatkozó részére épül. *Célja lehet:* az ország elleni katonai támadás visszatartásának, vagy – ha ez nem jár sikerrel – visszaverésének, az agresszió következményei felszámolásának a szövetség keretei közötti nemzeti szavatolása. A haditevékenységekben való magyar részvétel stratégiája *magába foglalhatja:* a háborús veszély időszakának katonai védelmi, valamint hadiállapot idején a kollektív védelemben való teljes körű részvétel haderő-alkalmazási koncepcióját. *Az új biztonsági környezetben Magyarország ellen indított háborúval nem kell számolni.* A korlátozott háború lehetősége is minimális, amelyre a fegyveres konfliktus eszkalációjaként kerülhetne sor. Ezért a háború haditevékenységeiben való nemzeti részvétel stratégiájának azt a változatot célszerű alapul venni, amikor a fegyveres konfliktus háborúvá fejlődhet, illetve alakulhat át.

A katonai védelem – javasolt – stratégiaformái, az ország katonai kihívásai és veszélyformái szerint differenciált, veszéllyel arányos haderő-alkalmazást tesznek lehetővé. *Rendeltetésük biztosítani:*

- az ország katonai védelmének előkészítését (a haderő-alkalmazás koncepciójának meghatározását, megtervezését, megszervezését és feltételeinek biztosítását) a NATO keretei között önállóan és a kollektív védelem részeként megvalósuló országvédelem esetén;
- a haderő feladatainak és a vele szemben támasztott állami követelményeknek, valamint felépítésének és építésének a meghatározását;

- a katonai védelmi és a honvédelmi rendszabályok veszéllyel arányos előkészítését és alkalmazását.

Az ország NATO-tagsága esetén, a nemzeti katonai stratégiának számolnia kell a washingtoni szerződés V. cikkelye szerinti kollektív védelemben való részvétellel, az ország határain kívül is. Figyelembe kell venni haderőnk olyan, NATO katonai műveletekben való részvételét is, amelyeket az európai biztonság érdekében szerveznek és hajtanak végre. Az ezekben való nemzeti részvétel stratégiai koncepciója azonban csak a konkrét helyzetekben alakítható ki. Mivel ezeknek a műveleteknek nemzeti katonai vonzata van, a nemzeti katonai stratégiának számba kell vennie a „kötelezően” felajánlandó katonai részvétel nagyságrendjét, formáját és módját, melyeket irányelvek és követelmények formájában határozhat meg.

Mindent egybevetve a nemzeti katonai védelem veszélymegelőző és -elhárító stratégiája megfelel az állam katonai biztonsági céljainak és alapelveinek, az országvédelem feltételeinek és követelményeinek. Az egyes alkalmazható stratégiaformákat az új biztonsági környezet katonai kihívásai és kockázatai, a haderő képességei, az ország adottságai és más fontos tényezők határozzák meg, időszakonként formálják és alakítják. Jelentősége miatt közvetlenül rá kell épülnie az alkotmány biztonsági és honvédelmi alapelveire. Ez az objektív körülmény az alkotmány (és az új alkotmánytervezet) vonatkozó szabályozása „háborús centrikusságának” megszüntetésére és a rendkívüli helyzetek meghatározásának újragondolására hívja fel a figyelmet. *Korszerű alkotmányi szabályozás nélkül korszerű nemzeti katonai stratégia sem funkcionálhat.*

3. A haderő feladatai különböző helyzetekben

A honvédség alapját képező haderő alapvető *katonai védelmi feladatai* rendeltetéséből, az ország katonai védelméből következnek. Végrehajtásukra a kialakult védelmi helyzetekben, az alkalmazott katonai védelmi stratégiaformáknak megfelelően kerülhet sor. A haderő alkalmazásának, így feladatai végrehajtásának is előfeltétele, annak állami engedélyezése.

Magyarország NATO-tagsága esetén a haderő feladatai magukba foglalják a szövetség kollektív védelméhez való kötelező katonai hozzájárulás feladatait, az országhatárain belül és azon kívül. Katonai védelmi feladatnak minősíthetők a NATO, illetve a NYEU szervezésében, az ENSZ és az EBESZ felkérésére, a nemzetközi katonai műveletekben való magyar részvétel feladatai is.

A haderő feladatait célszerű meghatározni: béke idejére, katonai válság- és konfliktushelyzetek, valamint háború eseteire.

a.) Békében a haderő feladatai lehetnek:

- felkészülés és készenlét az ország katonai védelmére és a szövetség védelmében való részvételre;
- az ország területének és légtérének őrzete;
- részvétel békefenntartó, békétámogató és béketeremtő műveletekben, a NATO vagy NYEU szervezésében, az ENSZ és az EBESZ felkérésére. A haderő békefeladatait – a helyzettől függően – korlátozott válsághelyzetben is végzi, fokozott készenlétben harc- és hadműveleti feladatainak végrehajtására.

- b) *Katonai válsághelyzetben* a haderő feladatai valamely szomszédos országban vagy országok között zajló fegyveres konfliktus hatásainak visszatartására és fegyveres következményeinek felszámolására irányulnak. Biztosítaniuk kell a határkörzetben kialakult korlátozott válsághelyzet megszüntetését, illetve eszkalálódásának megakadályozását. Ezen belül a *haderő fő feladatai lehetnek*:
- felderítés és az érintett államhatár biztosítása, a külső katonai meglegelés kizárása, a határ- és légtérsértések megakadályozása;
 - a külső fegyveres csoportok, repülő- és más harceszközök harci akcióinak elhárítása;
 - a veszélyeztetett határterület és légtér katonai igénybevételének megakadályozása;
 - az ország kiemelten fontos objektumainak fokozott őrizete, illetve védelme.
- c.) *Katonai konfliktus esetén* a haderőnek szavatolnia kell a határkörzetben kialakult katonai fenyegetettségi és konfliktushelyzet felszámolását, a harctevékenységek sikeres végrehajtását, valamint biztosítania kell a szövetség reagálóerőinek – szükség szerinti – alkalmazását. A *haderő fő feladatai lehetnek*:
- a stratégiai felderítés, a határterület- és légtérvédelem;
 - a reagálóerők átcsoportosítása és szétbontakoztatása;
 - a légierő széttelepítése és a légvédelem átszervezése;
 - a harctevékenységek végrehajtása és az eredeti helyzet visszaállítása az államhatáron;
 - a fő védőerők részleges mozgósítása és a haderő képességeinek – veszéllyel arányos – növelése;
 - a szövetség csapatainak fedezőbiztosítása;
 - az ország fontos objektumainak védelme.
- d.) *Háborúban* – az ország NATO-tagsága esetén – a *haderő fő feladata lehet*: a Magyar Köztársaság elleni katonai támadás visszatartásában, illetve visszaverésében és az agresszió következményeinek felszámolásában való teljes körű részvétel. A haderő feladatait a háborús veszélyhelyzet és a hadiállapot időszakaira célszerű meghatározni, figyelembe véve a honvédelem rendszerének maximális igénybevételét.

A haderő katonai védelmi feladatain túl, a honvédségnek fontos *katonai közreműködési feladatai* is vannak. Az országban kialakult szükséghelyzet és katasztrófa helyzet megszüntetése a rendvédelmi és a polgári védelmi szervek rendeltetésszerű feladata, de abban – szükség esetén – a honvédség is közreműködik. A honvédség közreműködési feladatait *békében* az alkotmány szerint bevezetett szükségállapot és katasztrófaállapot idején teljesíti. *Védelmi helyzetekben* arra rendszerint akkor kerülhet sor, amikor a veszélyhelyzet megszüntetése a rendvédelmi és a polgári védelmi szervek erejét már meghaladja és az a katonai védelmi feladatok végrehajtását is veszélyezteti.

A nemzeti katonai stratégiának a haderő feladatait irányelvek és követelmények formájában célszerű összegezni oly módon, hogy azok ráépüljenek a haderő-alkalmazás koncepcióját meghatározó stratégiai célokra, irányelvekre és követelményekre. A haderő feladatainak konkretizálása és részletezése meghaladná a nemzeti katonai stratégia keretét, azt a katonai védelmi tervezés és a katonai doktrína véggezheti el.

Befejezés: következtetések, javaslatok

Befejezésképpen a tanulmány főbb következtetései és ajánlásai az alábbiakban összegezhetők:

1. Európa biztonságának döntően a fokozatosan bővülő NATO-ra épülése és Magyarország küszöbön álló NATO-tagsága számunkra alapvetően új biztonsági helyzetet eredményez. Ez a körülmény szükségszerűen felgyorsítja az állam biztonsági és katonai nézetrendszerének már egyébként is nélkülözhetetlenné vált felülvizsgálatát, strukturális és tartalmi modernizációját. Ennek eredményeképpen a Magyar Köztársaság biztonságpolitikáját és honvédelmét szabályozó alapdokumentumokat felváltják a nemzeti biztonsági és a nemzeti katonai stratégiát meghatározó alapokmányok, melyeket új tartalmú katonai doktrínák követnek. Erre olyan körülmények között kerül sor, amikor az alkotmány és általa meghatározottan a honvédelmet szabályozó törvények – mint a katonai stratégia elsődleges meghatározói – is korszerűsítést indokolnak.

Az ország külső biztonságát és a honvédelmet szabályozó alkotmányos célokból és alapelvekből eredeztethetők a nemzeti katonai stratégia alapvető céljai és irányelvei. Ily módon katonai stratégiánk korszerűségének nélkülözhetetlen előfeltétele, az alkotmány és a honvédelmet átfogóan szabályozó törvények korszerűsége. Ezért *teljes összhangot szükséges biztosítani az új alkotmányalkotás (vagy az elkerülhetetlen alkotmánymódosítások) és a honvédelmet átfogóan szabályozó törvények, valamint a nemzeti biztonsági és a nemzeti katonai stratégia megalkotása között.* Külön is hangsúlyozandó: *korszerű alkotmányi és törvényi alapok nélkül korszerű stratégia sem létezhet, szerepét hosszabb távon és eredményesen nem töltheti be.* Mivel a katonai stratégia döntő módon függ az alkotmánynak a honvédelmet meghatározó céljaitól és alapelveitől, az ország katonai biztonságát érintően mindenekelőtt az alkotmány ezen részeinek modernizációjára van szükség.

Ennek érdekében a Magyar Köztársaság fegyveres erőszakhoz való viszonyát meghatározó alkotmányi alapelvet úgy célszerű módosítani, hogy az a *külső állami fegyveres erőszak minden lehetséges formájára vonatkozzon*, az állam védelmi tevékenységét szabályozó alapelv pedig az ország területének védelmén túl továbbra is foglalja magába a *függetlenség fegyveres védelmét* is. A katonai és a rendvédelmi szervek szabályozása tegye egyértelművé a Magyar Honvédség és a Határőrség jogi státusát és rendeltetését. A rendkívüli helyzetek szabályozása terjedjen ki az országot érhető *alapvető fegyveres veszélyhelyzetek teljes körére.* Az ily módon modernizált alkotmányi célokhoz és alapelvekhez célszerű igazítani a honvédelmet átfogóan szabályozó törvényeket, majd meghatározni, illetve a jövőben módosítani a nemzeti katonai stratégia tartalmát.

2. A nemzeti katonai stratégia a *hadtudomány és más tudományok eredményeire alapozottan lehet korszerű*, felelhet meg rendeltetésének. A stratégia elvi háttere elősegíti alapkérdéseinek tisztázását, felépítésének és tartalmának reális meghatározását. A magyar nemzeti katonai stratégiát – alkalmazott elvi értelemben – a Magyar Köztársaság államának katonai biztonsági koncepciójaként *célszerű értelmezni*, amelyet az alkotmány és a törvények, közvetlenül a nemzeti biztonsági stratégia határoz meg, s

amely az ország katonai védelmére, valamint a Magyar Honvédségre és az országvédelem közvetlen előfeltételeire vonatkozik. *Középpontjában az ország katonai biztonsága és védelme áll, melynek stratégiában rögzített céljait, irányelveit és követelményeit döntő módon az állam biztonsági céljai, a Magyar Köztársaság elleni potenciális katonai veszélyek és kihívások, valamint a haderő – nemzetgazdaság által behatárolt – képességei határozzák meg és időszakonként módosítanak.*

A katonai stratégiának az állam biztonsági nézetrendszerében elfoglalt *helye és szerepe az ország mindenkori katonai biztonsági szükségletének függvénye* lesz. Arra hivatott, hogy *érvényre juttassa az államnak az ország katonai biztonságára és védelmére vonatkozó céljait és alapelveit* a felső szintű katonai tervezés, a katonai építés és szervezés gyakorlatában. Közvetlenül is alkalmazható – javasolt – *felépítése és tartalma* a Magyar Köztársaságra konkretizált értelmezéséből, biztonsági szerepéből és rendeltetéséből szükségszerűen következik. Kifejezi az állam koncepcióba foglalt katonai biztonsági alapeszméjét, filozófiáját, meghatározza az ország katonai védelme szavatolásának tartalmi keretét és módját.

3. A nemzeti katonai stratégia kiemelten fontos alapkérdése: *nemzeti jellegének, valamint az ország NATO-tagsága esetére kollektív védelmi jellemzőinek a biztosítása, tartalmában történő egyidejű érvényre juttatása.* Ennek elsődleges garanciája az lehet, ha a stratégia egészét meghatározó, a honvédelmet garantáló *állami katonai biztonsági célok és irányelvek közvetlenül a korszerűsített vagy a szükség szerint módosított alkotmány honvédelmet meghatározó alapelveiből* következnek. Fontos követelmény, hogy a stratégia tartalma kifejezze a Magyar Köztársaság katonai biztonságának és védelmének szavatolását: egyrészt a NATO keretei között önállóan szervezett katonai védelemmel az ország katonai erejére alapozottan, másrészt az ország és a honvédség erejét meghaladó esetekben a szövetség kollektív védelmét igénybe véve.

A NATO kollektív védelmére való jelentős alapozás a szuverén döntések körét, ezáltal a stratégia nemzeti jellegét csökkenti. Az önállóan megoldandó feladatoknak és a kollektív védelemből való nagyobb mértékű szerepvállalásnak ugyanakkor a nemzetgazdaság lehetőségei és a magyar haderő képességei állítanak korlátokat. Ezért az ország önállóan, de NATO-keretek között megvalósuló védelme, valamint a szövetségre alapozott katonai védelem mértékének, arányainak megállapítása céljából *reálisan szükséges meghatározni az ország katonai védelmi szükségletét és a haderő – nemzetgazdasági lehetőségekre alapozott – fejlesztéssel kialakítandó képességeit.* Ennek figyelembevételével lehet kimutatni az ország katonai védelmének reális lehetőségeit és megoldásának garanciálisan vállalható módjait, valamint meghatározni a viszonylag önállóan folytatott és a kollektív védelemre alapozott katonai védelem eseteit. Az ily módon megállapított katonai védelmi szükséglet és a lehetséges megoldási változatok ismeretében konkretizálhatók a katonai stratégia katonai biztonsági céljai és irányelvei, majd arra alapozottan a katonai védelmet közvetlenül meghatározó irányelvek. A katonai stratégia így kialakított tartalma biztosítja az új alkotmány nemzeti jellegét és eredményesen betöltheti szerepét az ország NATO-taggá válását követően is.

Az ország katonai védelméért – függetlenül a NATO-tagsági viszonytól és a katonai védelem megoldási módjától – *a magyar állam a felelős.* Ennek a felelősségnek

mindenekelőtt úgy tehet eleget, ha a *magyar haderő nemzeti feladatai végrehajtásának tervezése NATO-tagság esetén is nemzeti keretek között marad*. Mindezeket érvényesítve lesz katonai stratégiánk: egyfelől országunk biztonsági érdekeit szolgáló nemzeti jellegű stratégia, másfelől a nemzeti képességeknek, de Magyarországra várható NATO-tagságának is megfelelő katonai stratégia.

4. A katonai stratégia korszerű tartalma a *katonai tevékenységeket kiváltó veszélyek meghatározását* igényli. A Magyar Köztársaság biztonsága szempontjából közvetlen *veszélyforrást* jelenthet bármely szomszéd országban zajló, vagy szomszédos országok között kirobbant *fegyveres konfliktus*, amely országunkba való áttérjedés lehetőségével jár. Potenciális katonai veszélyforrásként értékelhető valamely szomszédos állam szél-sőséges – belső és külső fegyveres konfliktushoz vezető – agresszív politikája is. A Magyar Köztársaságnak közvetlen háborús veszélyforrással nem, de a kialakulható külső fegyveres konfliktus áttevődésének és eszkalálódásának lehetőségével számolnia kell. Számunkra katonailag a *fő veszélyforrást a szomszédos országban vagy országok között kialakulható fegyveres konfliktus jelenti, a fő katonai veszélyforma pedig a szomszédos országból állami szervezéssel áttérjett, vagy az országra kényszerített katonai konfliktus lehet*. Következésképpen az ország katonai védelmét a számba vehető külső katonai konfliktus lehetőségét figyelembe véve, azt kiindulópontnak tekintve szükséges előkészíteni.

5. Az állam katonai biztonsági koncepciójának lényegét a *nemzeti katonai védelem* – tervekbe foglalt – *stratégiája*, mint a haderő-alkalmazás koncepciója összegezi. Meghatározásához a katonai stratégia kiinduló alapokat biztosít az ország katonai védelmi céljai és stratégiaformái kialakítása elveinek és követelményeinek rögzítésével. A katonai védelem irányelveinek differenciáltan, a lehetséges védelmi helyzetek alapeseteihez adekvát módon, az eszkalálódás lehetőségét is figyelembe véve szükséges meghatározni a katonai védelem megszervezésének alapjait.

Magyarország NATO-tagsága esetén azzal célszerű számolni, hogy a *háborús küszöb alatti fegyveres veszélyek többségének elhárítása nem igényli a szövetség kollektív védelmét, az továbbra is a magyar haderő önálló feladata marad*, a szövetség erőinek szükség szerinti közreműködésével. A háborús küszöböt megközelítő védelmi helyzetekben a kollektív védelem igénylése szükséges. Erre az esetre *tisztázni célszerű a nemzeti katonai védelem helyét és szerepét a kollektív védelemben, valamint az ország és a haderő stratégiai feladatait*.

A Magyar Köztársaság *katonai védelmének céljait* – az ország várható NATO-tagságát figyelembe véve – differenciáltan, a lehetséges védelmi helyzetek alapeseteihez adekvát módon célszerű meghatározni. Mivel a haderő alkalmazását az alapvető katonai veszélyformák és a kialakult rendkívüli helyzetek (védelmi helyzetek alapesetei) kényszerítik ki, a *nemzeti katonai védelem egyes stratégiaformáinak* alkalmazását is ezekre alapozottan szükséges meghatározni. Ennek megfelelően az ország katonai védelmének stratégiája magába foglalhatja: a katonai válságkezelő stratégiát, a külső fegyveres konfliktusra vonatkozó, továbbá a háború haditevékenységeiben való nemzeti részvétel esetére meghatározott stratégiaformákat.

A *katonai védelem feltételeinek a biztosítását a külső fegyveres konfliktus elhárítására vonatkozó stratégiaformára célszerű alapozni* oly módon, hogy az biztosítsa: egyrészt a harctevékenységek fő feladatai eredményes végrehajtását, másrészt a konfliktus

eszkálálódásának esetére a hadművelet igényeinek fokozatos kielégítését. A katonai védelem – javasolt – *stratégiaformái* az ország lehetséges katonai kihívásai és alapvető veszélyformái szerint differenciált, a *katonai veszéllyel* mindenkor *arányos* megelőző és veszélyelhárító *haderő-alkalmazást* tételeznek fel, megfelelnek az állam biztonsági céljainak és az ország védelme katonai követelményeinek.

6. A *haderő* rendeltetés szerinti *feladatai és a vele szemben támasztott állami követelmények* az ország katonai védelmével alkotnak egységet, azokból következnek. A *haderő* feladatait differenciáltan: békeidőszakra, katonai válság- és konfliktushelyzetek és a háború eseteire célszerű meghatározni, a katonai védelem stratégiaformáinak megfelelően. A *haderővel* szemben támasztott *állami követelmények* újragondolásakor döntően azt szükséges figyelembe venni, hogy a *haderő önállóan, egyidejűleg rendszerint egy országhatár mentén kialakult fegyveres konfliktus légi-földi harctevékenységeinek megóvására legyen alkalmas*, a NATO-erők szükség szerinti közreműködésével. A fegyveres konfliktus eszközálódása esetére tudja növelni katonai képességeit, majd a szövetség *haderő-csoportosításába beépülve hadműveleti jellegű feladatok végrehajtására is képes legyen*.

7. A nemzeti katonai stratégiának a *haderő felépítésére és építésére vonatkozó irányelvei, a katonai védelem irányelveire* alapozottan, közvetlenül a *haderő feladataira és a vele szemben támasztott állami követelményekre* épülve határozhatók meg. Az így megállapított, a *haderőt* alapjaiban meghatározó *irányelvek szerinti haderő-korszerűsítés és -építés (fejlesztés), mintegy „hozzárendeli” a haderőt az ország katonai védelméhez*. A *haderő* ily módon történő korszerűsítése és építése lesz szakmai szempontból reális és megalapozott, felel meg rendeltetésének, az ország katonai védelmének. A *haderő* – tágabb értelemben vett – felépítésére és építésére vonatkozó irányelvek *behatárolják a haderőépítés gyakorlatát, döntő módon határozzák meg a haderő méreteit és arányait, lehetséges béke- és hadiállományát, készenlétét és hadrafoghatóságát, haditechnikai fejlesztését, harci lehetőségeit, valamint a működtetését és alkalmazását biztosító katonai rendszereinek korszerűsítését*. Mindezeket figyelembe véve célszerű a *haderő felépítését és építését a haderőreform hosszabb távú tervében meghatározni, majd a gazdasági lehetőségeivel összhangot teremtve megvalósítani*.

IRODALOM

- A Magyar Köztársaság alkotmánya és új alkotmánytervezete (AEB/1/1997)
 A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei, országgyűlési határozat; 1993.
 1993. évi CX. törvény a honvédelemről
 Előterjesztés a kormány részére a Magyar Honvédség átalakításának helyzetéről, az átalakítás középtávú tervének módosításáról; K-0994/14/1996
 A fegyveres konfliktus és új alkotmányi doktrinális szabályozásának időszerű kérdéseiről; Új Honvédségi szemle 1995/2. sz.
 A magyar honvédelmi stratégia néhány időszerű elvi kérdése; Hadtudomány 1993/4. sz.
 Észak-atlanti Szerződés Szervezete; NATO kézikönyv, 1997
 Az Egyesült Államok új stratégiai koncepciójáról; MTI jelentések, 1997
 Német stratégiai lehetőségek (Germán strategic options, 1997)

- Írányelvek az olasz katonai doktrínához; Rivisita Militare 1996/2. sz.
- Az Orosz Föderáció katonai doktrínájának alapelvei; Moszkva, 1993
- A honvédelemmel kapcsolatos aktuális nézetek a Magyar Köztársaságban; Honvéd Vezérkar Hadművelleti Főcsoportfőnökség kiadványa, 1997
- Erőkitetés: Ulyssess grant és Amerika erőkitető hadserege a 21. században; Military Review, 1994
- Magyarország katonai stratégiája: OKTK 480/1994.
- Nemzetbiztonsági Stratégiai Dokumentum (National Security Strategy Dokument; USA 1987–1997)
- A Magyar Honvédség helyzete, irányváltásai: Új Honvédségi Szemle, 1997/3. sz.
- A hadászati tervezés egy lehetséges modelljéről: Új Honvédségi Szemle, 1996/4. sz.
- Környezetünk biztonságára ható veszélyforrások, valamint az azokra való reagálási lehetőségek: Hadtudomány melléklete, 1995
- A biztonságot fenyegető kihívások és veszélyek; Hadtudomány, 1996/3. sz.
- A NATO és az Oroszországi Föderáció kölcsönös kapcsolata, együttműködése és biztonsága (NATO–orosz megállapodás); Párizs, 1997
- Nyugat-Európa legújabb alkotmányai; Közg. és Jogi Könyvkiadó, 1990
- A magyar nemzeti katonai stratégia alapkérdései (Tanulmány); Hadtudomány 1997/2. sz.

JEGYZETEK

1. A stratégia kategóriája – a lexikonok meghatározásaitól eltérően – nem köthető kizárólagosan a hadviseléshez, illetve a hadtudományhoz és azon belül a hadászathoz. Állami szinten – így az ország biztonságát és a honvédelmet érintően is – az állami tevékenység főbb területeire, annak átfogó és hosszabb távra szóló megszervezésére és irányítására vonatkozó koncepció jelölésére használatos.
2. Korszerűsített megfogalmazásban a *honvédelem rendszere*: az ország védelmi potenciáljának rendszerbe foglalt belső garanciaeszköze a rendkívüli helyzetek (védelmi helyzet, szükséghelyzet, katasztrófhelyzet) megelőzésére és elhárítására. Védelmi elemei: a katonai védelem, a rendvédelem, a polgári védelem, a védelemgazdaság, a védelmi államvezetés és a védelmi közigazgatás.
3. A katonai stratégia a – jogi státusának korszerűsítését igénylő – Határőrség határőralegységeivel is számol. A „határrendőrséggént” funkcionáló határőrség, meghatározott katonai állományával, rendkívüli állapot időszakában beépül a honvédség határ menti csapatcsoportosításába, így az a katonai védelem résztvevője lesz. Ezért célszerű, ha a katonai stratégia a Határőrség katonai elemét nem önállóan, hanem a katonai védelmet végrehajtó haderő részeként veszi figyelembe. Erre alapot biztosít a honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény 24. § (1) pontja is, miszerint: „Rendkívüli állapot idején a Határőrség védelmi tervben meghatározott egységeinek vezetése a honvédség parancsnokának hatáskörébe kerül.”
4. A honvédelmi törvény 9. § (1) pontja szerint: „A honvédelmi miniszter a kormánynak az ország honvédelmi feladatainak végrehajtásáért felelős szakminisztere. Ennek megfelelően gyakorolja mindazokat a honvédelmi irányítási jogokat, amelyeket az alkotmány, e törvény, illetőleg külön törvény nem utal más szerv vagy személy hatáskörébe.” Ez jogalapot biztosít arra, hogy a katonai stratégia irányelveket határozzon meg a honvédelmi rendszer nem katonai elemeinek megszervezése, valamint az ország infrastruktúrája és területe katonai előkészítése céljából.
5. „A NATO anélkül, hogy megfosztaná a nemzeti államokat azon joguktól és kötelezettségeiktől, hogy felelősséggel viseltesse a szuverén nemzetvédelem iránt, lehetőséget biztosít számunkra, hogy kollektív erőfeszítés útján növeljék képességüket a legfontosabb nemzeti biztonsági célok eléréséhez.” (Az Észak-atlanti Szövetség stratégiai koncepciója IX. számú függelék, 18. pont)
6. A javasolt katonai stratégiában, a haderő felépítése és építése tágabb értelmezésben szerepel. Az nemcsak a haderő szervezeti felépítésére és tagozódására, illetve azok korszerűsítésére vonatkozik, hanem magába foglalja a működtetést és alkalmazást biztosító katonai (harckészültségi és mozgósítási, haderő-szervezési és hadkiegészítési, kiképzési és felkészítési, vezetési, logisztikai stb.) rendszerek fejlesztését és korszerűsítését is.
7. Az Észak-atlanti Szövetség stratégiai koncepciója IX. sz. függelék, 8. pont (NATO információk és sajtóiroda, Brüsszel).

8. *Fegyveres csoport: valamely harci vagy fegyveres feladatra ideiglenes jelleggel szervezett, viszonylag önálló kisebb csapatrész vagy fegyveres különítmény. Típusát tekintve lehet katonai és nem katonai fegyveres csoport. Állami szervezésben külső fegyveres csoport küldése más államba fegyveres cselekmények végrehajtására, a fegyveres agresszió sajátos és kisméretű megnyilvánulási formája. A nem katonai fegyveres csoport más állam területén tevékenységével terrorista bűncselekményt követ el.*
9. A honvédelemmel kapcsolatos aktuális nézetek a Magyar Köztársaságban, 45. oldal, 6. pont (Honvéd Vezérkar tanulmánya, 1997)
10. A Magyar Köztársaság alkotmánya 5. §
11. Az Észak-atlanti Szövetség stratégiai koncepciója IX. függelék 40. pont.
12. Az *Egyesült Államok* – a QDR (Quadriennial Defense Review) programba illeszkedő – módosuló katonai stratégiája, megtartva az atomfegyverek korlátozott alkalmazásának koncepcióját, a haderő-alkalmazás „preventív védelmének” stratégiájára épül. A „preventív védelem” koncepciója abból indul ki, hogy az Egyesült Államoknak készen kell állni az egyidejű részvételre „két nagy regionális konfliktusban”. Ezen túl az új koncepció négy fő irányt foglal magában. Ezek: a volt Szovjetunió atomfegyvereinek csökkentése és biztonságos tárolására, valamint a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozására irányuló erőfeszítések; a kelet-európai és a volt Szovjetunió országaiban a fegyveres erők polgári ellenőrzés (irányítás) alá helyezése; védelmi együttműködés Oroszországgal és Kínával; „rendkívüli körülmények között” a csapatok „korlátozott részvétele” külföldi humanitárius missziókban.
13. A NATO-elvek szerint a tagállamok által a szövetség részére kijelölt csapatok (haderőrészek) kétféle erőket jelentenek. Ezek:
 1. olyan erők, amelyek szükség esetén, meghatározott eljárások szerint vagy előre meghatározott időpontban kerülnek egy NATO-főparancsnok hadműveleti irányítása vagy ellenőrzése alá;
 2. olyan erők, amelyek megállapodás alapján egy jövőbeni időpontban valamelyik NATO-főparancsnok hadműveleti irányítása és ellenőrzése alatt működnek.

A tagállamok haderőrészeinek valamely NATO-főparancsnok alárendeltségébe történő átalárendelése nem jelent teljes körű NATO-alárendeltségébe helyezést. A tagállamok ilyen esetben csak a hadműveleti irányítást és ellenőrzést engedik át. Az adminisztratív és egyéb feladatok továbbra is nemzeti hatáskörbe tartoznak.
14. Általános elvi értelemben a külső fegyveres konfliktus alapvető tartalmát a szemben álló felek *korlátozott katonai konfrontációja, összeütközése* képezi, amelyet a konfliktusban követett ellentétes célok határoznak meg. *Katonai tartalma a harctevékenységek keretei között marad.* A felek hadműveleti csoportosításának a harcokba való bekapcsolódása már a „háború előterének” – katonai értelemben vett – átlépését eredményezné és háborúhoz vezetne. A katonai konfliktus időszakában a hadműveleti csoportosítás (fő védőerők) fokozatos készenlétbe helyezése alapkövetelmény.

Bognár Károly

A hadsereg a demokratikus társadalomban*

Az elmúlt év során folyóiratunkban többször is felmerült egy új védelmi filozófia kidolgozásának szükségessége, de elhangzott ilyen igény egyes tudományos fórumokon is. A Magyar Hadtudományi Társaság kötelességének tartja, hogy egy ilyen kezdeményezésből ki vegye a részét, sőt motorja, iniciátora legyen ennek a gondolatnak. Az új védelmi filozófia ugyanis elvi, elméleti alapot ad olyan fontos alapidokumentumokhoz is, mint a nemzeti biztonsági stratégia, a nemzeti katonai stratégia, a haderőnemi doktrínák stb. Emellett segít helyes irányba állítani a magyar társadalom véleményét, gondolkodását, megítélését az ország védelméről, a Magyar Honvédségről, egyben erősíti a személyi állomány kötelességérzetét, öntudatát, meggyőződését mindennapi tevékenységének társadalmi hasznosságában, serkenti a nehézségek leküzdésében, a megpróbáltatások elviselésében.

Folyóiratunk szerkesztőbizottsága örömmel ad helyt az e tárgyban megjelenő tanulmányoknak azért is, hogy a NATO-ba való felvétel idejére letisztultabb ismeretekkel, nézetekkel, szemléleti módszerekkel rendelkezünk, mert ez segíti a gyorsabb beilleszkedést, a szellemi kompatibilitás kialakulását. A szerkesztőbizottság örömmel fogadja, hogy Bognár Károly ny. ezredes, a hadtudomány doktorainak szeniora magára vállalta néhány vitaindító tanulmány megírását. Nagy megelégedésünkre szolgálna, ha ebben a közös erőfeszítést igénylő munkában tagságunk aktívan részt venne, újabb gondolatokkal, esetleg ellenvéleményekkel, kiegészítésekkel, pontosításokkal gazdagítaná a magunkra vállalt feladat minél eredményesebb megoldását. Ezzel segíteni tudnánk az állami és a katonai vezetést az elkövetkező időszak nehéz és bonyolult feladatai minél sikeresebb végrehajtásában.

A hadsereg nem üres térben él és nem önállóan tevékenykedik, hanem egy nagyobb közösség, szervezet részeként létezik. Ezért elsősorban a társadalomban, a nemzetben elfoglalt helyét, szerepét, kapcsolatrendszerét, az összefüggéseket szükséges elvileg tisztázni, ez alapzza meg ugyanis a további vizsgálódást, kutatást.

* A szerző 1998-ban *Építőkockák az alakuló új védelmi filozófiához* témakörben az alábbi tanulmányok megírását vállalta

I.: A hadsereg a demokratikus társadalomban;

II. A veszélyek, fenyegetések újszerű szemlélete;

III. A hadsereg változó, alakuló rendeltetése és funkciói, feladatai;

IV. A védelmi készség és képesség erősítése a nem katonai szférákban.

E tanulmányok közül most az elsőt közöljük.

1. A társadalom és a hadsereg viszonya, kapcsolata

Az adott országban meghatározott viszonyok között együtt élő emberek és azok kapcsolatainak összessége, közössége: társadalom, amely a többséget alkotó nemzetből, a nemzetiségekből és népcsoportokból, valamint azok szervezeteiből áll, amelyek kultúra, vagyon, foglalkozás, vallás stb. szerint tovább tagozódnak. A *demokratikus társadalom* tehát rendkívül *heterogén összetételű emberek közössége*, sokféle érdekekkel és az azokat képviselő szervezetekkel, amelyeknek azonban igen fontos együttes és közös céljaik, törekvéseik is vannak. Ezek közé tartoznak olyan rendkívül fontos és alapvető dolgok, mint: a béke megőrzése; a társadalmi stabilitás és a közrend, a biztonság és a jogrend fenntartása; a szoros együttműködésen alapuló kapcsolatok ápolása más nemzetekkel és nemzetközi szervezetekkel; az értékkeremtő szellemi és fizikai munka lehetősége és feltételeinek javítása; a tudomány és a kultúra felvirágoztatása; a népjólét minél magasabb fokának elérése stb. Mindezek az egész nép, a társadalom javát szolgálják. Megvalósulásuk elősegítéséhez a társadalom létrehozza az államot és annak szervezeteit, eszközeit, amelyek között a belátható időszakban nem mellőzhető a hadsereg sem, amelynek fontos és konkrét feladatai vannak és lesznek a továbbiakban is békében, válsághelyzetben és háborúban (katonai konfliktusban).

A *hadsereg mindig a társadalom integráns része*, magán hordja annak meghatározó jegyeit. Így pl. demokratikus berendezkedésű társadalomban a hadseregben is megvannak, léteznek és működnek e társadalmi forma mindazon jellemzői, amelyek segítik a rendeltetés megvalósulását és a feladatok végrehajtását. A hadsereg élete, tevékenysége, ereje és ütőképessége ugyanis minden társadalomban a kényszeren, a parancsok, az utasítások, a szabályzatok szigorú végrehajtásán alapul. Ezekben nem lehet engedmény! A központi akaratnak, a fegyelemnek a hadseregben mindenképpen érvényesülnie kell, mert az enélkül egységes és határozott cselekvésre képtelen, gyűlevész népséggé degradálna. Ezért néhány, a társadalom egészére érvényes jog- és magatartásforma a hadseregben korlátozást szenvedhet, de csak a legszükségesebb mértékben. Így például a hadseregben nem működhetnek az egységes szellemiséget megbontó politikai pártok és szervezetek, vagy nincs meg a sztrájkjog, ami gátolhatná a központi akarat érvényesülését. Ezért azt lehet mondani, hogy *demokratikus társadalomban a katonák egyenruhás állampolgárok, bizonyos kötelezettségtöbblettel és kissé kurtább jogokkal*. Nincsenek tehát privilegizált helyzetben a társadalom más rétegeivel, csoportjaival szemben, sőt többet vállalnak magukra, mint a civil lakosság.

Nem így van ez az *autoritárius társadalmakban*, amelyek a tekintélyelvűségen, az önkényen, a feltétlen engedelmesség elvén alapszanak, függetlenül azok megvalósulásának jegyeitől, formáitól, amelyek lehetnek: fasiszta, félfasiszta diktatúrák; erőszakkal összetakolt, több nemzetet magukba foglaló birodalmak; a parancsuralmi pártállamok; sovíniszta nemzeti államok. Ezekben a társadalmakban az egyik fő összetartó erő a hadsereg, amely az állami vezetés feltétel nélküli kiszolgálója, s mint ilyen: kivételezett helyet foglal el a társadalmi hierarchiában. Igényeinek, szükségleteinek kielégítése az első helyen áll az állami fontossági listán. Ez akár a militarizmus jegyeit is magára öltethi. Ez esetben a katonai célok, érdekek,

erők és eszközök kerülnek előtérbe az adott országban az állam politikai és gazdasági tevékenységében, a katonai szellemet, gondolkodást és megoldást túlhangsúlyozzák és -értékelik a társadalomban, amely megnyilvánul mind a bel-, mind a külpolitikában. Az uralkodó elit expanzionista, hódító célokat, törekvéseket követ, amelyek megvalósításában fő szerepet szánnak az erőszaknak, a katonai erő alkalmazásának a demokráciákban szokásos és bevált párbeszéddel, partnerséggel és együttműködéssel szemben. Ezért *ezekben a társadalmakban a fegyveres erő több részből, elemből tevődik össze, amelyek az állami vezetés kezében megfelelő ellenérőt is jelentenek arra az esetre, ha valamelyik összetevő vonakodva a diktátor vagy vezetői elit parancsainak, utasításainak eleget tenni. Így például ezekben az országokban a hadsereg és a határőrség mellett fenntartanak tekintélyes katonai erőt képező belbiztonsági (karhatalmi) erőket, munkásőrséget vagy más, félkatonai szervezeteket is. Ilyen társadalmakban a fegyveres erők elkülönülnek a társadalomtól, államot képeznek az államban, s számos tekintetben privilegizált helyzetet élveznek.*

A demokratikus társadalmakban kialakulnak vehetőek a hadsereggel szembeni elvárások. Ezek az országok nem hódító, népelnyomó, területszerző céllal indítandó háborúk sikeres megvívására hozzák létre és tartják fenn a fegyveres erőket, hanem *annak szavatolására, hogy a béke fennmaradjon, ne érje támadás, agresszió őket. Az egyes országok, szövetségek közötti viták, ellentétek ne erőszak útján, hanem békés eszközökkel és módszerekkel, egymás jogos érdekeinek figyelembevételével, azok harmonizációja révén oldódjanak meg. Ennek lehetőségét több évtizedes tapasztalat is igazolja a 20. század második felében. A valóban demokratikus berendezkedésű országok között ugyanis háborúk eddig még nem robbantak ki. Mindig volt mód azok elkerülésére, békés megoldások megtalálására. Ezen országoknak azonban képesnek, késznek kell lenniük arra is, hogy autoritárius hatalmak esetleges támadása esetén elegendő erővel rendelkezzenek az agresszió eredményes elhárítására, a béke helyreállítására. A hadseregnek azonban nem csupán háború, agresszió idején kell óvni, védelmezni a társadalmat, hanem a békében, válsághelyzetben bekövetkező esetleges más veszélyekkel, fenyegetésekkel szemben is, olyan esetekben, amikor más hatalmak áthágják, megsértik a nemzetközi jog elveit, normáit, s ezzel hátrányos helyzetbe kerül az érintett ország (szövetség).*

A társadalom jogos elvárása, hogy *a hadseregben is érvényesüljenek a demokratikus elvek és értékek, s erre az állampolgároknak rálátási lehetősége s az ott történő folyamatokról kellő ismerete legyen. Ez egyben a fegyveres erők polgári ellenőrzésének egyik lehetséges csatornája, módszere is. Ez szükségeltetik a kölcsönös bizalom megmaradásához.*

A társadalomnak azonban nemcsak elvárásai, hanem *kötelezettségei is vannak a hadsereggel szemben. A hadsereg fenntartása, visszatartó ereje, elrettentő szerepe, hitelességének megőrzése, a szövetségi színvonalnak megfelelő felszereltsége és a működőképesség fenntartása, a személyi állomány élet- és munkakörülményeinek kellő szintű biztosítása, a katonai infrastruktúra fejlesztése nem kis költséget igényel. Erre az államnak évente a nemzeti össztermék (GDP) 2-3 százalékát szükséges fordítani. Ennyi a társadalom elkerülhetetlen anyagi áldozatvállalása a szavatolt biztonságért a NATO, mint a legerősebb és leghatékonyabb politikai, biztonságpolitikai és védelmi szervezet keretében. A semleges országok tapasztalatai azt*

bizonyítják, hogy a minimális biztonság önálló, csak nemzeti erőforrásokra támaszkodó feltételeinek szavatolása a fenti ráfordításnak legalább a kétszeresét igényli.

A *hadsereg személyi állománya jogosan elvárja* a társadalomtól, hogy az *erkölcsileg és anyagilag is honorálja* azt a leterheltségi, veszélyeztetettségi többletet, politikai és állampolgári jogainak csorbulását, amelyeket a katonai szolgálat lelkiismeretes s a szövetségi színvonalnak megfelelő ellátása megkövetel. Ez nemcsak a fizetés és munkakörülmények kellő színvonalát jelenti, hanem a katonai szolgálat érdemi elismerését a közvélemény körében, a médiában, a társadalmi szervezetekben való reprezentáltságban.

Nagyban elősegítené az egyértelműséget, ha az ország rendelkezne átfogó nemzeti stratégiával, amely közép- és hosszabb távra (10–15 év) magába foglalja a társadalom, a nemzet legfontosabb céljait, törekvéseit, az ezekhez felhasználandó anyagi erőforrásokat, a felelős állami szervekre háruló teendőket (minisztériumi, országos főhatósági bontásban) s az egyes fontosabb feladatok teljesítésének időpontjait. Sajnos, ennek előkészítése a közeljövőben nem várható, mivel a jelenlegi kormány nem rendelkezik semmilyen stratégiai tervezőszervvel vagy intézménnyel. Az MTA keretében folyó stratégiai kutatások (amelyek 1996-ban megindultak) pedig igen hézagosak és egymástól elszigetelten folynak, kellő összehangolás nélkül.

2. Az állam és a hadsereg kapcsolata

A mindenkori nemzeti társadalom a *hatalomnak az országon belüli gyakorlására*, a törvényhozói, kormányzati és közigazgatási feladatok ellátására *létrehozza az államot*. Az állam pedig kiépíti a rendeltetéséhez szükséges szerveket, szervezeteket és intézményeket (köztük a hadsereg is). A demokratikus társadalom ezek után joggal elvárja az államtól, hogy lássa el az alábbi *főbb funkciókat* (a sorrend nem jelent egyben értékrendet is):

- a törvényhozás, a kormányzás, a közigazgatás;
- az állami felségjogok gyakorlása;
- az emberi és állampolgári jogok biztosítása;
- a hivatalos bel- és külpolitika kialakítása és gyakorlása;
- a honvédelem, a közrend és a közbiztonság védelme;
- a szövetségi kötelezettségek teljesítése;
- a kultúra és a közoktatás irányítása, támogatása;
- az egészségügy és a népjólét tervezése, irányítása;
- az igazságszolgáltatás;
- az adó- és pénzügyi politika meghatározása.

A *hadsereg* tehát nem az államtól független képződmény, hanem a *felső állami vezetés* (Országgyűlés, kormány) *szervezete, eszköze* a társadalom és az államot fenyegető veszélyek elhárítására, illetve mérséklésére, az állami (országos) érdekek és nemzeti értékek védelmére, a szövetségi kötelezettségek teljesítésére. A hadsereg tehát egy az állam számos szerveze közül, amelynek sajátos, a csupán *reá jellemző rendeltetése, funkciói és feladatai vannak*. Az utóbbiak azonban mások békében, válsághelyzetben és háború idején. Ennek megfelelően a hadsereg szerepe és jelentősége is változik az állami funkciók fontossági értékrendjében. Nem lehet kétséges, hogy bé-

kében hátrább helyezkedik el, mint válsághelyzetben vagy háború idején. Az utóbbi esetben – a helyzettől függően – a hadsereg eredményes tevékenysége feltételeinek biztosítása az állam legfontosabb funkciójává és feladatává válhat.

Az államnak az ország védelmezésére – a hadsereg mellett – más szervezetei, intézményei és cselekvési módszerei is vannak, amelyek kifejeződnek a nemzeti biztonsági stratégiában. Sajnos hazánkban egyetlen felelős parlamenti vagy kormányzati személynek, szervnek, intézménynek sem feladata ennek az – minden demokratikus országban létező – alapidokumentumnak a kidolgozása. Az erre irányuló kutatói kezdeményezéseket pedig az illetékesnek minősíthető szervek (KÜM, HM, a MTA égisze alatt működő OKTK stb.) eddig rendre elutasították. Így tehát olyan kiemelkedően fontos állami dokumentummal, mint „a Magyar Köztársaság biztonsági stratégiája”, a közeljövőben nem számolhatunk, holott abban kellene rögzíteni a nemzeti biztonság tényezőit, pilléreit, az egyes állami szervek, szervezetek és intézmények szerepét és feladatait a biztonság átfogó és korszerű rendszerében, valamint az ország biztonságpolitikai céljait, a védendő állami érdekeket és nemzeti értékeket is. Talán akkor várható impulzus ennek hazai kidolgozására, ha az EBESZ-nek 1998 folyamán sikerül kidolgozni és elfogadtatni a készülőben lévő európai biztonsági chartát. De hasonló hatása lehet a NATO-ba való felvételnek is, mert hiányozni fog majd a nemzeti katonai stratégiához elengedhetetlenül szükséges nemzeti biztonsági stratégia.

Tisztázandó kérdés, hogy a hadsereg rendeltetésének meghatározásánál állami vagy nemzeti érdekek védelméről legyen szó. A demokratikus országok többségében ugyanis a nemzeti érdekek védelméről beszélnek. Ez általában akkor van így, ha a nemzet és az állam területileg és szervezetileg is egybeesik. A történelmi körülmények folytán nálunk más a helyzet. Mi a magyar nemzet alatt az utóbbi időben (eltérően a régebbitől, amikor a közös nyelv és kultúra mellett feltétel volt a közös terület és gazdasági élet is) a hazai, a határok túlsó oldalán élő, valamint a világban szétszóródott 15 millió magyart értjük, tehát mindazokat, akik magyarnak vallják magukat. Ezzel szemben a magyar állam teljes jogi hatalma, hatásköre és felelősége csak az ország területén élő magyar állampolgárookra terjed ki (akkor is, ha azok egy része a 13 nemzeti kisebbség, népcsoport valamelyikéhez tartozónak érzi és vallja magát), ami nem több mint kb. 10,3 millió fő. Ezért helyesebb és kifejezőbb, ha a nemzeti érdekek helyett az állami érdekeket fogalmazzuk meg, ami egyben az ország érdekeit is jelenti. Ez természetesen nem csorbítja az alkotmány azon tételét, amely szerint: „A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.”

Az állami érdekek többféleképpen csoportosíthatók. Így például a nemzetközi szakirodalomban olvashatnak politikai, biztonsági, gazdasági, katonai, kulturális stb. érdekekről. De megkülönböztetik azokat fontossági fokozat szerint is. A magyar állami érdekek ilyen felfogású meghatározására – a szerző tudomása szerint – még nem történt érdemi kísérlet, s a jelen tanulmány sem elsősorban erre irányul.

A magyar állami (országos) érdekekhez – a szerző véleménye szerint – a továbbiak során elsősorban azokat a legfontosabb s átfogó értékeket kellene sorolni, amelyek elengedhetetlenek az állami jog- és hatáskör általános érvényű betöltéséhez, az állam és szervezetei működéséhez, az ország életéhez, és átfogó, mindenoldalú biztonságához. Ez tehát egyben azt jelenti, hogy az állami érdekek biztonsági célokként is

felfoghatóak. Első megközelítésben, vitaalapként s nem fontossági, illetve értéksorrendben – kb. 10 éves előrettekintéssel – ezek az érdekek, célok az alábbiakban lennének vázolhatóak:

- a magyar nép az euroatlanti integrációs szervezetek teljes jogú tagjaként valódi és tartós békében élhessen, s biztonságát semmilyen komoly veszély ne fenyegetse;
- az országban a demokrácia, a jogállamiság és a szociális piacgazdasági elvei és gyakorlata az európai normáknak megfelelően akadálytalanul érvényesülhessen;
- az ország belügyeibe más államok, szervezetek és külföldi személyek ne avatkozhaszanak be, a belső stabilitást, az államrendet és a közrendet ne veszélyeztessék;
- alakuljanak ki és szilárduljanak meg az egyetemes európai kooperatív biztonsági építmény pillérei, intézményei, s azok harmonikusan erősítsék egymást;
- az ország élvezze a szuverén egyenlőséget, szuverén jogai gyakorlását (kivéve a szövetségi vezető szervekre átruházottakat);
- a szomszédos országokban demokratikus jogállamiság, politikai, társadalmi stabilitás legyen, ne induljon ki azokból fenyegetés hazánk ellen, s érvényesüljenek az ott élő magyar nemzetrészek emberi és kisebbségi jogai, s a feltetelek teljesítésével teljes jogú tagok legyenek az euroatlanti integrációs szervezetekben;
- hazánkban az alapvető emberi jogok és az alapvető szabadságjogok (beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és a meggyőződés szabadságát is) minden állampolgárt megillessenek származásra, nemre, nyelvre és vallásra való tekintet nélkül;
- az ország ne legyen kitéve hátrányos gazdasági, kereskedelmi, pénzügyi megkülönböztetésnek, korlátozásnak;
- az ország és állampolgárai hozzájussanak a szükséges információkhoz, hírközlési, közlekedési eszközök használatához, a nélkülözhetetlen nyersanyagokhoz, energiahordozókhoz, az értékesítési piacokhoz, a tudományos-technikai eredmények felhasználási lehetőségeihez;
- az ország környezeti védelme feleljen meg a nemzetközi előírásoknak, azt az elviselhetőnél nagyobb mértékben sem hazai, sem külföldi személyek, szervezetek, eszközök, berendezések ne károsítsák.

A fenti 10 pontban megfogalmazott állami (országos) érdekek – hazai sajátosságokkal kiegészítve – megfelelnek a nemzetközi gyakorlatnak, figyelembe véve azt is, hogy azokat pl. az USA-ban és Németországban is 12–12 pontban határozták meg, természetesen eltérő, elveiben azonban megegyező tartalommal. Ennél részletesebb bontás nálunk sem látszik célszerűnek.

Az itt leírtak nem köbe vésendő szabályok, csupán a gondolkodást orientáló, sok kiegészítést, finomítást, harmonizációt igénylő gondolatok. Természetesen elképzelhető más, a fentiektől eltérő megközelítés is, egyéb prioritások előtérbe helyezése. Az állami érdekek meghatározása azonban elkerülhetetlen teendő a társadalmi célok megvalósításához, a hosszabb távú (3–4 választási ciklust átfogó) po-

litizáláshoz, a stratégiai gondolkodás erősítéséhez, a nemzeti biztonsági stratégia kidolgozásához is. Enélkül nem képzelhető el a célirányos nemzeti biztonsági stratégia, amelyben rögzíteni kellene, hogy az állami érdek garantálásában milyen szerep és feladat hárul a hadseregre, s emellett az állami, a gazdasági, a közigazgatási szervezetekre.

A magyar állami biztonsági érdekek komoly veszélyeztetettsége esetén ugyanis – azok méretétől és jellegétől függően – végső esetben, ha más módszerek és eszközök már nem hatékonyak – sor kerülhet a hadsereg, illetve annak egyes részei a helyzettől függően arányos (nem feltétlenül fegyveres) alkalmazására is.

Végső soron tehát megállapítható, hogy az államnak konkrét ellenség és háborús veszély hiányakor is szüksége van ütőképes, hatékony és hiteles hadseregre, hogy az állami vezetés a jog- és hatáskörét teljesíteni, az állam érdekeit pedig érvényesíteni tudja, s az ország teljesítőképességének függvényében kivegye részét a nemzetközi béke és biztonság közös szavatolásából. Ezek megnyilvánulnak az országon belüli, a külső védelmi és a nemzetközi funkciói gyakorlásában is.

Minden olyan állami vezetőnek, döntést hozó szervnek tudnia kell, hogy a katonai erő és a hatékonyság különbözik az olyan áruktól, szolgáltatásoktól, mint az élelem, a gyógyszer stb. (amelyek az anyagi fedezet megléte esetén gyorsan beszerezhetők, rövid időn belül kifejtik jótékony hatásukat). A védelemhez szükséges nemzeti, katonai potenciál ilyen gyorsan nem teremthető meg, még akkor sem, ha annak netán megvan a szükséges anyagi fedezete. Ehhez több év vagy egy egész évtized tervszerű, célirányos és koncentrált, nagy anyagi áldozatokkal járó erőfeszítései szükségesek. (Az okok kifejtését hely hiányában most mellőzzük.) Ezért az országnak békeidőszakban akkora katonai erőt célszerű fenntartani, amekkora feltétlenül szükséges az akkor reálisan elvárható feladatok teljesítéséhez és az igények kielégítéséhez. Emellett meg kell teremteni annak szervezeti, személyi, fegyverzeti-felszerelési és anyagi feltételeit, hogy a viszonylag kis létszámú, békében meglévő katonai erő szükség esetén többszörösére (3–4-szeresére) növelhető legyen néhány hét vagy 1–2 hónap alatt.

A fenti feltételek megteremtése az állami vezetés egyértelmű kötelezettsége, s egyben kifejezi, tükrözi is annak mértékét, hogy az állami vezetés mennyire veszi komolyan a védelmi funkciója gyakorlását.

3. A nemzet és a hadsereg egymáshoz való viszonya

A gyorsuló globalizáció, a tömbösödés, a világproblémák nemzetközi összefogással való megoldásának időszakában némi magyarázatot igényel a kérdés tárgyalása. A fent említett tendenciák érvényesülése mellett a nemzet szerepe és jelentősége még beláthatatlan ideig fennmarad. Az emberiség soha nem fog egyetlen egységes tömeggé összeolvadni, mivel ennek nem lesznek meg a feltételei sem. Így például a legfejlettebb és az elmaradott országok, nemzetek közötti színvonalkülönbségek nem csökkenőben, hanem rohamosan növekvő stádiumban vannak. A legfejlettebb és jómódban élő országok, információs társadalmak még nem készek jelentősebb anyagi, az elért életszínvonalukat csökkentő hozzájárulásra az elmaradottság, a szegénység felszámolása érdekében. A szegény országok pedig önerőből nem képesek felemelkedésüket gyorsítani.

Európában a nemzetek elsorvadását, szerepük csökkenését nem követeli meg az Európai Unióba való felvétel sem. Az egyesült Európa egyik eltérése az Amerikai Egyesült Államoktól éppen az lesz, hogy megmarad a tagországok, önálló nemzetek régebbi rendszere, nem kényszerülnek a független államiság, a nemzeti identitás és értékrend feladására (bár a szuverenitással összefüggő néhány jog- és hatáskört átadnak az unió vezetésének).

A nemzet joggal elvárja hadseregétől a jövőben is, hogy szükség esetén oltalmazója, védelmezője legyen olyan, már meglévő általános, demokratikus és emberi értékeknek, mint pl.: a szabadság, a demokrácia, a független államiság, a jog- és esélyegyenlőség a különböző területeken (igazságszolgáltatás, oktatás, eü. ellátás stb.), a társadalmi rendszer szabad megválasztása, a véleménynyilvánítás szabadsága, a szervezkedési és az egyesülési jog, a magántulajdon védelme, a szociális védőháló működése stb.

Ezek mellett a magyar nemzet nemcsak elvárja, hanem meg is követeli a Magyar Honvédségtől, hogy szükség esetén minden, a nemzetközi jogban nem tiltott módon és eszközzel s teljes erejével, fegyverzetével védelmezzon, biztosítson olyan rendkívül fontos nemzeti értékeket (amelyek egy része fontos állami érdek is), mint:

- a magyar haza, az ország területi integritásának, államhatárainak, légtérének megbízható védelme;
- az ország állampolgárainak megóvása külső veszélyek ellen;
- a magyar állami szuverenitás, a szuverenitásban foglalt jogok megbízható védelme;
- az ország belső stabilitásának, állam- és közrendjének segítése (ha a rendőrség erre már képtelen);
- a magyar nemzeti identitás érvényesülése;
- a magyar nyelv, a nemzeti kultúra szabad fejlődésének, virágzásának biztosítása erőszakos akadályoztatás esetén;
- a nemzeti hagyományok, népszokások (beleértve a 13 nemzeti kisebbségét is) megőrzésének segítése;
- a magyar katonai hagyományok, a haza iránti odaadás és önfeláldozás eszméjének ápolása;
- a magyar nemzeti hősök emlékének ápolása, példaként való állítása.

A nemzeti értékek védelme, biztosítása csak legvégső esetben kíván fegyveres beavatkozást a hadsereg részéről. Ezeknek az értékeknek érvényesülniük kell a hadsereg mindennapi életében, a nemzeti ereklyék tiszteletben tartásában, a csapattestek, lakatnyák elnevezésében, a békebeli egyenruházatban, a magyar katonai hagyományok ápolásában. A haza és a nemzet mindenekfelettségének nemes eszméje sarkalta, buzdította a magyar hadsereget és hazafiakat sok száz éven keresztül a teljes függetlenség fennmaradásáért folytatott küzdelmekben. Az elnyomatás évszázadaiban pedig a magyar hadsereg volt a sikertelen szabadságharcok, a felkelések, forradalmak megvívásának fő ereje, zászlóvivője. Emlékük ápolása, tiszteletben tartása a mai magyar hadsereg megtisztelő kötelessége.

A fentiek alapján levonható az a következtetés, hogy a magyar hadsereg mindig a nemzet, a haza szolgálatában állott (még akkor is, ha egyes időszakokban idegen érdekekért áldoztak magyar vért és életeteket). Így lesz ez a jövőben, NATO-tagságunk bekövetkezésével is. Miután hazánkban várhatóan nem állomásoznak majd szövetséges

csapatok, esetleges agresszió vagy veszély esetén – amelynek a valószínűsége jelenleg igen csekély – a magyar hadseregnek egyedül kell biztosítani a haza katonai védelmét, a NATO válságreagáló erőinek beérkezéséig, amelynek ideje váratlanság esetén néhány naptól 1–2 hétig terjedhet, az általános nemzetközi helyzettől függően.

A magyar nemzet is elismeri a magyar hadsereg és katonái hősi helytállását a haza és a nemzet védelméért folytatott ezeregyszáz éves küzdelemben, s fejet hajt hősi halottjaink előtt, akik a legtöbbet, életüket adták azért, hogy az ország fennmaradjon, s a magyar nép ne tűnjön el – sok nemzethez hasonlóan – a történelem süllyesztőjében. A magyar nemzet és hadserege mindenkor elválaszthatatlan egységet alkotott, s várhatóan így lesz a jövőben is.

4. A Magyar Honvédség a NATO keretében

Az ország felvétele a NATO-ba gyökeresen és alapvetően változtatja meg nemcsak hazánk biztonsági helyzetét, hanem a Magyar Honvédség rendeltetését, funkcióit és feladatait is. A Varsói Szerződés felbomlása után *hazánk önállóan, saját fegyveres erejére támaszkodva készült az ország katonai védelmére*, mert ebben más országok erői garantált részvételére nem számíthatott, jöllehet ellenünk irányuló esetleges agresszió esetén az ENSZ, az EBESZ, a NATO segítségével számolhattunk volna. Ebben a helyzetben hirdette meg a katonai vezetés a „körkörös védelem” doktrínáját, ami nagyfokú hozzánemértésről tanúskodott, mert: az országot minden oldalról indítandó támadás veszélye sohasem fenyegette, másrészt a több mint 2200 km-es államhatár összefüggő védelméhez szükséges erőknél csak töredékével (kb. 250–300 km-es szakasz védelmére elegendő állomány) rendelkezünk, amely a későbbiekben még tovább csökkent. Így tehát a „körkörös védelem” doktrínája nem tekinthető másnak, mint a közvéleményt megnyugtató blöffölésnek.

A NATO-ba való felvétellel az állami és katonai vezetés olyan feladat elé kerül, hogy az ország védelmére eddig egyedül készülő honvédséget át kell alakítani olyan katonai erővé, amely a világ legerősebb és leghatékonyabb védelmi szövetségének egyenjogú tagjaként, annak részeként nemcsak a magyar haza védelmére készül fel, hanem erejéhez mérten – szükség és lehetőség esetén – részt vesz a többi tagország kollektív védelmében is. NATO-tagság esetén ugyanis a haza védelme s a szövetség kollektív védelme azonos rangra, kötelezettségi szintre emelkedik, azzal az eltéréssel, hogy a Magyar Köztársaság védelmében a Magyar Honvédség egésze részt vesz, míg a szövetségi kollektív védelemben csak az arra kijelölt és felkészített magyar katonai kontingens. Emellett a NATO vezetése – ENSZ felkérésre – az illetékességi területén kívül is kész indokolt esetben (lásd Boszniát) béke-teremtői, békefenntartói tevékenységet vállalására. Ezeknek tükröződni kell az alkotmánytól kezdve valamennyi vonatkozó törvényben és jogszabályban, és még a katonai esküben, a tiszti fogadalomban is. Ennek a minőségileg, kötelezettségileg és jogilag jelentős változásnak minden vonatkozását fel kell dolgozni és érvényesíteni, ami nem kevés feladatot, kutatói és kidolgozó munkát igényel.

Az elvégzendő feladatok fontossága, bonyolultsága még nem tudatosult eléggé a törvényhozás és a kormány érintett tagjaiban, de a katonai vezetésben sem. Világosan tükröződik ez a legutóbbi alkotmánytervezet tételeiből, a jelenlegi biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvekben, a hatályos honvédelmi törvényben stb. foglaltak feletti megelége-

dettségéből, a felelős vezető személyek megnyilatkozásaiból is. A fentiek kellő mértekű felmérése, feldolgozása már az új Országgyűlésre és bizottságaira hárul majd.

A magyar katonai vezetésnek (a vezérkarnak) – amely várhatóan a parlamenti választások után is intakt marad – már most mérlegelnie kell a *politikai ismeretek oktatása bevezetésének szükségességét*. Amíg a magyar honvédséget csak az országhatáron belül, a haza védelmére lehetett alkalmazni, a katonák tevékenységének célja és értelme világos volt. A megváltozott körülmények és kibővült feladatok esetén azonban meg kell értetni a személyi állománnyal, hogy a NATO-tagság, a kollektív védelem milyen új elkötelezettségeket jelent számára. Ugyanakkor világossá kell tenni a katonák részére, miért kell idegen tájakon egészségüket, életüket kockáztatni olyan népek között, amelyeknek a nyelvét, kultúráját, életvitelét nem is ismerik, s feladataikhoz a jogosan elvárható helyi segítséget sem kapják meg. Az ilyen felvilágosító, oktatói, nevelői tevékenység újszerű azon hadseregek számára, amelyek a múltban nem állomásoztatták, alkalmazták katonáikat az országhatáron kívül. Így volt ez például a Német Szövetségi Köztársaságban is, ahol a Bundeswehr alakulatait – az alkotmány szerint – csak az ország területén lehetett alkalmazni. Miután azonban a Bundeswehrnek is részt kellett vállalnia a NATO-keretében a béketeremtő, békefenntartó akciókban, ezt a zárlatot feloldották, s a személyi állomány felkészítése érdekében a főfelügyelő (akinek funkciója a vezérkari főnökével hasonlítható össze) 1996-ban intézkedett a katonai állomány politikai oktatásának bevezetésére. Ennek rendjét, tárgyát, módszereit az alakulatok megkapták, s a végrehajtást a századparancsnok hatáskörébe utalták.

Amennyiben a Magyar Honvédség személyi állományát a kibővült és megváltozott feladatokra nem készítjük fel kellő mértékben, mi sem várhatjuk el, hogy pl. amerikai, kanadai, német stb. katonai erők részt vegyenek hazánk esetleges védelmében, amennyiben az szükségessé válna. Az ilyen irányú felkészítés együtt jár a NATO-tagsággal.

* * *

A tanulmányban elmondottak jól érzékeltetik, hogy mennyi még a megoldatlan, kellően nem tisztázott biztonságpolitikai s hadtudományi kérdések száma. Tennivaló van tehát bőven. A felvetett új és újszerű kérdések, problémák jellege, tartalma és terjedelme olyan, hogy megoldásukra egyetlen személy – legyen az bármilyen képzett és tapasztalt – nem képes. Ezekhez tudományos kutatói kollektívák, műhelyek sokoldalú mérlegelése, kiegészítése, pontosítása szükségeltetik. Így a szerző sem volt képes a felvetett kérdések teljes és konkrét tisztázására, részletes kidolgozására.

A szerző véleménye szerint a tanulmányban kifejtettek csak arra elengedőek, hogy megindítsák a közös gondolkodást, s megkezdődjön az idevonatkozó ismeretek, tapasztalatok összegyűjtése, feldolgozása. Ezeket egy kijelölendő kutatói munkacsoportnak összegeznie, csiszolni, harmonizálni kellene (esetleg egy-egy megoldást több változatban is elkészíteni), majd az illetékes hivatali szervek bevonásával konferencián megvitatni, kiegészíteni, végül az állásfoglalásra jogosult fórummal szentesíteni (ami nem a kérdések végleges lezárását, hanem a fejlődő, változó körülményekből fakadó folyamatos kiegészítésüket jelentené).

Opál Sándor

Új irányzatok a lélektani hadviselésben

A lélektani hadviselés – amely egyidős az emberiséggel – háborúban és békében, támadásban és védelemben egyaránt alkalmazható. Ma már eszközeit és módszereit – a manipulációt, a dezinformációt, a kompromittációt, a pánikkeltést stb. – nemcsak az állami, hanem a magánintézetek és rossz-szándékú egyének is igénybe vehetik. Amíg korábban a hadviselés módszertanában a hagyományos tömegtájékoztatási eszközök és a befolyásoló ügynökök játszottak szerepet, addig ma a korszerű információtovábbító, feldolgozó- és tárolási technikák, technológiák kiterjedt eszköztárai és módszerei állnak a felhasználók rendelkezésére. A szerző egy 1996-ban díjat nyert tanulmány alapján, amelynek társszerzője volt, jelen cikkében a lélektani hadviselés kiterjedt céljait és új eszköztárát, alkalmazott módszereit, eljárásait mutatja be.

Az információs hadviselés egyik legrégebbi, szinte ősi ágazata a lélektani hadviselés. Elnevezése a különböző történelmi korszakokban sokszor változott (pl. neveztek már „propagandaháborúnak” stb.), a lényege azonban a „manipulatív befolyásolás”. Napjainkban is ez az egyik fő jellemzője ennek a szakharcászatnak is nevezhető eljárásnak.

A lélektani hadviselés módszereinek segítségével – a külső beavatkozás azonnali lelepleződése nélkül – békeidőben is elérhető pl., hogy kormányok megbukjanak, országok és országcsoportok válsághelyzetbe kerüljenek, vagy olyan kompromisszumokra kényszerüljenek, amelyeket más körülmények közt csak nyílt, fegyveres háborúval lehetne kikényszeríteni.

Paul M. A. Linebarger amerikai professzor, az OSS veteránja pl. az 1948-ban írott és többször kiadott főművében még tágabb értelemben is megelégedett azzal a meghatározással, hogy „A lélektani hadviselés magába foglalja egy adott ellenség elleni propaganda felhasználását, olyan operatív katonai, gazdasági vagy politikai természetű intézkedésekkel együtt, amelyekről elvárható, hogy kiegészítsék a propagandát.” Ebből a szempontból a II. világháborúban szerzett tapasztalatai alapján helyesen határozta meg a szakterület több más alapfogalmát is, amelyeket némi pontosítással ma is elfogadhatónak tartunk. Nevezetesen pl. azt, hogy az alkalmazott eszközök és módszerek szempontjából „fehér” (azaz nyílt), „szürke” (azaz leplezett) és „fekete” (azaz teljes egészében hamisított és a nemzetközi jog által egyébként is elítélt) módszertani megoldásokról írt. Az elérendő célok szempontjából is konzekvensnek tekinthető, hogy úgynevezett „térítő” (conversionary), továbbá „megosztó” (divisive), „megerősítő” (consolidation) és „ellenpropagandát” (counterpropaganda) különböztetett meg.

A lélektani hadviselés definíciója azonban a hidegháború korában tovább bővült. A szintén amerikai William E. Daugherty és Morris M. Janowitz az általuk szerkesztett és 1957-ben kiadott lélektani hadviselési tanulmánygyűjteményben már arra utaltak, hogy a lélektani hadviselés fogalmkörébe tartoznak minden olyan, közvetlenül nem halált okozó eszközök és módszerek, amelyek alkalmasak lehetnek az ellenfél rejtett eszméi, politikai, érzelmi befolyásolására, és mindezek révén annak megfélemlítésére, gyengítésére és legyőzésére.

A hidegháború során azonban sok olyan eszköz és módszer jelent meg a lélektani hadviselésben, amely azt a kérdést is felveti, hogy hol van az a pont, ameddig hadviselésről beszélhetünk, s mikortól előre megfontoltan elkövetett bűncselekményekről, amelyeket sem etikailag, sem jogilag nem szabad elfogadni, de amelyek kivédésére ugyanúgy felkészülteknek kell lenniük, mint a lélektani szakharcászat bármely mozzanatára.

Sajnos ugyanez még inkább elmondható a világ jelenlegi legnagyobb (többmillió) taglétszámú bűnözőszindikátusairól, pl. a kínai „triádokról”, a szovjet utódállamok kisebb-nagyobb maffiáinak tevékenységét összehangoló moszkvai „szervezetről” (Organizációjá) és az arab világ nagy terrorista alakulatairól, pl. az „Iszlám Testvériségről”, az „Iszlám Felszabadítási Világfrontról” és még több más illegális fundamentalista szervezetről, amelyeket bizonyos kormányok is többé-kevésbé leplezetten támogatnak. A nemzetközi terrorizmus elleni harcban a demokratikus országok hivatalos szervei jelenleg még nyilvánvalóan lépéshátrányban vannak. Úgy tűnik, hogy ezen a téren sem a titkosszolgálati vezetők 1992-ben Szófiában megtartott találkozója, sem az azóta az ENSZ és az Interpol égisze alatt lezajlott hasonló egyeztetések és megállapodások nem hoztak kézzelfogható eredményeket. A terrorizmus viszont lélektani hadviselési szempontból állandó bizonytalansági helyzetet teremt, amelyet a legkülönbözőbb politikai erők lélektani hadviselési módszerekkel válságok kirobantására használhatnak fel.

Szerintünk nehezíti a helyzetet az is, hogy sokan még a politikusok közül sem ismerték fel, hogy a lélektani hadviselés ma már nemcsak a kormányok és az állami titkosszolgálatok kiváltsága, hanem annak teljes módszertana, valamint az eszköztárának jelentős része is bűnözőszindikátusok kezébe került! Ezért a lélektani hadviselés fő irányai – bárki folytassa is azt – a hidegháború korszakához képest ma sokkal nehezebben meghatározhatók, mint amikor még „csak” két világrendszer állt egymással szemben. Ezt nemcsak a nehezen kiszámítható új külpolitikai realitások (pl. ingatag politikai rendszerek és végletesen elmaradott, de gyorsan népesedő régiók megléte), hanem a bűnözőszindikátusok önálló tömegbefolyásoló tevékenységei is okozzák. A szocialista világrendszer megszűnésével tehát nem maga a lélektani hadviselés, hanem annak „csupán” a főirányai változtak meg.

A lélektani hadviselés főirányai napjainkban

(1.) Antidemokratikus berendezésű országok titkosszolgálati úton végrehajtott leplezett és mélyen titkolt lélektani hadviselési akciói gazdasági és politikai ellenfelek gyengítésére (lásd. pl. a közvéleményt sokkoló, látszólag kizárólag politikai vagy vallási indítatású, valójában fontos katonai és gazdasági érdekeket is veszélyeztető terrorista ak-

ciókat, amelyek mögött csaknem minden esetben kimutatható egy-egy ilyen állam segédlete).

A tömegek lélektani befolyásolásának tudománya, vagyis a „reklámpsziológia” új irányzatokat alakít ki az információs/lélektani hadviselés terén. A támadási pontok helyes kiválasztásához meglehetősen pontosan ismerni kell az ellenfél csoportlélektani világát, „információs lélektani környezetét”. Ezen belül az emberek és fontos társadalmi csoportok magas, köznap és szubkultúráját, történelmét, vallási intézményeit, hiedelemvilágát, nemzeti eredetmondáit, történelmi sikereit (büszkeségeit) és bukásait, öltözködési, étkezési, pihenési szokásvilágát stb., mert csak így lehet számítani arra, hogy a reklámpsziológia manipulatív, dezinformatív, és rábeszélő/rábíró információs hadviselési módszerei, (gondosan megtervezett és szelektív formában alkalmazott) szakharcászati eljárásai sikert érjenek el.

Ezen a területen a fő célkitűzés nemcsak az, hogy a „célszemély” és a „társadalmi célcsoport” azt cselekedje, amit a manipulátorok kívánnak, hanem az, hogy azt örömmel tegyék, netán elhiggyék, hogy azokat saját maguk találták ki, fedezték fel. Adottságok és erőforrások hiányában is azt képzeljék, és ezen nézetüket a meggyőződés szintjén képviseljék, hogy a manipulátorokkal – akik egyébként barátként, segítőként jelentkeznek – „egyenrangúak” vagy azokkal közel azonos színvonalúak. Az ilyen önbecsapó nézetek kialakulását nagymértékben és spontán módon elősegíti az uniformizált, magas technikai színvonalat képező, kulturális, szórakoztatási és közszükségleti eszközökhöz való viszonylag könnyű hozzáférés. Emellett tudatosan is történik az ilyen – tulajdonképpen „intellektuális információs lefegyverző – magatartás kialakítása a „komplex reklámmágia” különböző módszereinek alkalmazásával, mint pl. a TV-képmágiával (TV-reklámklippek, magas technikai színvonalú, speciális célzatú filmek, speciális show-műsorok stb.), a reklámszakma tudatosan ismételt „rádiós szómagiával” és ismételten sugárzott „rádiós zenemágiával”. Ez utóbbi hatását csak erősíti a mágnesszalagos, fémalapú lézeres disklemez és videomagnók széles körű elterjedése.

Újabb információs hadviselési és lélektani hadviselési dimenzióként jelentkezett az Internet-hálózat, amelyen igen veszélyes „rábíró üzeneteket”, „szervezési utasításokat” és „terroreszköz-készítési kézikönyveket” is lehet továbbítani. Ezek tulajdonképpen „rejtett információs hadviselési módszereknek” foghatók fel, amennyiben azokat meghatározott célok elérése érdekében alkalmazzák.

(2.) Gazdasági, politikai téren együttműködő diktatórikus államcsoportok közép- és hosszú távra egyeztetett komplex lélektani hadviselési béke- és háborús műveletei a demokratikus berendezkedésű államok ellen (lásd pl. Kína sajátos kapcsolatrendszerét, valamint a buddhizmus, a Krisna-kultusz, az iszlám és más ázsiai vallási irányzatok már-már agresszív európai terjeszkedését, s mindezek nyomán destruktív társadalmi szubkultúrák megjelenését. Az említett vallási irányzatoknak ugyanis nemcsak „békés szerzetesi tanító rendjei”, hanem konspiráltnan tevékenykedő, fekete mágiával, parapszichológiai műveleteket folytató, politikai orgyilkosságokkal, kábítószerteljesztéssel és más hasonlókkal foglalkozó fanatikus és általában „rejtett szerzetesrendjei”, szektái is vannak.

(3.) A hatalmas tőkeerővel rendelkező, esetenként évi több ezer milliárd dollárt – fedőcégek sokasága révén – mozgó bűnözöszindikátusok üzletpolitikai célból végrehajtott, erősen konspirált komplex lélektani hadviselési akciói (műveletei) a demokratikus országokban szervezendő illegális bázisai és piacaik megteremtése céljából. (Lásd. pl. a kolumbiai ká-

bítószer-kartell, az olasz „N Drangheta” és a kínai „Triádok” együttműködését a kábítószerek terjesztésében, valamint részükről a közvélemény megdolgozását, illetve a prostitúció és egyéb bűnözési ágak népszerűsítését célzó akciófilmek, könyvek s egyéb propagandaanyagok világméretű dömpingjét.)

Aki úgy véli, hogy az utóbb említett jelenségek csupán a kordivat által előidézett véletlen jelenségek láncolatszerű egybeesését jelentik, az vajmi keveset tud az említett bűnözőszindikátusok által pénzelt bizonyos filmgyárak, könyvkiadók, rádió- és televíziós társaságok azon vezetéiről és munkatársairól, akiknek a szervezett bűnözéshez fűződő kapcsolatait a legtöbb demokratikus ország titkosszolgálatai nagy erővel kénytelenek figyelemmel kísérni. (Lásd pl. a volt olasz miniszterelnök, Giulio Andreotti és egyes miniszter-társai kapcsolatokról és esetét a maffiával és más olasz bűnözőszindikátusokkal.)

Nincs szándékunkban azt állítani, hogy a demokratikus rendszerek ellen irányuló lélektani hadviselés korunk legnagyobb fenyegetése. A vázolt főirányainak és főként a következőkben ismertetésre kerülő alkalmazott módszereinek ismeretében azonban arra (is) szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy az információs hadviselés többi ágazatával való kombinált felhasználása esetén nagyon könnyen azzá válhat. Erre pedig mind a diktatórikus államoknak, mind az említett bűnözőszindikátusoknak minden személyi, tárgyi és pénzügyi lehetősége megvan.

Mindezt figyelembe véve, szerintünk ma indokoltabb lenne a lélektani hadviselést az eddigieknél szélesebb értelemben meghatározni. Például a következők szerint. A lélektani hadviselés olyan, többnyire rejtetten alkalmazott manipulatív befolyásoló taktika, amelyet állami és magánszervezetek, valamint kellően felkészült magánszemélyek háborúban és egyének ellen egyaránt felhasználhatnak, s amelynek eszközei, módszerei közé tartozhat minden, ami közvetlenül nem jár azonnali nagyobb katonai konfliktussal. E taktika támadó és védelmi célokat szintén egyaránt szolgálhat. Fő eszközei közé tartoznak a különlegesen képzett vagy különleges adottságokkal rendelkező befolyásoló, nyílt és fedett szándékú ügynökségek, továbbá az emberek megtévesztésére, dezinformálására vagy más módon való manipulálására programozott mesterséges intelligenciák, valamint az információs hadviselési adatbázisok.

A lélektani hadviselés újonnan alkalmazott eszközei és módszerei

A lélektani hadviselés hagyományosan alkalmazott eszközrendszere (pl. a sajtó, rádió, televízió, befolyásoló ügynökség stb.) és módszertana napjainkban forradalmian jelentős változásokon megy keresztül, s mindezek viszonylag kis befektetéssel lényegében bárki számára elérhetővé váltak. A különféle nemzetközi számítógépes szolgáltatások (pl. az Internet-WWW) ugyanis nemcsak a korábbiaknál gyorsabb és szélesebb körű tájékozódást, rejtett titkosszolgálati szervezeti utasításokat, hanem sokkal nehezebben tetten érhető dezinformálást, adatbázisok manipulálását és még sok egyéb olyan dolgot is lehetővé tesznek, amelyek nélkülözhetetlen kellékei a korszerű lélektani hadviselésnek. Mint már említettük, a fejlett titkosszolgálatok a 20. században tudományos alapokra helyezték és globális méretekben folytatják a manipulatív tömegbefolyásolást. Ugyanakkor teljes mértékben nem tudták megakadályozni, hogy annak módszertana ne váljon veszélyes mértékben az ártó szándékú magánszervezetek és magánemberek számára is hozzáférhetővé. Eszközeinek, módszereinek túlnyomó többségét –

azok egyébként békés jellege miatt – sohasem zárhatják el az érdeklődők elől, hiszen ezzel a demokrácia lényegét, a „nyitott társadalom elvét” veszélyeztetnék. Ez a körülmény viszont mára új veszélyforrásokat szült. A korábbi évtizedekben pl. még kivételnek számított, ma már azonban világszerte bevett gyakorlat, hogy nemcsak a multi- és a transznacionális vállalatok, hanem a sokkal kisebb legális és illegális vállalkozások körében is kifejezetten lélektani hadviselési „fekete módszereket” vetnek be az üzleti ellenfelek ellen. (Lásd pl. az áruházakat a nyilvánosság útján mérgezett élelmiszerek becsempészésével fenyegetőket, a hanglemezeket hallgató embereket csak a „hallásküszöb alatti érzékeléssel” felfogható jelszavakkal öngyilkosságra biztató egyes amerikai sátánista rockegyütteseket stb.)

Ebben az értelemben a lélektani hadviselés módszertana nemzetközivé és bárki számára hozzáférhetővé vált. Ezek egyéni alkalmazását elősegíti az is, hogy ma még a legfejlettebb demokráciákban is csak kevés helyen vannak olyan jogszabályok, amelyek az amerikaiakhoz hasonlóan kellő visszatartó erővel rendelnék büntetni pl. az említett pszichikai terrorizmust, káros szenvedélyekre való szoktatást, öngyilkosságra való rábírást és az egyéb hasonló bűntetteket. Pedig ezek véghezvitele tulajdonképpen olyan negatív manipulatív befolyásolás, amely üzletszerűen való tömeges alkalmazás esetén egy adott társadalomban ugyanazt a kaotikus helyzetet képes előidézni, mintha azt titkosszolgálatok lélektani hadviselési ügynökei folytatnák.

Különösen veszélyesek lehetnek ezek a módszerek olyan, viszonylag zárt közösség esetében, mint a hadsereg és a fegyveres testületek, amelyekben az egyénnek a szoros függelmi viszonyok miatt még akkor is kevesebb lehetősége van a védekezésre, ha időben észreveszi a manipulatív befolyásolási szándékot. Szerintünk idejét múltnak lehet tekinteni minden olyan hiedelmet, amely a lélektani hadviselésben pusztán politikai eszmék közvetítésére szolgáló módszert lát. Ez korábban sem volt igaz, s ma különösen nem az. A lélektani hadviselésnek a kiváltott hatások komplexitása tendenciátörvénye szerint megvan a maga önállósága, amely öngerjesztésszerűen sok olyasmit is előidézhet, amit még a megtervezője sem láthat előre. Alkalmazóinak elsődleges célja ugyanis többnyire az egyén figyelmének, vagy az adott jogrendszernek a kijátszása, a közösségi regulatív (szabályozott) kapcsolatok lejáratása és felmorzsolása, hiszen tudják, hogy hosszabb távú terveik esetén csak ezek után következhet a politikai, gazdasági vagy katonai célok elérése. A közösségi regulatív kapcsolatok azonban nemcsak szociológiai, gazdasági, politikai és egyéb, viszonylag jól mérhető tényezőkből állnak, hanem legnagyobb részük nehezen kitapintható szociálpszichológiai összefüggések szövevénye, amely sokkal nagyobb arányban hordoz véletlenszerűségeket (kaotikus jellegű jelenségeket), mint az előbbi viszonylatok. Ezért bármilyen furcsán hangzik is, szerintünk az ellenséges lélektani hadviselés elleni első lépést az orvosi, a polgári és a büntetőjogi, valamint a nemzetbiztonsági szemléletünk korszerűsítésével kell kezdeni. Mindez azt is jelenti, hogy kellő felvilágosítással növelni lehet és kell az egyéni lélektani védekezési lehetőségek körét. Ugyanakkor fokozni szükséges a jogszabályoknak a pszichikai bűnözéstől való visszatartó erejét is. Ebbe beleértjük még a parapszichológiai, a gémmanipulációs és egyéb határtudományok felhasználásával folytatható tömegbefolyásoló tevékenység korlátozását is.

Mindezt figyelembe véve úgy véljük, hogy a tudományos gondolkodásból korábban ideológiai alapon kizárt ilyen kérdések és jelenségek alapos és rendszeres vizsgálata nem-

csak időszerű lenne, hanem katonai, rendőri és nemzetbiztonsági szempontból is egyre sürgetőbb jellegű. Az információs hadviselés és a lélektani hadviselés egymásra találása azt jelenti, hogy a katonai elemzőknek és tervezőknek, illetve döntéshozóknak az információ tudatos alkalmazásának lélektani vetületeit is számításba kell venniük. Ugyanakkor rá kell mutatni arra is, hogy a nyitott társadalom hatására 'vizsgált témánkkal kapcsolatban is növekszik az ún. szakértői vélemények száma, amelyet sajnos nem mindig követ tartalmi mélység. Ez többek között abból adódik, hogy a szakértők témavizsgálata, hozzáértése rendszerint nem komplex (renaissance típusú), minek következtében a vizsgált témának csak egyes részeit látják és nem is biztos, hogy a legfontosabbakat. A gyors anyagi siker elérése és a hön öhajtott széles körű ismertség megszerzése nem a tartalmi mélység, hanem a gyors kiadhatóság és a nagy példányszám irányába csábítja a kutatókat. Ezért az ilyen kutatási elemzéseket kritikusan kell vizsgálni és több forrással kell egybevetni (információs hadviselés fogalommal élve: korrelálni/összevetni és fúzionálni/összedolgozni).

Mindezt azért is fontosnak tartottuk vázolni, mert főként nemzetbiztonsági és katonai szempontból *beláthatatlan következményei lehetnek, ha nem vesszük tudomásul a lélektani hadviselésnek a vázolt új támadási és a viszonylag új módszertani irányzatait.* Ezért javasoljuk a lélektani hadviselés fentiekben leírt új fogalmát és új támadási irányait a lélektani hadviselési szakoktatásban hasznosítani. A NATO lélektani hadviseléssel kapcsolatos hírszerzési szabályzatához hasonlóan célszerű kidolgozni a mai viszonyoknak megfelelő, vonatkozó magyar információgyűjtési szabályzatot, s azt minden érintett szervnél koordináltan alkalmazni. Úgy véljük, hogy konkrét, alapos, az eddigieknél részletesebb felkészítést kell biztosítani a hadsereg és a fegyveres testületek tisztí állománya részére a lélektani hadviselés új irányzatairól, valamint annak új és újszerűen alkalmazott eszközeiről, módszereiről.

Indokoltnak tartjuk az eddigieknél részletesebben tájékoztatni az állami szerveket és a hazai sajtót a külföldön leleplezett lélektani hadviselési akciókról, valamint a destruktív társadalmi szubkultúrák lélektani hadviselési szempontból kihasználható veszélyeiről. Az általános és középiskolák számára javasolni lehet a manipulatív befolyásolásra alkalmas leggyakoribb – a dohányzás, az alkoholizálás és a drogfogyasztás elleni, rendőri DADA programhoz hasonló – módszereknek az oktatását, különös tekintettel a destruktív szubkultúrák beszerkezési módszereire.

IRODALOM

1. Paul M. A. Linebarger: Psychological Warfare; Combat Forces Press, Washington. Second Edition, 1954., 40. p.
2. Villiam E. Daugherty-Morris Janowitz: A Psychological Warfare Casebook; The John Hopkins University Press, Baltimore, 1958
3. Richard Haack: Kémek könyve; Bp., 1994., 128–138. old.
4. Richard Deacon: Az izraeli titkosszolgálat; Kabala Kft., Bp., 1991. 352–353. old.
5. Szebeni Zsuzsanna: Pokoli szekták; Magyar Hírlap, 1996. aug. 5., 7. old.

Nagy Pál

A virtuális valóság és a távérzékelés katonai aspektusai

A technikai fejlődés vívmányaként megjelenő szenzorok és a távérzékelés eszközei lehetővé teszik, hogy különböző objektumokról és jelenségekről közvetlen kapcsolat nélkül információt szerezhessünk. Ezek az információk több oldalról biztosítják az esetlegesen létrehozott virtuális valóság feloldását. Az elkövetkező időszak technikai fejlődésében nem kerülhet meg ezen eszközök katonai alkalmazása, az érzékelőkkel szerzett adatok központosított feldolgozása. A szerző rövid írásában a hadműveleti felépítést és a harcrendet, mint lehetséges virtuális valóságot a távérzékelők felhasználásával kívánja feloldani, vagyis a harcrendi elemeket felderíteni és helyüket meghatározni...

A látszólagos valóság nem létező valóság, miközben az abban részt vevő úgy érzékeli ezt világot, mintha az valóságos lenne. A mesterséges környezet, amelyik úgy viselkedik, mint a valóság egy bizonyos része azáltal, hogy az emberi érzékszerveket több-kevesebb sikerrel megpróbálják becsapni. A feladat megoldásához tehát valamennyi érzékszervet úgy kell „becsapni”, hogy a felhasználó ne tudja megkülönböztetni a virtuálist a valóságtól, teljes legyen az élmény, a jelenlét érzete. Ez tipikusan katonai feladatnak is tekinthető.

Nézzük a problémát a távérzékelés oldaláról! A környezetünkől származó információk zöméhez látás útján jutunk. Tudjuk, hogy létrehozható a virtuális valóság, de ezzel szemben a becsapottság csökkentésének lehetséges eszközei a szenzorok és az érzékelők. A szenzorok és a távérzékelők a felderítés eszközeinek tekinthetők. Napjaink fontos eszközszerkezetét foglalják magukba. Működésük azon a kézenfekvő megfigyelésen alapul, hogy a szemben álló fél harcrendi elemeit a távérzékelés technikai eszközeivel megfigyeljük és ennek kapcsán olyan jelek és jelzések kerülnek a megfigyelő birtokába, amelyek információvá alakíthatóak.

A mikrohullámú távérzékelés katonai alkalmazásának lehetőségei

A mikrohullámú távérzékelés szorosan kötődik a katonai alkalmazáshoz. Ez a kötődés kettős természetű, egyrészt a szemben álló fél hadműveleti, harcászati elemeinek megismerése, másrészt megfelelő információk biztosítása a saját vezetés számára.

Az információ olyan alapvető fogalomná vált, amely a mindennapi élet szintjére is beköltözött, s a hatalommal hozzák kapcsolatba. Elvi alapok szintjén mégis szemléleti, fogalmi, terminológiai zavarok találhatók.

Számunkra olyan meghatározás látszik megfelelőnek, amely szerint az információ minden olyan jel vagy jelzés, amelyet egy adott szervezet képes saját tevékenysége egészének irányítására felhasználni. Jelen esetben ezek a jelek és jelzések lehetnek olyanok, melyeket (a távérzékelés szempontjából nézve) a szemben álló fél hadműveleti felépítése (harcrendje) generál abból a célból, hogy a hadművelet (harc) megvívását befolyásolja, és olyanok, amelyek a szemben álló fél tevékenységéből születnek és a tevékenység állapotára, környezetére vonatkoznak. Ezeknek a jeleknek és jelzéseknek közös tulajdonsága, hogy megfejtésük, értelmezésük, tehát információvá alakításuk (a távérzékelés segítségével) egy adott szervezet számára rendkívül fontosak.

A harc olyan többoldalú tevékenység, amelyben ellenérdekek küzdenek egymással. A hadműveleti felépítés és az azzal kapcsolatos tevékenységek rendkívül fontosak, amelyről információval kell rendelkezni. Ebben az esetben a korábbi től eltérő tulajdonságú jelek, jelzések megfigyelése válik szükségessé, olyanoké, amelyek érthetőségét, megoldásának lehetőségét biztosítani kell még akkor is, ha ezt a szemben álló fél igyekszik gátolni. Elengedhetetlen tehát az ilyen típusú jelek és jelzések információvá alakítása. A távérzékelés tulajdonképpen a felderítés egyik nemének tekinthető, de elsősorban a megfigyelés módszerében, eszközrendszerében, a távérzékeléshez felhasználható jelek és jelzések érzékelésében határolódik el attól.

Az eddigi értelmezés szerint csak azok a jelek és jelzések információk, amelyeket a szervezet képes a hadműveleti felépítés (harcrend) meghatározására (kialakítására) felhasználni. Számunkra ennek az a tanulsága, hogy a megfigyelt jelek és jelzések attól függően képeznek információkat, hogy azokra a katonai vezetésnek a hadműveleti felépítés kialakítása során szüksége van-e, és a távérzékelés képes-e azokat felhasználhatóvá tenni. Ezek a megfigyelt jelek és jelzések információvá válásának feltételei. Ez azt jelenti, hogy lehetnek olyan megfigyelt jelek, amelyek egy sajátos feltétel mellett nem válnak információvá, de más körülmények, a feltételek más színvonalán ugyanakkor információk lehetnek.

A katonai vezetés a szervezet irányítására a szemben álló fél adott idejű állapotát is felhasználja. Így a távérzékeléstől is azt várhatja, hogy minden időben képes legyen megfigyelt jelekből és jelzésekből ennek az állapotnak a meghatározására.

Egy katonai rendszer, a csapatok hadműveleti felépítése harcrendi elemekkel rendelkezik, ezek meghatározott rendszerben és csoportosításban helyezkednek el. A hadműveleti felépítés és a harcrendi elemek között szoros kapcsolat van, mely kapcsolat jeleket és jelzéseket generál. A hadműveleti felépítés és az abban lévő harcrendi elemek elhelyezkedése, illetve összehangolható tevékenysége adja a jeleket és jelzéseket, az információkat. Ezek a távérzékelés adatforrásai.

A hadművelet eredményességének feltétele a *központosított szervezettség*, amely különböző szabályokban, az egyes harcrendi elemekre vonatkozó harceljárásokban realizálódik. Ezeknek kell biztosítaniuk azt, hogy a hadműveleti elképzelések, elgondolások teljesüljenek.

Az egységes elgondolásnak kell biztosítani a hadművelet sikerét, elkerülendő, hogy egymástól elkülönüljenek a harcrend elemeinek tevékenységi körei. Következésképpen a központosított szervezésnek a hadművelet megkezdése előtt a részkérdésekben intézkedni kell, amely magába foglalja: az egyes harcrendi elemek összetételét; a tevékenységéhez szükséges adatokat és az egyes harcrendi elemek földrajzi helyét.

A harcrendi elemek földrajzi helyének meghatározása érzékelőkkel

A harcrendi elemek térben helyezkednek el, helyzetüket valamilyen térkoordináták jellemzik. Egy adott időszakban ezen elemek lehetnek állandók vagy változtathatóak (változóak). Miután a harcrendi elemek helye nagyban függ a hadműveleti elgondolástól, illetve a helyzettől és ha ezen függőségnek vannak törvényszerűségei, akkor ebből kikövetkeztethető a szemben álló fél tevékenységi szándéka, amit a távérzékelési adatok feldolgozása tesz lehetővé.

A mikrohullámú távérzékelés számára a harcrendi elemek jellemzői az anyagjellemzők, harcászati-technikai adatok; a hozzá kapcsolódó elektromágneses kisugárzások és a földrajzi elhelyezkedésük.

A katonai rendszerek, mint irányított rendszerek, működésük során engedelmeskednek a haditevékenységek belső természetéből adódó törvényeknek. A hadművelet, harc ezeknek a törvényszerűségeknek alá van rendelve, ezeket kielégíti. Az anyagjellemzők meghatározó jelentőségűek a távérzékelés hatékonysága szempontjából. Ezt a jelentőséget az adott objektum hatásos (effektív) visszaverő felületével jellemezhetjük. Ez függ mind a távérzékeléshez felhasznált technikai eszköztől, mind a felderítendő objektum anyagától és formájától, sőt annak környezetétől is.

Az előzőek szerint az egyszerű hadműveleti felépítés és harcrend elemeit egy bizonyos időszakban jól jellemzik az elsődleges és a másodlagos azonosítók. Természetesen az elsődleges azonosítók között olyan is előfordulhat, amely akár a teljes hadművelet jellemzője is lehet. Ilyen például a hadművelet előkészítésének időszaka. A másodlagos azonosítók csak az egyes harcrendi elemekről „árulkodnak” és a róluk szerzett információk segítségével már nem biztos, hogy „összeáll a kép” a hadműveleti felépítést illetően.

Korábban a hadművelet elsődleges és másodlagos azonosítói huzamosabb időszakon keresztül változatlanok voltak. A cél elsődlegesen az volt, hogy a feltétlen együttműködést biztosítani tudják a különböző harcrendi elemek között. Az álcázási lehetőségek fejlődése, a különböző anyagok alkalmazása, az elektronika biztosította szimulációs rendszerek létrehozása, elsősorban az optikai és más felderítések elleni védelem kényszere miatt fokozatosan megszűntek a közvetlen megfigyelési lehetőségek. Sorozatosan a másodlagos azonosítók kerültek felhasználásra, megfigyelhetők voltak a másodlagos azonosítók esetében is ezek a jelenségek. Előtérbe kerültek a hamis harcrendi elemek alkalmazásai, sőt ezek meghatározott időben történő váltásai is. Ez együtt a különböző vegyi és más anyagokkal – bevonatokkal – a távérzékelés lényegesen komolyabb alkalmazását vonta maga után.

Az adatfeldolgozáson belül kialakult az úgynevezett rendszerértékelő tevékenység, amelynek alapvető feladata a szemben álló fél hadrendjének, elemeinek, a tevékenység jellegének feltárása, a gyakran változó felderítési adatok analízisének, az éppen megfigyelt harcrend valamely, a korábbira történő vonatkoztatása.

Megnőtt az igény elsősorban a folyamatosan változó harc helyzetről szóló adatok és azok változása miatt a harcrendi elemek koordinátáinak meghatározására. E körülmények még lehetővé tették a szemben álló fél harcrendjének rekonstruálását. Rekonstruálhatóak voltak a harcrend elemei, azok kapcsolatai, az alárendeltségi viszonyok, a méretek. Az elmúlt évek gyors fejlődése a hadműveleti felépítésre, a harc-

rendi elemek elhelyezésére is jelentős hatást gyakorolt. A harcrendi elemek alkalmazása már új elveket követ, új álcázási és megtévesztési eljárások kerültek előtérbe.

Az alkalmazott álcázási és megtévesztési eljárások a korábbi felderítőeszközöket képesek voltak „becsapni”, amit a másodlagos információk hiánya is elősegített. A másodlagos információk eltűnésével megszűnt annak a lehetősége, hogy a megfigyelt eseményeket a „ki, mikor, hol” kategóriái szerint szétválasszuk. Például a harcrendi elemek helyének meghatározása már nem eredményes. A távérzékelési tevékenységben a szemben álló fél által alkalmazott álcázási, megtévesztési eljárások a másodlagos azonosítók megfigyelhetetlenségét, a hadrend felépítésének meghatározatlanságát okozhatják.

Ennek oka egyrészt az, hogy a távérzékelő eszközök nem kellő felbontási képességekkel rendelkeznek, másrészt az, hogy az adott harcrendben nem vagyunk képesek különválasztani a lényeges és a lényegtelen harcrendi elemeket. Következésképpen: ha feladataink fontosság szerint nem sorolhatók be, szükségessé válik minden objektum megfigyelése, a teljes hadművelati felépítés egyidejű „támadása”.

Összességében: a bonyolult hadművelati helyzet megjelenésének következményeként a mikrohullámú távérzékelésnek az alábbi feladatokat kell megoldania:

- a teljes elektromágneses spektrumban szenzorokkal és érzékelőkkel törekedni kell az elsődleges és a másodlagos információk teljes körű megszerzésére, s ehhez megfelelő mennyiségű és minőségű mikrohullámú távérzékelőkkel kell rendelkezni;
- ki kell dolgozni azokat a módszereket, amelyek képesek elvégezni az érzékelők által szolgáltatott adatok szintetizált feldolgozását, biztosítani tudják a hadművelati elemek meghatározását, az abban történő változások követését.

Ezen feladatok megoldása a távérzékelő rendszer automatizálását jelenti. A távérzékelés adatforrásai: a szemben álló fél hadművelati felépítésének harcrendi elemei és esetleges sugárforrásai, amelyekről felderítéssel, azok helymeghatározásával szerezhetünk adatokat a szemben álló erőkről.

Következésképpen a távérzékelés közvetlenül az erők és eszközök valóságos tevékenységét figyeli meg. A távérzékelés számára ezen megfigyelések, sőt, a következtetések sem egyszerűek. Ennek oka egyrészt az, hogy az elmélet által generált folyamat, mint szándék és annak megvalósítása általában eltér egymástól.

A távérzékelés számára a legnagyobb nehézséget az jelenti, hogy olyan körülmények között kell a feladatát megoldania, amikor az ellenérdekű tevékenységek-ből eredően a szemben álló fél éppen a megfigyeléseket akadályozza. Ennek következtében a megfigyelések pontatlanná, hiányossá válnak.

A következőkben először azt szeretném bemutatni, hogy a vázolt körülmények között is létezik olyan törvényszerűsége a hadművelati felépítésnek, amely a távérzékelés alapjául szolgálhat. Ehhez mindenekelőtt az szükséges, hogy meg tudjam fogalmazni: mi történik a valóságban, és ebből „mit” lát, „mit” érzékel a távérzékelés. A valóságban egy hadművelati elgondolás beindít, működtet, módosít egy reál-folyamatot, mégpedig azt, amelyikre kíváncsiak vagyunk. Ezt természetszerűleg nem figyelhetjük meg, de még az alrendszerben lejátszódó folyamatot sem.

A távérzékelés a fenti folyamatokat „fordítva” látja. A távérzékelés megfigyeli a hadművelati elemeket. Ezek alapján megpróbálja rekonstruálni a hadművelati fel-

építést és az abban lejátszódó folyamatokat, majd ennek ismeretében következtetéseket von le a beindított folyamatokról és a reálfolyamatokról.

***Felderíthető-e a hadműveleti felépítés
a távérzékelő eszközökkel végzett megfigyelés alapján?***

A fenti módon feltett kérdés csak akkor értelmes, ha meg tudjuk mondani, hogy mely dolgok képezik(hetik) megfigyelésünk tartalmát. A távérzékelés természetéből következik, hogy megfigyeléseink tartalma előre nem definiálható, hiszen elsősorban nem tölünk, hanem a szemben álló féltől, valamint több más, egyéb körülménytől függ. Ennek következménye az, hogy a megismeréssel kapcsolatos távérzékelési megoldások – melyekben a megfigyelések tartalma előre definiált – csak akkor jöhetnek szóba, ha megfigyeléseink tartalmának létezik olyan része, amely előre mindig megadható. Ehhez azonban az kell, hogy a harcrendi elemek megfigyelése során jusson birtokunkba olyan információ, amelyet minden megfigyelés tartalmaz annak egyéb összetevőitől, a megfigyelések, más, egyéb tartalmától függetlenül.

Fontos, hogy a távérzékelési megfigyelések előre definiáltak legyenek. Ennek alapján ismerni kell a harcrend felépítésének törvényszerűségeit, a harcrendi elemek „viselkedési” adatait. Ezen adatok alapján biztosítani lehet a távérzékelés által a harcrendi elemek felderíthetőségét és azok települési helyeinek meghatározását. Ezek együttes megvalósulását a továbbiakban a harcrendi elemek érzékelésének nevezzük.

A fentiek alapján már sor kerülhet az eredeti kérdés pontosabb megfogalmazására. Nevezetesen a *harcrendi elemek érzékelése alapján meghatározható-e a hadműveleti felépítés?*

A kérdésben a felépítés szón van a hangsúly, mert az a struktúra hordozója. Ha a kérdésre pozitív választ találunk, az azt jelenti, hogy létezik olyan törvényszerűsége a hadműveleti felépítésnek, amelyet keresünk. A hadműveleti felépítésnek e törvényszerűsége nyilván akkor is kihasználható marad, ha figyelembe vehetjük megfigyeléseink előre meghatározható tartalmát is. A távérzékelés egy további lehetősége az, hogy az általa érzékelt harcrendi elem minden, számára szükséges, létező kiegészítő elemek paramétereit is hozzárendelheti: Pl. a szükséges más harcrendi elem létezésének ideje, időtartama; és térbeli elhelyezkedését. A távérzékelés számára a harcrendi elem létezési idejét a hadműveleti felépítés és az adott hadműveleti helyzet adja, míg térbeli helyzetét annak földrajzi koordinátája határozza meg.

Úgy gondolom, hogy a szenzorok és távérzékelési eszközök lehetőségeiről felvillantott néhány gondolatot semmiképpen sem mondhatjuk öncélúnak. Nincs messze az az idő, amikor a szenzorok és a távérzékelést szolgáló mérőrendszerek alkalmazása mindennapossá válik a katonai gyakorlatban és széles körű információval szolgálnak a harc és hadművelet végrehajtása során.

IRODALOM

- Kabdebó György: A látszólagos valóság; Természettudományi közlöny, 125. Évf. 9. füzet
Domokos Györgyné: Távérzékelés a műszaki gyakorlatban; MK kiadó, 1984
Szentesi András: A távérzékelés és a térbeli információk rendszerek (kandidátusi értekezés, 1985)

Jeney Géza

Képezzünk-e logisztikai tiszteket egyetemi szinten?

A katonai felsőoktatási reform rendkívül sokféle nehézséget felvető és több év óta tartó folyamata sajnos még napjainkra sem teremtett egyértelmű és könnyen áttekinthető helyzetet, sőt meglehetősen sok bizonytalansági tényezőt rejt még magába. A szerző valójában a gyakorlat által felvetett, ám ez idáig válasz nélkül maradt kérdés megválaszolásához kíván segítséget nyújtani a problémakör tágabb összefüggéseinek a megvilágításán, a reform szűkségességét alátámasztó érvek felsorakoztatásán és a megvalósításra ajánlott egyetemi szintű logisztikai képzés lényegének az érzékeltetésén keresztül.

Bizonyára én is azok közé tartozom, akik okkal feltételezték, hogy a katonai felsőoktatás átalakításának immáron négy év óta vajdó folyamata 1996 szeptemberétől végre a *gyakorlati megvalósítás* szakaszába érkezett, némiképpen kompenzálva ama *tetes idővesztéseket*, amely a véget nem érő polémiák, a tervezésben megmutatkozó hiányosságok, a koordináció problémái, valamint a sorozatosan elodázott döntések miatt halmozódott fel.

Azon tények azonban – hogy a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE) által előterjesztett új, egyetemi szintű képzési rendszer személyi és szervezeti feltételei kialakítását célzó munka csekély egy év elteltével, 1997 nyarán újfent csak megakadt; hogy ez év szeptemberében nem indulhatott meg az 5 éves egyetemi alapképzés a tervezett szakok mindegyikén a Magyar Honvédség (MH) egyetemi végzettségű tisztek iránt mutatott érdektelensége miatt; hogy a logisztikai tisztek képzése egy új keletű döntés alapján továbbra is a régi (4+2 éves) rendben valósul meg [a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán (BJKMF) négyéves, majd a ZMNE-en kétéves képzési időszak keretében], konzerválva ezzel a logisztikai képzés szakképző intézményi gyakorlatát, túlhaladott képzési szisztémáját – nemcsak lehangolóak, hanem újból és újból csak gondolkodóba ejtik a „gyanútlan” szemlélődőt.

Az ötéves egyetemi alapképzés megkezdésének halogatása, valamint a logisztikai és egyéb más szakon folyó képzés elavult, a felsőoktatási törvény és gyakorlat által el nem fogadható rendszerének az ezredforduló időszakáig tervezett működtetése ügyében hozott döntések ugyanis – azon túl, hogy komoly kétségeket ébresztenek a képzés-korszerűsítés iránti eltökéltség és felelősség valóságát illetően – *több szempontból is hátrányosak. Hátrányosak, mert immár sokadszor megtorpanásra*

készítetik a tisztképzés korszerűsítését célul tűző, a tiszti hivatás, a katonai felsőoktatás és az MH társadalmi elismertsége fokozódásával és megerősödésével kecsegtető reformot. De hátrányosak azért is, mert tovább késleltetik felzárkózásunkat azon modernitást kifejező tényezőkhöz, amelyeknek példaértéket tulajdonítunk, és nem utolsósorban *kedvét szegik és passzivitásra készítetik* azon kevés számú és egyre másra fogyatkozó „megszállottak” körét, akik még hisznek az átalakítás szükségességében és lehetőségében.

Vajon milyen tényezők okolhatók a reformfolyamat újból és újból bekövetkező megtorpanásáért? Vajon miért nem világos mindannyiunk számára, hogy miért is lenne fontos az új, egyetemi szintű képzési rendszer mielőbbi bevezetése? Vajon miért nem képes a gyakorlati szféra elfogadni azt a képzési rendszert, melyet az egyetem – felelősségét átérezve – kimunkált és bevezetésre ajánlott?

Mint az egyetem képzéstervezési munkájában szerepet vállaló egyik vezető oktató, írásomban e kérdésekre kívánok választ keresni, kísérletet téve arra is, hogy a tiszteit olvasót közelebb hozzam azon tényezőkhöz, amelyeket az egyetem oktatóival és a logisztikai képzésért felelősséget érző más tisztségviselőkkel együtt megvalósításra érett, előremutató értékeknek tartok.

Miután azonban a logisztikai tisztek egyetemi szintű képzése a katonai felsőoktatási reform problematikájának egészébe ágyazódik, mondanivalóm írásom címére vonatkozó tartalma is valójában csak e problémahalmaz megvilágításán keresztül érthető meg.

A reformfolyamatokat hátráltató tényezőkről

Az egyetemi képzési rendszer több éve tartó tervezési folyamata során, valamint a gyakorlati szféra – azaz az MH magasabb szintű vezető szervei álláspontját tolmácsoló – tisztségviselőivel több ízben is találkozáskor, úgy érzem, elégséges alkalom kínálkozott arra, hogy számba vehetővé váljanak mindazon tényezők, amelyek eltérő módon és mértékben ugyan, de mindenképpen a *reformfolyamat fékkezésének irányába* hatottak, hatnak, nemritkán annak feltartóztatási igényét is nyíltan megfogalmazva.

Személyes vizsgálódásaimon nyugvó meggyőződéseim szerint a képzés-korszerűsítési folyamat kiteljesedése, gyors és eredményes végigvitele útjában álló tényezők körében *legalább ötféle okcsoport* nevezhető néven, melyek a következők:

1. a felsőoktatási reform céljait, szükségességét és feladatait illetően megmutatkozó tényismereti hiányosságok,
2. a tisztképzés célját, jellegét, rendszerét, követelményeit és feladatait illetően megmutatkozó szemléletbeli különbségek,
3. a tudományos munka, a tudományos műhelyek és a tudományosság elvei alapján szerveződő oktatás jelentőségének alábecsülése és az iránta táplált ellenérzések, idegenkedések léte és hatása,
4. a képzéstervezői metodika szabályainak a megsértése, valamint
5. a képzésátalakítási folyamat „szereplőinek” a koordinálatlansága.

A felsoroltak tételes kifejtése természetesen egy önálló tanulmány kereteit is meghaladná, ezért e helyütt csak ezek lényegére kívánok rávilágítani.

Tudnia kell az olvasónak, hogy a katonai felsőoktatás átalakítását célzó folyamat végigvitele a három „főszereplő” céltudatosan összehangolt munkáját tételezi fel:

- a katonai felsőoktatási intézményekét (1996. szeptember 1-jétől a ZMNE, valamint a BJKMF), mint a korszerűsített egyetemi és főiskolai képzési rendszer kidolgozásáért, valamint a képzés intézményi feltételei megteremtéséért elsődlegesen felelős szervezeteket;
- az itt említett intézményekben diplomát szerző tisztek foglalkoztatása szempontjából leginkább számba vehető *foglalkoztató szervezetekét* (mint pl: az MH, a Határőrség, a Rendőrség, a Polgári Védelem és egyéb más szervezetek), mint a képzési cél- és követelményrendszerrel összefüggő „megrendelői” igények megfogalmazásáért, valamint a beiskolázást érintő igények pontos és előrelátó módra történő meghatározásáért felelős szervezeteket;
- végezetül pedig a *Honvédelmi Minisztériumét*, mint a reformfolyamatban részt vevők tevékenysége koordinációjáért, az átalakítás jogi, közigazgatási, gazdasági és egyéb irányú feltételeinek megteremtéséért, valamint a katonai felsőoktatás felügyeleti jogkörébe tartozó feladatok ellátásáért elsődlegesen felelős szervezetet.

Vitathatatlan tény, hogy az átalakítás *bonyolult, ez idáig nem, avagy másféleképpen végzett feladatok* egész sorának a teljesítését követeli meg a közreműködőktől, rendkívül sokoldalú egyeztetések mellett, folytonosan változó, *átalakulóban lévő társadalmi-gazdasági peremfeltételek* között, melyek e közegeben több évtizedre visszatekintve is *példa nélkülinek* ítéltethők.

Úgy gondolom azonban, hogy ezek elismerése sem homályosíthatja el azokat a *hiányosságokat és hibákat*, amelyek nyomán az átalakulás még mindig csak a *vajúdás állapotában* van, és különösképpen annak tükrében nem, ha mindezek az *ügy valós horderejét és rendkívüliségét* felismerve és elfogadva vannak jelen, és hatnak gyakorta a kijelölttel ellentétes irányba. Egy rendszer minőségét *nemcsak teljesítményértékei* minősítik, hanem annak *hatékonysági mutatói* is. Az elemzés tárgyát képző „rendszernek” – bármennyire is többszereplős – *sem teljesítményeire, sem pedig hatékonyságára* nézve nem tekinthetünk elégedettséggel.

Megállapításom helytálló voltát a következőkkel támasztom alá.

Számomra meglehetősen lehangelő élmény volt több ízben is megtapasztalni azt a *meglepően nagy tényismereti hiányosságot*, amely a hazai és az abba beilleszteni szándékozó katonai felsőoktatás-átalakítás céljait, szükségességét, feladatait és valószínűsíthető következményeit illeti a *potenciális foglalkoztatók*, de ezen belül is főként az *MH egyes képviselői* oldalától.

A BJKMF-en 1997. január 23-án megrendezett logisztikai képzési konferencián elhangzott kérdések és vélemények is ékes bizonyítékát adták ennek, ahol is – majd négy évvel a felsőoktatási törvény és két évvel a végrehajtás tárgyában kiadott HM rendelkezés hatálybalépése után – megválaszolási igénnyel vetődtek fel olyan alapkérdések, amelyek teljes egyértelműséggel tükrözik, hogy a foglalkoztató szervezetek egy része előtt nem világosak olyan fontos tényezők, mint például:

- mi a foglalkoztató szervezetek képzésátalakításához kapcsolódó feladata;
- miként érvényesíthetik e szervezetek a képzés cél- és követelményrendszerének kialakításával, valamint az ezek teljesítésével összefüggő igényeiket;

- mi a rendeltetése a főiskolai és az egyetemi képzésnek;
- mely szervezetekkel és milyen módon kell együttműködni e szervezeteknek;
- kiket, milyen konkrét célok és tanterv alapján, milyen feladatkörök ellátása érdekében kíván felkészíteni az egyetem;
- milyen feladatkörök ellátását kívánnák rábízni az egyetemi diplomát szerző tisztekre stb.

Gondolom, ezek után nem nehéz következtetésekre jutnunk a tekintetben, hogy *milyen fokú támogatást* élvezhet a reform ügye ilyen tájékoztatatlanságot mutató szervezet részéről, de arra sem, hogy vajon *milyen szintű és hatékonyságú együttműködés* valósulhat meg ilyen feltételek között!

A tény különösen annak tükrében minősíti önmagát, hogy sem a *képzés-átalakítás ügye*, sem pedig *annak minősége* tekintetében nem közömbös annak tételes ismerete: mit várnak el ezen szervezetek a számukra fő szakember-utánpótlást nyújtó egyetemtől, és ezeket milyen szintű és minőségű együttműködés fűzi egybe.

A negatív tényezők sorában ehhez hasonló módon káros jelenségnek tartom azt a körülményt, hogy a tisztképzés célját, jellegét, rendszerét, követelményeit és feladatait illetően *ez idáig sem alakult ki egységes szemléleti*, sőt: a szemléletbeli különbségek végtelenen *eltérő gondolatviszelyt* hordoznak.

Az átalakítás ügyében valamilyen mértékben kompetens véleményformáló és döntéshozó tényezők fentiekkel kapcsolatos „meggyőződés-palettáján” sajnálatos módon éppen úgy szerepet kapnak a *reform ügyét tagadó*, a belterjes, a kézi vezérlésű, a tudományos és az intézményi autonómiát nélkülöző tisztképzést megőrizni kívánó nézetek képviselői, mint az átalakítás ügyét előrevinni szándékozók.

A nézetek differenciáltsága terén persze lényeges különbségek vannak a folyamatban közreműködő szervezetek egymástól eltérő funkciója, indíttatása, érdekelt-sége, feladatai stb. alapján, de a *nézetazonosság hiánya áthatja a közreműködői kör egészét*. Amíg ugyanis a fejlődés szükségességét tagadó és e tényt különböző hivatali érvek hangoztatásával leplezi igyekvő retrográd nézetek *legfőképpen a foglalkoztatási körben* kapnak újból és újból felerősödő mértékben teret, addig a reform ügyét felismerő és azért tenni akaró „szereplők” közötti kommunikációt és munkamegosztást a kialakítani tervezett *képzési cél, követelmény- és feltételrendszer tekintetében megmutatkozó nézetkülönbségek* nehezítik meg.

Az egy irányba haladás elemi feltételét képező szemléletazonosság tehát *még ma is hiányzik*, mely annak veszélyét is magában hordozza, hogy e tétován kibontakozó folyamat esetleg *visszafordíthatóvá* válik!

A kedvezőtlenül ható tényezőket felsorolva kell hangot adnom abbéli tapasztalataimnak is, amelyek a tudományosság elvei és gyakorlata alapján megvalósuló tevékenység és szerveződések jelentőségét *végtelenen alábecsülő*, valamint azt a *gyakorlattal szembeállító*, illetve a *gyakorlat mögé helyező* szemlélet határozott érvényre juttatására és káros következményeire utalnak.

E szemlélet általában burkolt módon jut kifejeződésre, ám gyakran nyílt, félreérthetetlen megfogalmazásban is jelentkezik. Meggyőződésem szerint erre vonatkozóan bizonyosságot megalapozó tényezőknek tekinthetők például a következők:

- a fejlődés általános trendje melletti elkötelezettség kinyilatkoztatása és a gyakorlat hozzáigazításának halogatása e trendhez;

- a különböző tudományágakban és -területeken elért eredmények felhasználása, átvétele és adaptálása iránti igény alacsony foka;
- a vezetés- és szervezéstudomány elméleti és metodikai ajánlásait figyelmen kívül hagyó vezetési és szervezési gyakorlat;
- a tudományos műhelyek, a független szakértők, a végrehajtásban érdekelt közreműködő állomány óriási méretű szellemi kapacitásának a kihasználatlansága;
- a bürokratikus tudományszervezési gyakorlat fenntartása;
- a tudományos tevékenység és eredmények ösztönzésének és elismertségének méltatlanul alacsony szintje;
- az önállóságot és a kezdeményezőkézséget háttérbe szorító, ezeket hasznosítani képtelen gyakorlat stb., bármely szervezetben is érhetőek tetten.

Megítélésem szerint mindezekről teljes mértékben még az *oktatási intézményeink sem mentesek*, e szemlélet azonban az egyetemi diplomával rendelkező tiszteket majdan *legnagyobb számban foglalkoztatni kényszerülő* MH esetében itt-ott még teret kap. Itt csupán arra az – egyetemet is érintő és hosszú évekig tartó – átszervezés-sorozatra kívánok hivatkozni, amely egykor jórészt csak a „fűnyíró elv” kellő differenciáltságot nélkülöző érvényesítésében merült ki, már-már működésképtelenséget idézve elő az akkor még vezérkari fennhatóság alatt álló akadémia szervezetében is.

A probléma lényegére és jellegére talán eklatáns módon világíthatunk rá, ha felidézzük az egykor akadémiánkat is felügyelő katonai vezető 1992. 10. 06-án a katonai akadémián rendezett tudományos konferencián elhangzott hozzászólását, melyben óva intette a jelenlévő oktatói kar tagjait, nehogy *a vezérkar illetőségi körébe tartozó stratégiai problémák elméleti boncolgatásába* ártsák magukat, azzal a kifejezéssel zárva mondanóját, hogy „mindenkinek (tehát a hadtudomány kutatóhelyének minősülő akadémiának is) tudnia kell, hogy kinek mi az asztala...”!

S bár sokat forgott azóta az idő kereke, a képzés-korszerűsítés ügyében *komoly véleményformáló szereppel* felruházott és a felsőoktatási intézményeinkkel *együttműködni kénytelen* honvédségi vezető szervezetben *még napjainkban is teret kaphatnak* efféle anakronisztikus nézetek.

Amíg az előbbieken megjelölt negatívumok főként a reform elfogadtatása és kívülről való támogatása, illetve elősegítése tekintetében hatottak a nemkívánatos irányba, addig további két tényező *„belülről hatva” lassította* a folyamat előrehaladtát.

A képzéstervezési metodika szabályainak megsértése abban nyer kifejeződést, hogy e folyamatban – bár nem csupán az egyetemnek felróható módon – sajnos több vonatkozásban is sérelmet szenvedett az egymásra építettség elve. Ennek számos kedvezőtlen következményét már megszenvedtük (a képzési koncepciók, a tantervek és a képzés személyi, anyagi és szervezeti feltételeit rögzítő, valamint a mechanizmust szabályozó dokumentumok többszöri átdolgozása), illetőleg még napjainkban is szenvedjük, ám néhány következményével még a jövőben is számolhatunk.

Idejekorán nyilvánvalóvá kellett volna válnia ugyanis annak, hogy *elkerülhetetlen változtatások sorozatával* kell megalkudnunk akkor, ha nem tudjuk pontosan: *mit akarunk megszüntetni és megőrizni* a felváltani tervezett képzési rendszerből; ha nem ismert, hogy milyen *általános és sajátos követelményeknek* kell megfelelniük a jövő

évezred tisztjeinek; ha nem áll rendelkezésünkre *megfelelően kimunkált „jövőkép”* a jövő évezred honvédségéről stb.

Márpedig a fundamentális értéket hordozó dokumentumok részben egyáltalán nem, részben pedig nem a tervezési metódus által megkívánt időpontban készültek el, így minden egyes ilyen dokumentum utólagos elkészítése vagy módosíthatása szükségképpen hat vissza a már elkészített tervokmányra (egyetemi küldetésnyilatkozat, tantervek, tantárgyi tematikák, tanmenetek), de visszahat magára a szervezeti struktúrára is, amint annak éppen e sorok írásakor is tanúi lehetünk.

A felsorolás végére érve, a *képzésátalakítási folyamat koordinálatlanságát* is nevének kell neveznünk, amikor a késlekedés okait keressük, hiszen a mintegy négy éve tartó átalakítás a közreműködő szervezetek szakszerű módon összehangolt munkája eredményeként kétharmadára vagy akár a felére lett volna csökkenthető, megszüntetve a még mindig fennálló bizonytalansághalmaz jelentős hányadát. Korántsem véletlen tehát, hogy e tényezők *egymást felerősítve és összegezett módon* kifejeződve csak ilyen csigalassúságú előrehaladást tesznek lehetővé, aminek valamilyen módon és mértékben *mindannyian kárvallottai vagyunk*.

Az egyetemi szintű tisztképzés szükségességéről

Ahogy a képzéstervezés buktatóiról és hiányosságairól, akként az egyetemi szintű képzési rendszer szükségességéről is több ízben kifejtettem már nézetemet. (Honvédelem 1995/3. és 1996/4. sz.) A problémák és következményeik súlyát érzékelve és átérzve azonban nem tehetem meg, hogy ne adjam közre ismét a képzés-korszerűsítés híveként bennem megfogalmazódó érveket.

Meggyőződésem szerint a tisztképzés egyetemi szintre emelését és a hazai felsőoktatás egészébe integrálását ma már a társadalom egészére kiható és teljességében megragadható azon érdekazonosság teszi elodázhatatlanul szükségessé, amely a *társadalmi produktivitás fokozása* tekintetében egyre markánsabb karaktert ölt.

Ez az érdekazonosság abban fejeződik ki, hogy a társadalom egészének és különféle „szereplőinek” érdekei az *egyre magasabb teljesítmények elérése, az érdekérvényesítés és az érvényesülés* tekintetében oly mértékben közeledtek egymáshoz, hogy azok ma már megközelítően egybeesnek. Ennek folytán akár az egyén, akár a társadalom egésze felől közelítve vizsgáljuk meg az érdekek hierarchiáját, az azonos vagy közel azonos célok kifejeződéseként az *érdekek egybeesését/egymásból következőségét* igazoló eredményekhez jutunk.

Nyilvánvalóan szükségtelen kifejtennem, hogy ennek háttérében a *teljesítményelv* és a *szociális biztonság*ot egyaránt érvényesíteni hivatott társadalmi átalakulás folyamata áll, amely előrehaladta során egyre növekvő mértékben és egyre szélesedő körben fogja kikényszeríteni a *teljesítményorientáltságot és a versenytérhódítását* a társadalom azon szegmenseiben is, ahol ezek még nem öltenek markáns képet.

Vajon *miféle érdekazonosság* mutatható ki vizsgált problémánk ügyét illetően a potenciális tisztjelöltek, az őket foglalkoztató honvédség és a társadalom egésze között?

Az *egyén, a potenciális tisztjelölt személyiségét* motiváló érdekek között a jövőben például *egyre markánsabb megfogalmazásban* fognak helyet kapni olyanok, amelyek:

- a hasznos, a szervezett, az önállóságra és a kezdeményezőkézségre építő, az erőfeszítésre sarkalló, az igényes szervezeti keretek és feltételek közötti munkavégzéshez;
- a jogi, az anyagi, a szociális, az egészség és a testi épség megőrzését szolgáló, valamint az erkölcsi biztonságot magas fokon kielégítő garanciákhoz;
- a személyes erőfeszítések elismeréséhez, az előrehaladási és érvényesülési lehetőségek szabályozásához és eléréséhez;
- a tiszti pálya magas fokú társadalmi elismertséghez;
- a társadalmi mobilitást lehetővé tévő garanciák biztosításához kapcsolódnak és – a szükségletek természetrajzának sajátyszerűségét követve – egyre magasabb szintű elvárásokat tükrözve maguk is módosulnak az idő haladtával.

De miként az egyéni érdekérvényesítés fontosságát felerősítő és a munkaerőpiaci versenyt kiélező társadalmi környezet, akként a potenciális tisztjelöltek elvárásai és az MH nyújtotta feltételek minősége között *fennálló különbségek* is a társadalmi mobilitás (a pálya-módosítás) lehetőségeit feltétlenül nyitva hagyó, ún. *kettős diplomát*, vagy /és a *polgári életben is elfogadott* egyetemi diplomát nyújtó képzés felé orientálják az egyént.

Ugyanakkor egyre kisebb egyéni érdek fűződik olyan speciális végzettség megszerzéséhez, amelyet csak az MH ismer el, igen korlátozott érvényesülési lehetőséget kínálva, egyszersmind konvertálható ismeretek hiányában, kizárva a pályamódosítás lehetőségét is.

Megítélésem szerint az MH jól felfogott érdekei legfőképpen a következőkhöz kapcsolódnak:

- a honvédelem és a hadsereg társadalmi presztízse fokozott mértékű javításához,
- a hathatósabb társadalmi támogatás megszerzéséhez,
- a haderőreform tervezett módon történő megvalósításához,
- belső viszonyai szervezettebbé, nyitottabbá és vonzóbbá tételéhez,
- működése és gazdálkodása hatékonyabbá tételéhez,
- az integrációs célok realizálásához,
- minőségi személy-utánpótlási rendszer kialakításához.

Az MH előtt álló feladatok és a vele szembeni követelmények újszerűsége, a társadalmi közeg átalakulása és folyamatos változása, az együttműködés más közegbe történő áthelyezése és folyamatos kiszélesedése stb. miatt az MH-nak *semmi érdeke sem fűződhet* a hadsereg pillanatnyi – ma már elavultnak tekinthető – gyakorlatát közvetíteni kénytelen, *korszerűtlen képzési rendszerhez*.

A ma tisztjelöltjeinek és tisztjeinek nem szabad a ma hadseregének *elavult beidegződéseit*, felváltásra ítélt *stílusát és módszereit* átörökíteni!

Éppen ellenkezőleg! Az átalakulásban lévő, az őt megillető társadalmi presztízsz visszaszerzésén fáradozó és a társadalom felé nyitni kényszerülő hadseregnek csak is *egy új, korszerűsített* – modern szellemű, sokoldalúan művelt, széles látókörű, nemzetközi kitekintéssel bíró, kreatív, kommunikatív és önállóságot igénylő tisztek felkészítését biztosító – *képzési rendszer* állhat érdekében. *Olyan újjáformált képzési rendszer, amely szakít a befelé fordulás és a szakképzési szintet esetenként meg nem haladó képzés gyakorlatával, és minden újszerűt befogad, felhasznál vagy adaptál, ami célja elérését elősegíti és lehetővé teszi.*

Elengedhetetlen feladat tehát a katonai felsőoktatásnak a *hazai és az élenjáró külföldi katonai felsőoktatás szintjére* történő felemelése, képzési rendszerének korszerűsítése és megmértetése, mely révén a tisztjelöltek a pályamódosítást is lehetővé tévő tudástartalommal ruházhatók fel, egyaránt eleget téve az egyéni és a szervezeti érdekeknek.

De ugyanide jutunk, ha a *társadalmi érdekek oldaláról* közelítünk. Társadalmi érdekeink ma – és még jó egypár évtized távlatában gondolkodva is – a vizsgált realitásban maradvá, a következők realizálódásához kapcsolódnak leginkább:

- a társadalomformálás általános trendjéhez való igazodásunkhoz és a fejlett jóléti államokkal szembeni lemaradás fokozatos csökkentéséhez;
- a társadalom anyagi és szellemi erőforrásainak növekvő hatékonyságú felhasználásához és teljesítőképessége határozott mértékű fokozásához;
- az integrációs célok megvalósításához, a társadalom egésze tekintetében előnyös kompromisszumok útján;
- a fenyegetettséggel és a képességekkel arányos, ám a lehető legkisebb ráfordításokkal működtethető honvédelmi rendszer kialakításához és fenntartásához;
- a követelményekkel és feladatokkal arányos, hatékonyan működtethető fegyveres erők és testületek fenntartásához;
- a fegyveres erők és testületek feletti társadalmi kontroll fenntartásához és a szervezetek társadalommal fenntartott kapcsolatai további elmélyítéséhez és kiszélesítéséhez;
- az állami és a nem állami finanszírozású felsőoktatás nemzetközileg elfogadott szintre emeléséhez és a társadalomfejlesztés, a társadalomépítés tekintetében benne rejlő szellemi potenciál egyre növekvő mértékű kihasználásához;
- a társadalmi mobilitás növekedését akadályozó tényezők fokozatos megszüntetéséhez.

Az iméntiekből következően tehát könnyen belátható, hogy a társadalomnak *egyre kevésbé áll érdekében* a gyakorlat végtelen számú, ám igen szűk és módfelett speciális ismereteket igénylő szakterület igényeit kielégítő felsőoktatás fenntartása. Sokkal inkább érdeke viszont olyan felsőoktatást fenntartani, amely *a kor színvonalán álló műveltségi tartalmat és a szakterületi műveltséget* (és nem csupán szakismereteket!) olyan fokon képes integrálni, amely lehetővé teszi egyfelől annak *adaptálhatóságát* a gyakorlatban, másfelől pedig az adott szakterület műveléséhez szükséges specifikus tudástartalom megszerzését *autodidakta módon*, avagy a foglalkoztató által szervezett *tanfolyamokon*.

Csak ez a fajta felsőoktatás biztosít *megfelelő mobilitást* az egyén, a hadsereg és a társadalom számára; csak ennek révén tehető *hatékonyabbá* a felsőoktatásra fordított összegek felhasználása; csak ennek révén kerülhető el a csak adott feladatkörben foglalkoztatható szakemberek *indokolatlan méretű túlképzése*.

E nyilvánvalóan egybecsengő érdekek figyelmen kívül hagyásával tehát nem csupán a dolgok *szűk látóköri* – és bizonyos parciális érdekek kifejeződéseként megfogalmazódó – szemléletét „szentesítenénk”, hanem az *előrehaladást megghiúsító anakronizmusok* konzerválását is.

Az egyetemi szintű logisztikaitiszt-képzés lényegéről

A logisztikaitiszt-képzés keretét képező átalakítás problémáit és mozgatórugóit áttekintve, figyelmünk fókuszát most már csak a címben foglalt képzési területre koncentrálva hadd mutassam be a ZMNE-n bevezetésre ajánlott logisztikai képzési rendszer lényegesebb vonatkozásait.

Mindenekelőtt azonban jelezni kívánom, hogy mondanivalóm nem érinti a BJKMF-en folytatott és mindannyiunk által elismert minőségű, ám az egyetemétől céljában, követelményeiben, tantervében és egyéb más tényezőiben jelentősen eltérő logisztikaitiszt-képzést.

A logisztikaitiszt-képzés korszerűsítése és egyetemi szintre emelése szükségeségét *elsőként* éppen az akkor még ZMKA nevet viselő intézmény e szakterületén működő oktatói foglalmazták meg, *felismerve* a hazai felsőoktatás korszerűsítéséből, valamint a hadügy átalakításából és a „jövőformálás” szellemi megalapozásából adódó kötelezettségeket, egyszersmind *szembenézve* az eddig követett képzési rendszer anakronizmusaival és a korszerűsítés nehézségeivel.

1994 nyarán, a helyzetelemzés elvégzését befejezve, az alábbi öt, markáns következtetés fogalmazódott meg az átalakítás ügyét vizsgáló grémium részéről:

1. az addig folytatott „kétlépcsős”, szakképzési jellegű (adott beosztási körre felkészítő, sulykoló típusú és részben idegen hagyományokat követő) képzési rendszer nem felel meg:
 - a) a felsőoktatási törvény társadalmi igényeket kifejező passzusainak és szellemének,
 - b) az átalakítás előtt álló és az integrációs célokat megvalósítani szándékozó MH-nak,
 - c) a hazai és a külföldi felsőoktatás gyakorlatának,
 - d) a konvertálható tudás megszerzésében érdekelt potenciális tisztjelölteknek,
 - e) az akadémia küldetéstudatának;
2. a fenti tényezőknek egyetemilegesen megfelelni képes (konvertálható tudást és a polgári életben is elismert diplomát biztosító) korszerű képzési rendszert kell kidolgozni és bevezetésre ajánlani, mely ugyanúgy lehetővé teszi az érettségivel rendelkező fiatalok tiszti felkészítését, mint a katonai főiskolai, illetve különféle polgári diplomával rendelkező tisztek kiegészítő egyetemi oktatását;
3. a főként hadtudományi, kisebbrészt köz- és védelemgazdasági, illetőleg haditechnikai ismeretek elsajátítására alapozott logisztikai képzésnek *határozott szervezésorientáltságot kell kapnia*, mely cél megvalósítása érdekében meghatározó jelentőséget kell tulajdonítani a *vezetés- és szervezéstudományi alapok* elsajátításának és e tudomány eredményeinek a *logisztikai szakismertek rendszerébe történő adaptálásának, megjelenítésének és oktatásának*;
4. az új egyetemi logisztikaitiszt-képzési rendszer kidolgozása és bevezetése *óriási kihívást* jelent, melynek feltételei csak *többéves, megfeszített munka árán* teremthetők meg;
5. a képzési rendszer átalakításának feladatát és következményeit *vállalni kell*, amennyiben az akadémia meg akar felelni küldetésének és a *tőle jogosan elvárható követelményeknek*.

Az egyetemi logisztikai alapképzés cél- és követelményrendszere, tantervei, tantárgyi tematikái és képzési folyamattervei kidolgozását azon *alapkövetelmény* szem előtt tartásával kezdtük meg és végeztük el, hogy az új képzési rendszer egyetemlegesen feleljen meg:

- a felsőoktatási törvény egyetemi képzésre és rendtartásra vonatkozó előírásainak és a felsőoktatásban követett általános gyakorlatnak;
- a potenciális foglalkoztató szervezetek, különösen pedig az MH ezredfordulót követően körvonalazható jellemzőinek és szakemberszükségletének;
- a tisztképzés megőrzendő tradícióinak és a valós jelentőséggel bíró sajátosságainak;
- az értelmiségi, a katonai, a szakmai és a szakterületi tudástartalom tudományos alapokra helyezett, elmélyült, arányos, egymásra épített és egységre foglalt módon való átadása/el-sajátítása tanulmányszervezési és egyéb feltételeinek;
- a szakmai és a szakterületi ismeretanyag polgári szférában is felhasználható módon történő kiválasztása és összerendezése igényeinek;
- az egyetem küldetésnyilatkozatának.

A rendelkezésünkre bocsátott, valamint az általunk meghatározott (bár több szempontból hiányos) tervezési adatok alapján, az MH várható szükségleteit, valamint a katonai logisztika szakterületi differenciálódását figyelembe véve az alábbi öt *szakirány tantervét* dolgoztuk ki:

- a katonai gazdasági és pénzügyi,
- a katonai ellátásszervezési,
- a katonai közlekedés- és szállításszervezési,
- a katonai üzemfenntartási, valamint
- az általános katonai logisztikai szervező szakirányok.

A tervezés egy sor *nehézséget és újszerűséget* hordozó problémát vetett fel, amelyek megválaszolása komoly mértékben járult hozzá gondjaink tisztázásához. Korántsem a teljes felsorolását adom ezeknek, csak a *főbb konklúziókra* utalok ezúttal:

1. sz. táblázat

A logisztikai szak képzési folyamatának tantárgyi blokkjai és moduljai
(tó)

I.	Speciális katonai képzési blokk (13%)	510	A típusú tantárgyak modulja
II.	Általános értelmiségi képzési blokk (31%)	1200	
III.	Kari alapoató képzési blokk (14%)	540	
IV.	Szakalapoató képzési blokk (14%)	540	
V.	Szakirányú szakmai képzési blokk (21%)	840	B típusú tantárgyak modulja
VI.	Fakultációs blokk (5,0%)	180	C típusú tantárgyak modulja
VII.	Záródolgozat készítése (2,0%)	90	

- az alapkövetelményekben megfogalmazottak egyetemleges érvényre juttatása természetesen csak kompromisszumok sorozatával valósítható meg;
- nem a ma hadseregének, hanem a feltételezett korszerű hadseregnek a jellemzőit és személyi szükségleteit kell számításba venni, kiegészítve és jelentősen megnövelve a küllhoni hadseregek által követett elvek és gyakorlat bemutatását szolgáló ismeretanyagot;
- nem lehet a korábbi felfogású hadtápszakmai képzést változatlan módon folytatni, hanem e profil kereteit meghaladva, a katonai anyag- és eszközellátás szervezésére képes szakemberek képzésére van szükség;
- a logisztikai képzés elengedhetetlen feltétele az elmélyült természettudományos felkészültség, míg a szakismeretek megalapozása tekintetében meghatározó jelentőségűek a szervezéstudományi és módszertani, az informatikai, a vezetési, a katonai logisztika története körébe tartozó, valamint a katonai vezetési ismeretek;
- elengedhetetlenül szükséges a szakelméleti ismeretanyag további differenciálása és elmélyítése, amely egy sor új tantárgy kimunkálását igényli (pl: a katonai logisztika története, a katonai logisztika alapjai, a katonai ellátási logisztika, a katonai közlekedési logisztika, a katonai logisztikai informatika, a katonai logisztikai rendszer hadszíntéri előkészítése stb.), melyek a katonai logisztika egységes elméleti rendszerbe szerveződését hozhatná elérhető közelségbe, tényleges elméleti hátterét adva a gyakorlat átalakításának;
- az adott szakterületet átfogó szakterületi műveltség kialakítását kell szolgálnia a képzésnek még akkor is, ha a diplomát szerző tiszteknek a dolgok természeténél fogva az alsóbb vezetési szinteken kell, megszerezniük az előmenetelhez szükséges tapasztalatokat;
- a tudományos előrehaladás és a hadtudományi kutatás összes felhasználható eredményeit be kell vinni és hozzáférhetővé kell tenni a képzés folyamatában;
- nem a rutinszerűségekre trenírozott, újszerűségtől idegenkedő, „szakmunkás” attitűddel felruházott tiszteket kell képeznünk, hanem művelt, széles látókörű, új iránt fogékony és a szakmai műveltségét minden helyzethez adaptálni képes katonai szakembereket, mert a rutinszerűséget igénylő feladatokat ma már minden példaértékét képviselő hadseregben tiszthelyettesek végzik.

A tervezés első fázisa befejezését követően a logisztikai szakon megvalósuló képzés egészét érintően – lényegében az alábbi képzési cél fogalmazódott meg: a Magyar Honvédség, illetve más fegyveres testületek és ezek tevékenységéhez kapcsolódó polgári szféra részére olyan szakemberek képzése, akik a korszerű, tudományosan megalapozott és nemzetközileg is elismert (általános értelmiségi, vezetési és szervezéstudományi, hadtudományi és katonai logisztikai) elméleti ismeretek, valamint a szükséges mértékű alapkészségek elsajátítására épülő szakmai műveltség, továbbá az adaptivitást és az innovativitást biztosító képességek és vezetői személyiségjegyek birtokában jogosultá és alkalmassá válnak a működési területüknek megfelelő: logisztikai feladatok megszervezésére, logisztikai rendeltetésű szervezeti elemek vezetésére, békében és háborúban egyaránt.

Az oklevélben szereplő szakképzettség megnevezése: okleveles katonai logisztikai vezető, amely kiegészül a konkrétan megszerzett szakterületi szaktudás jelzőjével,

A logisztikai szak A típusú tantárgyi moduljának tantárgyai és tanórakeretei

	(tó)	(tó/%)
<i>I. Speciális katonai képzési blokk</i>		
1. Általános katonai alapismeretek	120	510/13
2. Szakirányú katonai alapismeretek	90	
3. Testnevelés	300	
<i>II. Általános értelmiségi képzési blokk</i>		
1. Matematika	120 (sz)*	1200/31
2. Informatikai alapismeretek	120	
3. Hadtörténelem	120	
4. Filozófia	90	
5. Pszichológia	30	
6. Politikaelmélet	90	
7. Jogi ismeretek	90	
8. Közgazdaságtan	120 (sz)*	
9. Szociológia	30	
10. Idegen nyelv	390	
<i>III. Kari alapozó képzési blokk</i>		
1. Vezetés- és szervezésmélet	120	540/14
2. Folyamatszervezés	60	
3. Racionalizálás módszertana	60	
4. Statisztika	60	
5. Szervezetszociológia	60	
6. Vezetépszichológia	30	
7. A katonai vezetésmélet alapjai	30	
8. Katonai kommunikációs rendszerek	30	
9. Védelem- és katonai gazdaságtan	60	
10. Pedagógia	30	
<i>IV. Szakalapozó képzési blokk</i>		
1. A hadtudomány alapjai		540/14
2. Idegen hadseregek		
3. A logisztika alapjai	60	
4. A szárazföldi csapatok harca és hadművelete	30	
5. Harc- és hadműveleti biztosítás	120 (sz)*	
6. A repülő- és légvédelmi csapatok harca és hadművelete	90	
7. Haderőszervezés és kiegészítés	60	
8. Harckészültség	30	
	03	
Mindösszesen		2790/72

Megjegyzés:

* (sz) szigorlat

**A logisztikai szak, ellátási logisztikai szakirány B típusú tantárgyi
moduljának tantárgyai**

	(tó)	(tó/%)
V. Szakirányú szakmai képzési blokk		
1. Katonai ellátási anyag- és technikai eszközismeretek*	60	840/21
2. Katonai ellátási logisztika*	90 (zv)	
3. Katonai ellátási stratégiák*	120 (sz)	
4. A katonai ellátás története és fejlődési irányai*	90 (sz)	
5. Ellátási logisztikai informatika*	60	
6. Katonai ellátási rendszerek hadszíntéri előkészítése*	60	
7. A fegyveres küzdelem ellátási logisztikája	180 (zv)	
8. A katonai anyagellátás üzemgazdaságtana*	90	
9. A közlekedési rendszer logisztikája	30	
10. Rendszerbentartás II.	30	
11. A magyar Köztársaság katonaföldrajzi értékelése	30	

Megjegyzés:

* részben, vagy teljesen új tantárgyak

(sz): szigorlat

(zv): záróvizsga

**A logisztikai szak, ellátási, valamint a közlekedési logisztikai szakirány
C típusú tantárgyi modula***

		(tó/%)
VI. Fakultációs blokk		
1. Számviteli ismeretek	KA	Összesen 180 tó-ban a tanórarend szerinti időkeret- ben/5
2. Költségvetési pénzügyek	KA	
3. Emberi erőforrás-menedzsment	KA	
4. Kommunikációkultúra	KA	
5. Gazdasági elemzés és értékelés		
6. Marketingismeretek		
7. Minőségügy		
8. Ergonómia		
9. Híradástechnika		
10. Munka- és balesetvédelem		
11. Környezetvédelem		

Megjegyzés:

* Az egyes tárgyak 30–30 tanórásra tervezettek.

KA: Különösen ajánlott tárgy a szemeszter megjelölésével

Jelzés nélkül: Ajánlott tárgy a szemeszter megjelölése nélkül.

amennyiben a megszerzett szaktudás valamely szakirány szerint specifikált (pl. „okleveles katonai ellátási logisztikai vezető”).

Megítélésem szerint a fenti cél megvalósítását célzó tantervek alkalmasak rendeltetésük betöltésére, amennyiben a bevezetésükhöz szükséges háttérfeltételek megvalósíthatóvá válnak.

A tanterveinkben realizálni kívánt képzésszervezési szemléletet, a közvetíteni kívánt képzési tartalom fő blokkjait, egymásra építettségét, tantárgyait és feldolgozása folyamatát a *katonai ellátásszervezési szakirány* tantervéből kiemelt adatokon keresztül kívánom röviden szemléletessé tenni.

(1) *A katonai ellátásszervezési szakirány képzési célja:*

olyan katonai és polgári vezetők/szakemberek, illetve szakértők képzése, akik a magas fokú értelmiségi, katonai és szakismereti felkészültségük alapján jogosulttá, illetőleg alkalmassá válnak az MH, más fegyveres testületek és a polgári ellátó szervezetek működési mechanizmusa keretei között zajló anyag- és eszközellátási folyamatok megszervezésére és ezen szervezetek különböző szintjein működtetett ellátó szervezetekbe szervezett parancsnoki/vezetői/szakértői beosztások betöltésére, békében és háborúban egyaránt.

A hallgatók tanulmányaik során megismerkednek a katonai ellátásszervezés történetével, elméleti alapjaival, valamint az ellátási folyamatok tervezése, szervezése, szabályozása, továbbá az ellátó szervezetek vezetése elveivel, módszereivel és eszközeivel mind a katonai/polgári ellátás makro-, mind annak mikroszintjeit érintően.

Javasolt beosztási kör:

- önálló szervezetekben: anyagellátási főnök/vezető;
- magasabb szintű vezető szervezetekben anyagellátási főnök/vezető, valamint főtitzt/előadó;
- önálló anyagellátó szervezetekben: tárolási, ellátási osztály-, alosztályvezető, főtitzt/előadó;
- felső szintű vezető szervezetekben: anyagellátási főtitzt/előadó/szakértő.

(2) Az elsajátításra szánt képzési tartalom *hat* – konzekvensen egymásra építő – *képzési blokkba* szerveződik, melyek az alábbiak:

- I. a katonai alapismereteket összefoglaló, ún. *speciális katonai képzési blokk*;
- II. a közismereti tantárgyakat magába foglaló, ún. *általános értelmiségi képzési blokk*;
- III. a vezetés- és szervezéstudományi karon folytatott képzési profilok megalapozását szolgáló, ún. *kari alapozó képzési blokk*;
- IV. az egyes szakirányok szakterületi ismereteit megalapozó és a logisztikai szak egésze tekintetében egységes, ún. *szakalapozó képzési blokk*;
- V. az egyes szakirányok szerint specializált ismereteket összefogó, ún. *szakirányú szakmai képzési blokk*;
- VI. az ismeretek további specializálódását biztosító, ún. *fakultációs blokk*.

(3) A fent megjelölt képzési blokkok által összefogott tantárgycsoportok feldolgozási és vizsgakötelezettség szempontjából *háromféle tantárgyi modulba* rendeződnek:

- az egyetem, a kar és a szak egészére kiterjedően kötelező, ún. *A típusú*;
- a szakirányonként eltérő, de a szak által kötelezően előírt: ún. *B típusú*;
- valamint a hallgatók számára ajánlott és részükről szabadon megválasztható ún. *C típusú tantárgyi modulokba*.

(4) Az 5 évfolyamos, 10 szemeszteres, 3900 tanórát felölelő képzési rendszer I–VI. alatt felsorolt képzési blokkjai egymásra épülését és az össztanórán belül képviselt súlyát (tanórák mennyisége/tanórák részaránya) az 1. sz. táblázat; az egyes blokkok által felölelt tantárgyak megnevezését, óraszámát és a vizsgakötelezettség szintjét a 2. sz. táblázat szemlélteti.

(5) A hallgatók tanulmányi kötelezettsége kiterjed a *tanóra-látogatási*, az *üzem- és csapatgyakorlati kötelezettségekre*, a vizsgarendben előírt különböző szintű vizsgakötelezettségekre, a záródolgozat benyújtására és megvédésére, valamint a záróvizsga sikeres abszolválására vonatkozó kötelezettségek teljesítésére.

Végezetül utalni szükséges arra a magától értetődő tényre, hogy e képzési rendszer bevezetése nem csupán a képzési célok és követelmények, avagy a képzési folyamatok módosítását jelenti és feltételezi, hanem bizonyos tudományos ismeretek *új tantárgyak* keretében, vagy *új szemléleti megközelítésben* történő feldolgozásán és közvetítésén túl a *katonai logisztikai ismeretrendszer feldolgozó tantárgyak célorientált módon való átrendezését és újjáformálódását* is.

* * *

Merem remélni, hogy a fentiekben megfogalmazottak nem csupán a tényeket és a tényeket illető kritika megalapozott voltát fejezik ki hüen, hanem a tenni és a jobbitani akarás világos szándékát is.

S bár egy magára valamit is adó szakember a szükséges következtetések megfogalmazásáról sem feledkezik meg, a konzekvenciák levonását és a címben megfogalmazódó kérdés megválaszolását ezúttal az olvasóra bízom.

IRODALOMJEGYZÉK

1. 1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról
2. Dr. Kormos László: Katonai felsőoktatás igen vagy nem?; Magyar Honvéd, 1995/30–31. sz.
3. Dr. Jeney Géza: Az új katonai egyetemi képzési rendszer előkészítéséről; Hadtudomány, 1995. évi 3. sz.
4. Elgondolás a ZMKA oktatási és szervezeti struktúrája átalakítására; ZMKA, 1995. novemberi AT előterjesztés
5. Kérelem katonai logisztikai szak alapítására és indítására; ZMKA, 1996. szám nélküli tervezet
6. Dr. Czékus János: A katonai felsőoktatás modernizációja; Hadtudomány, 1996. évi 3. szám
7. Dr. Szenes Zoltán: A katonai felsőoktatás átalakításának koncepciója; Hadtudomány, 1996. évi 3. szám

Pályázatok díjazása

Az 1997. évre meghirdetett **szerződéses pályázatokra** az előtervek elbírálását követően, a társaság elnöke tíz pályázóval kötött szerződést. Mindegyik pályamunka elkészült. A bírálóbizottság a felkért szakértők javaslatai alapján **nyolc pályamunkát tartott díjazásra alkalmasnak**.

1. **Dr. Gáspár Tibor:** A haditechnikai rendszerek technikai kiszolgálási rendszere korszerűsítésének lehetőségei.
2. **Dr. Hajma Lajos:** A nyugati katonai elmélet tárgya és struktúrája.
3. **Dr. Héjja István és dr. Pohl Ádám:** Az ország honvédelme és a honvédség lehetséges modernizációjának útjai és megoldásának irányai Ausztria és Magyarország összevetésében.
4. **Horváth András:** A NATO-kompatibilis gépesített dandár szervezeti és vezetési rendszere kialakításának lehetőségei.
5. **Ritecz György és dr. Sallai János:** Határőrizet és biztonság az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó országokban.

6. **Dr. Seres György és Koháry István:** A légierő szerepváltozásai.
7. **Siposné dr. Kecskeméthy Klára és dr. Sallai János:** A Magyar Köztársaság biztonságát, érdekeit veszélyeztető tényezők az államhatáron, és a biztonsággal összefüggő kérdések.
8. **Szabó György:** A honvédség modernizációjának lehetséges útjai és megoldásának irányai a parancsnoki és törzsmunka terén a NATO-hoz való csatlakozás időszakában.

A felhívásra három **jeligés pályamunka** érkezett be. A bírálóbizottság két pályamunkát díjazott.

Az I. díj nem került kiadásra.

II. díjat nyert: **Krajcz Zoltán és Tatorján István:** A repülő- és légvédelmi csapatok jövőképe című pályamunkája.

III. díjat nyert: **Fekete Károly:** Technikai és szervezési lehetőségek egyes kérdései az információvédelem támogatására a honvédségnél című pályamunkája.

A **határőr szakosztály pályázatára** – melyet a Határőrség Országos Parancsnoksága és az MHTT elnöksége támogatásával írtak ki – kilenc pályamunka érkezett.

I. díjat nyert: **Kiss Lajos:** A hatékonyság fokozásának lehetséges irányai az éjszakai határőrizetben az Európai Unió egyes tagországai tapasztalatainak felhasználásával című pályamunkája.

II. díjat nyert: **dr. Sallai János és Ritecz György:** Határrend, határbiztonság az EU-csatlakozás tükrében című pályamunkája.

III. díjat nyert: **Zsigovits László:** A Határőrség lehetséges szervezeti és működési formája az EU-csatlakozás tükrében című pályamunkája.

A díjak átadása ünnepélyes keretek között megtörtént.

Kérjük a társaság tagjait, hogy a befizetett személyi jövedelemadó egy százalékaival támogassák a társaságot!

Ehhez a Rendelkező nyilatkozatba írják be a kedvezményezett adószámát:

1	9	6	5	5	8	6	6	-	1	-	4	2
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

és a kedvezményezett nevét:

Magyar Hadtudományi Társaság

Köszönettel: *az MHTT elnöksége*

Kiss Lajos

Az éjszakai határőrizet tapasztalatai

Napjainkban a tiltott határátlépést elkövetők vagy megkísérlők egyre jelentősebb része próbálja meg cselekményét a határátkelők helyek közötti határszakaszokon az éjszakai órákban elkövetni. Ezért szükségessé vált a hatékonyság fokozása az éjszakai határőrizetben. A szerző az alábbi cikkben bemutatja, hogy az osztrák és a német határőrizeti szervek a határszakaszok éjszakai őrzésében milyen új eljárásokat és eszközöket alkalmaznak, s utal arra, hogy az itt szerzett tapasztalatokat miként lehet felhasználni a magyar határőrizeti rendszerben.

Az 1980-as, 1990-es évek fordulóján bekövetkezett politikai, gazdasági és társadalmi változások Közép- és Kelet-Európában hozzájárultak az Európát észak-déli irányban elválasztó vasfüggöny megszűnéséhez. A kontinensen meghatározóan kelet-nyugati irányú illegális migráció ezt követően új jellemzőkkel bővült. Legfőbb kiváltó oka a jobb életkörülmények iránti vágy és az anyagi haszonszerzés lett. A zöldhatáron elkövetett, államhatárral kapcsolatos jogellenes cselekmények elkövetési módszerei is jelentősen megváltoztak. Az elkövetők körében csökkent a tiltott határátlépést önállóan megkísérlők és elkövetők száma és növekedett a határsértősegítők és embercsempészek segítségét igénybe vevők, valamint a zöldhatáron árucsempészt elkövetők részaránya. A cselekményeket egyre szervezettebben, magas technikai színvonalat képviselő eszközök segítségével, a szervezett bűnözésre jellemző módszerekkel követik el.

Ezen folyamatok az Európai Unió országait kiemelten érintették, miután az illegális migráció elsődleges célországáivá váltak. Hazánk ebben a folyamatban jelenleg meghatározóan tranzitországgént szerepel. Tekintettel a határhelyzet alakulásának várható irányaira, a hasonlóságra, – az éjszakai határőrizet hazai eredményességének fokozásához – az Európai Unió keleti külső határának éjszakai határőrzésében szerzett osztrák és német tapasztalatokat kívánom felhasználni. Mindkét ország csatlakozott a schengeni egyezményhez és az ebből adódó kötelezettségek a külső határok megbízható őrzésére is kötelezték ezeket az országokat.

Az éjszakai határőrizet tapasztalatai Ausztriában

Mi tette szükségessé az éjszakai határőrizet hatékonyságának fokozását Ausztriában és milyen módon sikerült a kívánt eredményeket elérni?

A vasfüggöny lebontása után 1990 tavaszától jelentősen megnőtt az ország területére illegálisan bejutó külföldi állampolgárok száma. Ez a körülmény egyre fo-

kozódó nyugtalanságot váltott ki a keleti határ közelében élő lakosság körében, de az államhatártól távolabb elhelyezkedő településeken is. 1990 augusztusában egyes becslések szerint 50 000 illegálisan bevándorolt külföldi tartózkodott Bécsben. Ebben a helyzetben a belügyminiszter szükségesnek tartotta az intenzívebb határőrizet bevezetését az osztrák–magyar határszakaszon.

E feladat végrehajtására a határőrizetben részt vevő osztrák szervek az osztrák magyar határszakaszon megfelelő erővel vagy más határszakaszról átcsoportosítható tartalékokkal nem rendelkeztek. Tekintettel a fenti körülményekre, a szövetségi Belügyminisztérium javaslatára a Minisztertanács 1990. szeptember 4-i ülésén határozatot hozott, hogy a Bundesheer határőrizeti feladatokra is alkalmazják a katonai segítségnyújtás keretében.

A katonai segítségnyújtás vezetésével és végrehajtásával 1990. szeptember 5-i hatállyal a burgenlandi katonai parancsnokságot bízták meg. Az alkalmazás megkezdése óta meghatározóan két zászlóalj 4–6 hetes váltással lát el szolgálatot az osztrák–magyar határszakaszon. Kezdetől fogva kiemelt jelentőségű az éjszakai határőrizet hatékonyságának kérdése. Az államhatárral kapcsolatos jogellenes cselekmények meghatározó része ugyanis a napnyugtától napkeltéig terjedő időszakban következett be. Ezért az államhatár őrzetében részt vevő osztrák szervek a következő módon igyekeztek az ebben az időszakban bekövetkező, az államhatárral kapcsolatos jogellenes cselekményeket megelőzni, felfedni és megszakítani:

- Az államhatárra vezényelt zászlóaljakkal jelentősen megnövelték a szolgálatot teljesítő járőrök számát. Éjszaka átlagosan 280, míg nappal 140 kétfős járőrt alkalmaznak. A szakaszok alkalmazási rendjében is megállapítható a sötét időszakra történő összpontosítás, az állomány fele ekkor teljesít szolgálatot, míg egy raj készenlétben, egy raj pedig pihenőben van. A járőrök számának nagyarányú növelésén túl kiemelt figyelmet fordítanak az államhatárral kapcsolatos jogellenes cselekmények felfedésének technikai eszközökkel történő segítésére.
- Minden éjszakai szolgálatot ellátó járőrt az alapfelszerelésén túl ellátnak a maradékfény felerősítésére alkalmas távcsővel.
- Kiegészítő jelleggel egyes irányokban a felderítőcsapatoknál rendszeresített harcmező-felderítő lokátort alkalmaznak az államhatárral kapcsolatos jogellenes cselekményeket elkövető személyek mozgásának felderítésére. A felderítő lokátor kedvező terepviszonyok esetén bármilyen időjárási viszonyok között képes a mozgást 7–10 km-es távolságon belül felderíteni.
- Az államhatár őrzésében részt vevő gyalogsági kötelékek a rendszeresített páncéelhárító és légvédelmi eszközeik éjszakai alkalmazásához kifejlesztett éjjellátó berendezéseket is felhasználják az államhatár eredményesebb őrzéséhez. Így a MISTRAL légvédelmi rakéta és a PALL 2000 BILL irányítható lövedékű, közepes hatótávolságú páncéelhárító rakéta hőképtechnikai berendezéseit, amelyek kedvező időjárási viszonyok között 2000 méteres, míg kedvezőtlen körülmények között 800 méteres távolságon belül alkalmazhatók a tiltott határátlépést elkövetők felderítésére.
- A legeredményesebb alkalmazást a harcmező-felderítő lokátor és a hőképtechnikai berendezés együttes alkalmazása biztosítja. A harcmező-felderítő

lokátorral már 10 km-t meghaladó távolságról is felderíthető a jogellenes határátlépés helye, az elkövetők száma és mozgásuk iránya. A lokátor kezelőszemélyzete rádión keresztül a helyszínre irányítja a hőképteknikai berendezéssel felszerelt, megfelelő számú járőrsoportot, amely az elfogást végrehajtja. Optimális alkalmazási viszonyok között a harcmező-felderítő lokátor és a hőképteknikai berendezés együttes alkalmazásával az egyidejűleg ellenőrzött terület nagysága a 3000 ha-t is elérheti.

- Teljesen új szakaszt jelent az államhatár őrzetében a hadsereg helikoptereire szerelt hőképteknikai berendezések határőrizeti célú alkalmazása.

A Bundesheer erőinek és eszközeinek alkalmazása nemcsak számszaki növekedést jelentett a határátlépfelhelyek közötti határszakaszok ellenőrzésében, hanem fokozatos fejlődés volt tapasztalható az erők és eszközök alkalmazási módszereiben is. A kezdeti egyvonalas határőrizeti rendszer először többvonalassá, majd a határközeleli települések ki- és bejáratai éjszakai ellenőrzésének bevezetésével egyes irányokban többlépcsőssé is vált.

Összességében megállapítható, hogy osztrák–magyar viszonylatban az osztrák határőrizeti rendszer első lépcsőjét a Bundesheer által vezényelt zászlóalj, második lépcsőjét a Szövetségi Csendőrség által a mélységbe vezényelt járőrök képezik, melyek elsődlegesen az éjszakai órákban kerülnek alkalmazásra.

Új fejezetet jelent a zöldhatár őrzésében a Szövetségi Csendőrség Határszolgálatának létrehozása, melynek célja az Európai Unió külső határai schengeni egyezményben meghatározott színvonalú ellenőrzésének biztosítása. Ennek érdekében befejezéséhez közeledik az infrastruktúra kiépítése, a megfelelő számú állomány átcsoportosítása és felvétele, az új technikai eszközök beszerzése. Az éjszakai határőrizet hatékonyságát már a jövő évszázad technikai színvonalának megfelelő eszközökkel biztosítják. A rendszer gerincét a közepes mobil (kb. 6 km) és nagy hatótávolságú fix telepítésű (kb. 12 km) hőképteknikai berendezések képezik.

Az éjszakai határőrizet tapasztalatai Németországban

A tanulmány ezen fejezetében az éjszakai határőrizet hatékonysága növelésének szükségességét és a megvalósítás módjának német változatát kívánom bemutatni.

A *hatékonyság növelésének igénye* az éjszakai határőrizetben Németországban 1992-ben merült fel. Kiváltó oka az volt, hogy ebben az időszakban az ország keleti határszakaszán ugrásszerűen megnőtt az éjszakai órákban a zöldhatáron keresztül elkövetett ember- és árucsempész-cselekmények száma. A Német Szövetségi Határrendőrség (a Bundesgrenzschutz kifejezés magyar megfelelője) a fenti körülmények hatására megkezdte annak vizsgálatát, milyen módon lenne képes a sötét időszakban az államhatárral kapcsolatos jogellenes cselekmények bekövetkezésének hatékonyabb felfedezésére, megszakítására.

Az éjszakai határőrizet hatékonysága növelésének két területét vizsgálták behatóan: a személyi állomány létszámának jelentős növelését, valamint olyan eszközök igénybevételét határőrizeti célokra, melyek jelentősen megnövelik az éjszaka folyamán alkalmazott járőrök eredményességét.

E területek vizsgálatának megkezdése után a személyi állomány létszáma je-

lentos növelésének lehetőségét gazdasági, a későbbiekben pedig az állomány mozgásából adódó problémák miatt elvetették. Ezt követően már csak a különböző technikai fejlesztési lehetőségeket vizsgálták. Ezek közül a következőkkel foglalkoztak:

- A terep megvilágításával fényszórókkal, infravörös fényszórókkal. Ennek a megoldásnak hátrányaként jelentkezett a rövid hatékony megvilágítási távolság és a megfigyelést végző könnyű felderíthetősége. A megfigyelést végrehajtó könnyű felderíthetősége miatt ennek a lehetőségnek a tömeges elterjesztését elvetették.
- A maradékfény felerősítésére alkalmas távcsövek alkalmazásával, amelyek képesek a maradékfényt 80 000–100 000-szeresére felerősíteni és ezzel jó megfigyelési lehetőséget biztosítanak a sötét időszakban. Negatívumuk, hogy kb. 400 m-es távolságig alkalmazhatók hatékonyan személyek felismerésére és rossz látási viszonyok között jelentősen csökken a teljesítményük. Nehezen ismerhetők fel velük a tartósan mozdulatlan személyek, különösen ha kihasználják a növényzet nyújtotta álcázási, rejtési lehetőségeket.
- Lokátorok alkalmazásával a sötétben mozgó személyek felderítésére. Ezen kísérleteket azonban a kedvezőtlen tapasztalatok miatt még a kísérlet befejezése előtt félbeszakították.
- Hőképteknikai berendezések határőrizeti célú alkalmazásával.

A hőképteknikai berendezések új kategóriát képviselnek a határőrizetben alkalmazható éjjellátó eszközök sorában. Működési elvük azon a természeti törvényen alapul, hogy a különböző testek hőkisugárzásának intenzitása és hullámhossza különböző. A hőképteknikai berendezés az érzékelt hőmérséklet-különbségeket látható képpé alakítja át. A keletkezett képet a berendezés számítógépe kiértékeli, és az alkalmazott programtól függően a gép javaslatot tesz arra, hogy az általa érzékelt hőkibocsátó objektum ember, állat vagy valamilyen technikai berendezés. Mivel a komplexum pásztázó mozgással ellenőrzi a megfigyelt területet, képes annak kijelzésére is, hogy az előző ellenőrzési periódus óta milyen új hőkibocsátó objektum vagy objektumok jelentek meg a megfigyelt területen.

A hőképteknikai berendezéseket határőrizeti felhasználásra az alábbi előnyös tulajdonságaik teszik alkalmassá:

- A megfigyelt terület teljes mélységében nagy látótávolságot biztosítanak.
- Széles látómező egyidejű megfigyelését teszik lehetővé.
- Ez passzív rendszer, ezért a terület megfigyelését végrehajtó technika és személyzet nehezen deríthető fel.
- Kedvezőtlen időjárási körülmények között is jó megfigyelést biztosít.
- A hőmérséklet-különbség pontos érzékelése lehetővé teszi a személyek pontos felismerését.
- A hőképteknikai berendezés képrögzítő berendezéssel együttes alkalmazása biztosítja a felvételek megőrzését és a német joggyakorlatban tárgyi bizonyítékkénti felhasználását.

1993 első félévében 13 különböző típusú hőképteknikai berendezés került kipróbálásra határőrizeti feladatok végrehajtásában. A berendezések kimagaslóan megfelelték az elvárásoknak. A meghatározott határszakaszokon az elfogások 50–60 százalékát sikerült végrehajtani hőképteknikai berendezések segítségével. Ezért ar-

ra az időszakra, míg a határőrizeti alkalmazásra kifejlesztett hőképtechnikai berendezések beszerzésére nem került sor, addig a Német Szövetségi Hadseregétől vett át a határőrség 66 darab AN/TAS 4 A típusú hőképtechnikai berendezést. Ezt követően versenytárgyalást írtak ki a hőképtechnikai berendezések beszerzésére, melynek eredményeképp 1995 folyamán 105 darab Zeiss típusú hőképtechnikai berendezés beszerzésére került sor. A berendezésekből: 66 db-ot VW T4 Synchro típusú gépjárművekre szerelve (mobil); 20 db-ot a kiválasztott határátkelőhelyek közelében állandó telepítésű eszközként üzemeltetnek. 4-et az Oderán csónakra, 5 db-ot légítámogató eszközként helikopterekre szerelve alkalmaznak. A fennmaradó 10 eszközből tartalékot képeztek. Ezeket hajtják végre a kiképzési feladatokat is.

A hőképtechnikai berendezések határőrizeti alkalmazása új határőrizeti eljárás ki-munkálását és az ennek megfelelő szervezet kialakítását tette szükségessé. Létre-hozták a berendezés üzemeltetéséhez és a mobil eszközök mozgatásához szükséges személyi feltételeket. Az elfogások végrehajtására mobil járőr csoportokat alakítottak ki. A mélységi területen polgári ruhás járőröket alkalmaznak.

Az eszközt általában az államhatárral kapcsolatos jogellenes cselekmények va-lószínű irányában alkalmazzák. Ehhez kiválasztják azt a tereppontot, ahol a dombor-zati és egyéb felszíni viszonyok (domborzat, építmények stb.) a legkedvezőbb megfigyelési lehetőséget biztosítják az államhatár irányába. Ide telepítik a hőkép-technikai berendezést. A mobil járőr csoportot vagy csoportokat a megfigyelt terü-leten kívül, ahhoz közel helyezik el. Jogellenes határátlépők észlelése esetén a mobil járőr csoportot rádión keresztül irányítják a határsértők tartózkodási helyére, amely az elfogást végrehajtja. A polgári ruhás járőrök a megfigyelt terület mélységében kerülnek elhelyezésre vagy manővereztetésre.

Az alkalmazás tapasztalatainak elemzése során, a rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy az alkalmazás első évében tapasztalt eredményességi mutatók a második évben csökkenő tendenciát mutattak. A hőképtechnikai beren-dezések alkalmazásával elfogott, az államhatárral kapcsolatos jogellenes cselekmé-nyeket elkövetők részaránya az összelfogások számához viszonyítva a 20 százalék körüli értéken stabilizálódott.

Ezt az eredményességet a hőképtechnikai berendezések a kirendeltségek össz-szolgálati idejéből 9,6 százaléknyi üzemidővel érték el. Az eredményesség csökke-nését az okozta, hogy az államhatárral kapcsolatos jogellenes cselekményeket elkö-vető személyek tudomást szereztek a berendezések alkalmazásáról és annak mű-ködési elvről. Ezért cselekményük elkövetéséhez a fedett, átláthatatlan erdős terü-leteket választották.

Megállapítható: a hőképtechnikai berendezés nagyban hozzájárulhat az éjszakai ha-tárőrizet eredményességének fokozásához, nem helyettesítheti azonban teljességgel a járőrö-ket, a szolgálati állatokat és az egyéb technikai eszközöket. Hangsúlyozni kell, hogy a ha-tárőrizet eredményességét mindkét vizsgált országban jelentősen meghatározza az éjszakai határőrizet hatékonysága. Mindkét helyen jelentős erőfeszítéseket tettek és tesznek a határőrizet és kiemelten az éjszakai határőrizet eredményességének foko-zása érdekében.

Az osztrákok lépcsőzetesen az erők, eszközök és a szervezet együttes fejlesztésével jutnak el a schengeni követelmények teljesítéséhez. A németek rövid idő alatt, megha-

tározóan technikai fejlesztéssel valósítják meg a határőrizet kívánt hatékonyságának elérését. Az osztrák és a német példa is azt mutatja, hogy a hatékony éjszakai határőrizet meghatározó eszköze a hőképtechnikai berendezés, amely a schengeni külső határok eredményes őrzéséhez nélkülözhetetlen. Mindkét fejlesztési irány ezt az eszközt választotta ki már a jövő évszázad elvárásaink is megfelelő határőrizeti eszközként.

A tapasztalatok felhasználásának lehetőségei a magyar határőrizeti rendszerben

Az éjszakai határőrizet hatékonysága már napjainkban is meghatározza a határátkelőhelyek közötti határszakaszok őrzésének eredményességét. Az eredményesség iránti igény ezen a területen növekedni fog az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkat követően, de már ezt megelőzően is.

A fenti példákat figyelembe véve a magyar határőrség előtt is két fejlesztési irány létezik. Az egyik: a személyi állomány létszámának jelentős növelése vagy a technikai fejlesztés. A pusztán létszámnövelés jogi, anyagi, kiképzési nehézségek miatt nem lehet az egyedüli megoldás. A kizárólagos technikai fejlesztésnek anyagi lehetőségeink szabnak határt (egy mobil hőképtechnikai berendezés irányára kb 300 000 DM), ezért a rövid idő alatti gyors technikai fejlesztést nem tartom lehetségesnek. A legcélszerűbb megoldási változat lehet a lépcsőzetes fejlesztés, melyben először az olcsóbb éjjellátó eszközök kerülnének beszerzésre a járőrök számára és ha szükséges, ezt korlátozott létszámfejlesztéssel lehetne kombinálni. Ennek alapját képezhetik az orosz államadósság ellentételezéseként beszerzett, a maradékfény felerősítésére alkalmas BN–2 éjjellátó távcsövek. Az éjjellátó eszközök száma növelhető még az SZUD–N–2 távcsöves puska NSZPU–2 éjszakai távcsövének határőrizeti célú felhasználásával is.

A fejlesztés második lépcsőjét képezheti hőképtechnikai berendezések telepítése az államhatárral kapcsolatos jogellenes cselekmények országos főirányaiban, és az eredményes üzemeltetést biztosító szervezeti és személyi feltételek megteremtése.

A harmadik ütemben a fejlesztést az egyéb irányokban lehetne folytatni.

A leírtak alapján megállapítható, az éjszakai határőrizet hatékonysága meghatározó a határőrizet eredményessége szempontjából. Tekintettel arra, hogy mi már jól működő határőrizeti rendszerrel rendelkezünk, ezért a határok eredményes őrzéséhez a hatékonyság növelése legcélszerűbb útját, a technikai fejlesztés lépcsőzetes megvalósítását tartjuk, az emberi tényező célszerű felhasználásával együtt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Az embercsempészet és az ellene folytatott tevékenység az MK Határőrségénél, Budapest, ZNME és a Határőrség Országos Parancsnoksága, 1997. 60 p.
2. Norbert Sinn: Assistenzeinsatz des österreichischen Bundesheeres an der Staatsgrenze zu Ungarn – In: Österreichische Militärische Zeitschrift, Heft 6/1990, 28. évf. 6. sz., p. 524.
3. Stöberl: Wärmebildtechnik beim Bundesgrenzschutz und deren Einsatzmöglichkeiten, Sudelfeld, 1995. 4. p.
4. Friedrich Dialer hadosztálytábornok által tartott bemutató és előadás 1997. április 12-én a Magyar Hadtudományi Társaság határőr szakosztálya győri rendezvényén.
5. A BN–2 éjjellátó távcső, műszaki leírás és igénybevételi szakutasítás, Határőrség Országos Parancsnoksága, 1997., 29 p.

Móricz Lajos – Kiss Jenő

Az Önkéntes Tudományos Köröktől a Hadtudományi Intézetig

Örvendetes, hogy a hadtudománnyal való foglalkozás természetes módon van jelen a katonai szervezeteknél, és gyarapodik az ilyenirányú együttműködés a polgári szervezetekkel is. Ugyanakkor sajnálattal kell megállapítani, hogy – miközben a tudományszervező főosztályok, osztályok megerősödtek – kifejezetten a hadtudományi kutatásokkal és a hadügy egészével foglalkozó intézet még nem jött létre. A Stratégiai Védelmi Kutató Intézet a ZMNE szervezete, az egyetlen civil katonai kutató szervezet – a BHKK – pedig még mindig nem bontakozott ki igazán.

Úgy gondoljuk, hogy ideje lenne napirendre tűzni egy magyar hadtudományi intézet létrehozását. Ez – katonai és polgári kutatókkal, szakemberekkel, kiterjedt hazai és nemzetközi tudományos kapcsolatokkal – hosszú ideig már nem odázható el.

Ennek szükségességét nemcsak az indokolja, hogy a NATO-országok mindegyike rendelkezik hasonló intézménnyel, hanem mindenekelőtt az, hogy a magyar hadtudomány művelése és a hadtudomány nemzetközi eredményeinek hasznosítása – s mindezzel a nemzetközi vérkeringésbe való bekapcsolódásunk – ilyen intézmény nélkül igen nehézkes, hacsak nem lehetetlen.

Mindezt a hadtudományi munka

hazai fejlődése is igazolja. Egyszer egy ilyen intézmény létrehozatala már nálunk is megkezdődött, de csak félútig jutottunk el. Az alábbiakban ezt a „félutat” tekintjük át, abban a reményben, hogy az áttekintés mások számára is azt mutatja: az utat folytatni kell!

A hadtudományi munka kibontakoztatására, eredményei hasznosítására, szervezési feladatainak ellátására rendelt önálló szerv létrehozásának terve a magyar hadseregben már 1955–56-ban napirendre került – bizonyos szervezési lépések is történtek ebben az irányban –, de ezek végigvitele csak akkor valósult meg, amikor a vezérkar hadművelési csoportfőnökségén olyan részleg (később osztály) létesült, amelynek feladatköréhez sorolták e tennivalók ellátását is. Erre 1957 nyarán értek meg a feltételek.

A hadsereg felső vezetői részvételével 1957. augusztus 10-én megtartott értekezleten a céltudatosan és szervezetten végzett katonai elméleti munka feltételeinek megteremtését szorgalmazták. Az ennek gyakorlati végrehajtására vonatkozó elgondolást a hadművelési csoportfőnökségnek a Honvédelem c. folyóirat szerkesztését is ellátó tudományos részlege – Szentesi Ede alez., Kiss Jenő őrgy. – készítette el. Ennek alapján 1958-ban miniszteri parancs jelent meg, amely a hadsereg központi

szerveinél, intézeteinél, magasabbegységseinél és egységeinél *Önkéntes Tudományos Körök* (rövid nevükön ÖTK-k) megalakítását írta elő.

A létrehozott ÖTK-k a következő években a központi szerveknél és néhány alakulatnál eredményesen szolgálták a külföldi és a hazai szakirodalmi anyagok és a lezajlott gyakorlatok tapasztalatainak feldolgozását. Mélyítették a körök munkájában részt vevők elméleti és módszertani ismereteit. A Honvédelem folyóiratban ez idő tájt megjelenő cikkek jelentős részénél érzékelhető a ÖTK-k közreműködése. Sőt, jelentek meg olyan írások is, ahol a szerzők az ÖTK-k munkaközösségei voltak (pl. a hadműveleti csoportfőnökségnél és a hadtápfőnökségnél).

Elméleti munkásság természetesen az ÖTK-k keretén kívül is folyt, amire szinte minden tudományterületről lehetne példát hozni. Itt azonban csak a tanintézetekben készült társadalomtudományi előadásokra, a Hadtörténelmi Intézet által megjelentetett munkákra és a vezérkarnál készült továbbképzési előadásokra utalunk.

A tudományos munka abban az időben a tudományos megközelítést igénylő témáknak természetesen csak kis részére terjedt ki. A fejlődés azt igényelte, hogy a tisztikarból többen is bekapcsolódjanak a tudományos kutatásba. A hadműveleti csoportfőnökség tudományos – időközben osztállyá szervezett – részlegének ezzel kapcsolatos javaslatait a katonai felső vezetés azzal fogadta el, hogy ehhez külön szervezetek és státuszok nem létesíthetők. Így az 1965 júliusában kiadott miniszteri parancs – az önkéntesség szerepének fenntartása mellett – a vezető szerveknél, a magasabbparancsnokságokon, a tudományos és tanintézeteknél *bevezette a szolgálati jellegű tudományos munkát*. Ez az intézkedés kétségtelenül előrelépést

jelentett a korábbi állapothoz képest, fel lendítően hatott, de a feladatok és a feltételek közti feszültséget csak kismértékben volt képes csökkenteni.

Ez az intézkedés a szolgálati jelleg értelmezése mellett még két, hosszú távra irányt mutató követelményt is megfogalmazott, mégpedig:

„a.) A hadtudományi kutatómunka alapvető formája a központi tervezés és irányítás alapján folyó, komplex feladatok megoldására irányuló – tehát céltudatos és szervezett – kollektív tevékenység.

b.) A hadtudományi kutatómunka tervezésének és irányításának alapja a hadtudományi kutatómunka távlati terve, amely a hadsereg-fejlesztési terveknek megfelelően határozta meg a hadsereg szempontjából legfontosabb kutatási feladatokat.”

Hazánk tudományos közvéleménye és a hadsereg tisztjei körében is, ma már idegenül hangzik a szolgálati jellegű tudományos tevékenység. Többen tesznek fel ilyen és hasonló kérdéseket: lehet-e parancsot adni a kutatómunkára; vajon minden parancsnok képes-e tudományos feladatok megszabására, a kutatómunka ellenőrzésére és az elért eredmények megítélésére, hasznosítására. El kell ismerni, hogy a kételyeket kifejező kérdések a korábbi tapasztalatok tükrében nem teljesen alaptalanok. Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni az akkori körülményeket és feltételeket, amelyek elkerülhetlenné tették a tudományos tevékenység ilyen formájának bevezetését. A hadsereg tisztikarának ugyanis sem a tudományszervezés, sem a kutatás terén nem voltak ismeretei és tapasztalatai. Emiatt a tudományos munka kialakulására és fejlődésére központi szervezés nélkül, a spontaneitás, az esetlegesség lett volna a jellemző, s túlságosan hosszú úton lehetett volna csak eljutni, hogy tudományos produk-

tumok egyáltalán létrejöjjenek. Arról már nem is szólva, hogy a tudományos munkától való idegenkedést is nehezebben lehetett volna leküzdeni.

Hamarosan kialakult tehát az egyetértés, miszerint a hadseregben felvetődő, tudományos kutatást igénylő problémák döntő többsége olyan jellegű, hogy megközelítésükhöz semmiképp sem elegendő az a néhány tucat tiszt, akik tudományos státuszt töltenek be, illetve akik egyéni kedvtelésből szabad idejük feláldozásával végeznek tudományos tevékenységet. Erősödött az a felismerés, hogy egy-egy komplex téma kidolgozásába különböző felkészült-ségű tiszteket kell bevonni.

Akik a hadseregfejlesztéssel járó döntés-előkészítés nehézségeit ismerték, abban is egyetértettek, hogy a fontos kutatási témák jelentős részét a legfőbb vezetőknek kell megjelölniük. Sok esetben a napirenden lévő teendők tudományos megalapozását is a vezetők tudják a legjobban „megrendelni”. Az sem volt vitás, hogy a tudományos kutatáshoz a parancsnok (a vezető) tud megfelelő feltételeket teremteni, időt, eszközöket, helyet, lőteret, pénzt stb. biztosítani.

Az persze akkor is tudott dolog volt, hogy a tudományos munka *alkotó jellegű tevékenység*, amit nem lehet „egészen úgy” elrendelni, szervezni, ellenőrizni, értékelni, mint a katonai szolgálattal járó sok más feladatot. Vannak olyan sajátosságok, amiket feltétlenül figyelembe kell venni. Különös szerepe van például a demokratizmusnak, a szabad véleményalkotásnak, a vitaszellemnek stb. Ennek és a tudományos munka eredményeinek objektívabb megítélése érdekében a hadtudomány és a hadseregben művelt néhány más tudományterületen *tudományos tanácsok jöttek létre*. Kezdetben ezek a tanácsok főleg a tudományos munka szervezésével összefüggő teendőkkel foglalkoztak, ami több

nehézséggel járt. Egy-egy tudományos tanácshoz több szerv is kapcsolódott, s számos formális, bürokratikus vonás jelentkezett. Később több helyütt – első-sorban ott, ahol az adott terület vezetői a tanácsot szükségesnek ítélték, és ahol megfelelő, tudományos módszertani kérdésekben jártas tanácsstítkár is működött – eredményesen fejlődött a testületi munka.

Időközben a tapasztalatok nap mint nap bizonyították, hogy a tudományos munka fejlődéséhez a *személyi feltételek javítására* is szükség volt. Ennek érdekében Ugrai Ferenc altábornagy, vezérkari főnök a Magyar Tudományos Akadémia Tudományos Minősítő Bizottsága (TMB) elnökével még 1962-ben megállapodott abban, hogy a hadtudományi képzés normális menetéhez szükséges személyi feltételek megteremtéséhez előzetesen 17, tudományos munkában jártas tábornoknak és tisztnak lehetővé teszik, hogy könnyített eljárással tudományos fokozatot nyerjenek. Dolgozataikat – amelyek témáit a vezérkari főnök hagyta jóvá – a Tudományos Minősítő Bizottság által kinevezett öttagú bírálóbizottság előtt kellett megvédeniük. A 17 pályázóból végül is 14-en védtek meg sikeresen értekezésüket. Az első hadtudományi kandidátusi oklevelet 1963 novemberében Tolnai Gábor akadémikus, a Tudományos Minősítő Bizottság elnöke – Csémi Károly vezérőrnagy, vezérkari főnök jelenlétében – a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián adta át. Elsőnek Lóránt Imre vezérőrnagy kapta meg az oklevelet, aki ekkor már a Tudományos Minősítő Bizottságban a honvédelmi miniszter képviselője volt.

Még mindezt megelőzően – 1963 februárjában – megalakult a TMB hadtudományi szakbizottsága – rövid nevén a HSZB – dr. Farádi László orvos-vezérőrnagy elnökletével, s beindult a *szervezett hadtudományi kádereképzés*. Szervezett

aspiránsképzésre a következő években átlag 5-6 tiszt került felvételre. Képzésük, az 1965-ben új tagokkal kibővült hadtudományi szakbizottság irányításával, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián folyt. A ZMKA tudományos osztálya látta el a HSZB titkárságára háruló feladatokat. A 60-as évek második felének kezdetére a társadalomtudományok és az orvostudományok területén eredményt elérőkkel együtt már 30 körül mozgott a katonai kandidátusok száma. Munkásságuk kezdte éreztetni hatását a hadsereg építésével összefüggő nézetek alakításában.

Az aspiránsok által kidolgozott témák többségére az érintett szervek felügyeltek, amelyek révén több helyütt felpezsdült a katonai elméleti tevékenység iránti érdeklődés. Azt persze nem lehet állítani, hogy minden aspiráns és minden elfogadott téma eredményt hozott volna. Voltak kudarcok is, de ez egyáltalán nem kérdőjelezi meg az aspiránsképzés megkezdésének időszerűségét és szükségességét, valamint a magyar katonai elmélet művelésében betöltött jelentős szerepét. A honvédelmi minisztériumi és a helyi vezetők egy része segítette az aspiránsképzést. Nem kevesen voltak azonban olyan vezetők is, akik nem figyeltek fel a kádernevelés e fontos területére, s presztízs okok miatt nem nyújtottak megfelelő segítséget.

Az aspiránsképzés a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián is előrelendítette az ott folyó tudományos munkát. Az akadémia elméleti szerepének fokozódását mutatja az akadémiai tudományos konferenciák rendszerének ez idő tájt történő kialakulása, az *Akadémiai Közlemények* című kiadvány évente többszöri megjelentetése csakúgy, mint a tanári kar egyes tagjainak mind gyakoribb jelentkezése a *Honvédelem* c. folyóirat hasábjain. A feltételek azonban továbbra sem kedveztek az akadémián folyó tudományos tevékenység széles körű kibontakozásának.

A HM szervek számára előírt tudományos kutatások eredményeinek értékelésére első ízben az 1967 októberében megrendezett III. tudományos konferencián került sor. A konferencián elhangzott referátum alapján kibontakozott vita összefoglalásaként Csémi Károly altábornagy, vezérkari főnök állást foglalt a magyar katonai doktrína értelmezését illetően, továbbá szárazföldi csapataink lehetséges alkalmazása, felkészítése és az erdős-hegyes terepen folyó hadműveletek (harcok) több kérdésében. Az állásfoglalást minden érintett megkapta azzal, hogy annak tételeit az elméleti munkában és a gyakorlati tevékenység során hasznosítsa.

A tudományos tanácsokra mind több tennivaló hárult. Felmerült a szükségessége annak, hogy a fontosabb tudományos tanácsok titkárai független személyek legyenek. A hadsereg egészében folyó tudományos munka szervezése pedig azt kívánta, hogy a meglévőnél alkalmasabb – interdiszciplináris – tudományos szervező apparátus alakuljon.

E felismerés alapján került elfogadásra egy központi szerv létrehozására irányuló koncepció.

Az 1968. november 4-én kelt 025-ös számú honvédelmi miniszteri parancs a hadtudományi kutatómunka további eredményes folytatása érdekében és azért, hogy a jövőben nagyobb figyelmet kapjon a vezetés részéről az elemző, kutató, értékelő és javaslattevő munka, központi irányító szerv létrehozását írta elő. A parancsban foglaltak szerint az új szervnek, amelyet a parancs *Hadtudományi Intézetnek* nevezett, tudományos szervező, irányító és koordináló tevékenységével kell elérnie, hogy a hadsereg fejlesztésére irányuló döntések és intézkedések kidolgozásához tudományos érvekre támaszkodó tanulmányok álljanak a vezetés rendelkezésére.

A 025-ös számú parancs a *Hadtudo-*

mányi Intézet feladatait a következők szerint szabta meg:

- előkészítő tevékenységével nyújtson segítséget a Magyar Néphadsereg felkészítése és fejlesztése érdekében a soron következő feladatok magas szintű megoldásához;
- vegye kezébe a tudományos kádereképzést, ezen belül a hadtudományi szakbizottság útján irányítsa az aspiránsképzést;
- teremtsen a tudományos kutatómunkához szükséges szakkönyvtári hálózatot és tájékoztatást;
- a baráti hadseregek tudományos szerveivel teremtsen meg a szükséges együttműködést;
- a sokoldalú tudományos tevékenységekhez alakítsa ki a személyi állományát.

Az intézet szervezetén belül három alapvető osztály létesült, mégpedig: a tudományos kutatókat tömörítő, a tervező-szervező és a tájékoztató. A három osztály vezetői dr. Farkas Róbert ezredes, Balázs István alezredes, és Nádor Tibor őrnagy lettek. Az osztályok megalakításának irányítására Bojcsuk Vladimir ezredes kapott feladatot. A tájékoztatóosztály hatékony működése érdekében a miniszteri parancs a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum könyvtárát a Hadtudományi Intézet alárendeltségébe utalta, de annak várbeli elhelyezését nem módosította. Az intézet parancsnoksága és a két osztály a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián került elhelyezésre.

Az intézet a vezérkari főnök alárendeltségébe került, aki az intézet megalakításáról levélben tájékoztatta *Rusznayk István akadémikust, a Magyar Tudományos Akadémia elnökét*.

1970-ben az intézet parancsnokává dr. Lantódi József vezérőrnagyot, kandidátust nevezték ki, aki vezérkari főnökhelyettesi címet is kapott. Ebben az évben a tervező-szervező osztály élére dr. Móricz Lajos

ezredes, kandidátus, a kutatóosztály élére Nemes Imre ezredes került.

Az intézet új vezetője a hadtudományi munka szervezésében bekövetkezett változásokat a különböző tudományterületek kutatóival és a hadsereg vezető állományával 1970. június 4-én tartott értekezleten vitatta meg.

A vitaindító előadás bevezetője utalt arra, hogy az elmúlt időszakban a *hadtudományi munka minden területe magasabb színvonalra emelkedett*. Ez lehetőséget ad nagyobb feladatok megoldására is.

Az előadás további részei kritikusán szóltak a tevékenység legfontosabb gondjairól, gyengeségeiről, feszítő problémáiról. Megállapította, hogy a fejlődés ellenére továbbra is fellelhetők a tudományos munka szerepét, jelentőségét lebecsülő nézetek, az a felfogás, amely a kutatási eredményektől azonnali és konkrét döntésekké formálható javaslatokat, megoldásokat vár. Nem tartotta kielégítő színvonalúnak és hatékonyságúnak a kutatómunka szervezését. A megnövekedett feladatokhoz viszonyítva a kutatásra, a tudományos munka szervezésére rendelt függetlenített erők kevésnek bizonyultak. A túl sok téma egyidejű művelése az erők szétforgácsolását okozta. Nem sikerült jelentősen előrelépni a komplex – team jellegű – kutatások megszervezésében és végzésében. A munka során a tudományos tanácsok szerepe a kezdeti elképzelésekhez képest némileg eltorzult, a fórumjelleg és a testületi feladatok helyett az operativitás került előtérbe, bekapcsolódva a szolgálati hierarchiába. Ezért a tudományos tanácsok csak részben tudták betölteni eredetileg meghatározott fontos feladataikat.

Az előadás a hadtudományi kutatómunka nélkülözhetetlen feltételének jelölte meg a magyar polgári tudományos intézetekkel létrejött kapcsolatok erősítését és a folyamatos, érdemi együttmű-

ködést, a tervek és a feladatok koordinálását, az együttműködő szervek tudományos tevékenységébe való hadsereg-érdekű bekapcsolódást, illetve azok eredményeinek alkotó hasznosítását. Ezzel összefüggésben az előadó kiemelte: „Bár az elmúlt években hivatalos kapcsolatokat és együttműködést teremtettünk több országos és tárcaszintű tudományszervező, irányító és kutatószervvel is – mindenekelőtt a Magyar Tudományos Akadémia Minősítő Bizottságával, az akadémia Történettudományi, Pszichológiai Intézeteivel, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottsággal, az Országos Pedagógiai Intézettel és egyéb kutatóintézetekkel, továbbá egészségügyi kutatóintézetek egész sorával, bizonyos egyetemek tanszékeivel –, de még nem mondhatjuk, hogy ezek mind alkotó kapcsolatok, mert vannak olyanok, amelyek csak a kapcsolat felvételére korlátozódtak. Az igazság az, hogy a kapcsolatok ellenére, még mindig nem ismerjük eléggé a polgári tudományos intézetek munkáját, eredményeit, ezért sohasem tudjuk megítélni azok felhasználási, adaptálási lehetőségeit....”

Az értekezleten részt vett és felszólalt *Erdei Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára*. A jeles tudós és tudománypolitikus a hadseregben folytatott és a jövőben folytatandó elméleti munka országos jelentőségét és a polgári életben történő hasznosíthatóságát emelte ki.

Az értekezletet követő évben, 1971. július 20–21-én került sor arra a tanácskozássra, amely a kutatómunka fejlesztésének tartalmi és módszerbeli kérdéseivel foglalkozott. Ezt követően került kiadásra a hadtudományi munka elveit és irányítási rendjét szabályozó miniszteri utasítás, amely szabályozta a tudományos kutatás, a tudományszervezés és irányítás, a tájékoztatás, a munkát segítő könyvtári tevékenység, az erkölcsi és anyagi elismerés, valamint a hadtudományi

munka eredményei hasznosításának aktuáliskérdéseit.

Külön hangsúlyt kapott a miniszteri utasításban a 15 évre előretekinteni kívánó kutatási terv és az, hogy ennek keretén belül a Honvédelmi Minisztérium alapvető szervei a kutatómunkára támaszkodva vázolják fel szakterületük várható jövőbeli fejlődését és tárják fel azokat a tendenciákat, amelyek kihatásaival hosszabb távon számolni kell. Az erre irányuló *prognózistanulmányok* elkészítésének az volt a konkrét célja, hogy segítse a hadseregfejlesztés kérdéseinek tudományos megközelítését, s egyben alapozza meg a hadsereg fejlesztését szolgáló döntéseket, a kiadandó szükséges utasítások előrelátó kialakítását.

A miniszteri utasítás szelleméből következően a hadtudományi kutatómunka egészének javítására tett állami intézkedések, korszerűsítések sorában megfelelő előkészítés után, 1972. július 25-én megalakult a *Honvédelmi Minisztérium Tudományos Kollégiuma*. A kollégiumtól a 016-os számú miniszteri parancs azt igényelte, hogy okosan, elvi bátorsággal működjenek közre a tudománypolitika megvalósításában, a felmerült fontos kérdések komplex vizsgálatában, az optimális ajánlások kialakításában.

A kollégium – amelynek tagjai a Honvédelmi Minisztérium és a hadsereg legfőbb vezetői voltak – a hadseregben folyó tudományos munka minden fontos szervezeti és tartalmi kérdésére kiterjesztette figyelmét. Különös súlyt helyezett a prognózistanulmányokra. A munka kiindulási pontjaiul szolgáló hadászati-hadművelati alapelgondolásokat a kollégium tagjai 1972. október 13-án vitatták meg, Reményi Gyula vezérőrnagy előterjesztésében. 1974. április 17-én pedig a közel kétéves munka eredményeként a tudományos kollégium titkárának (dr. Lantódi József vezérőrnagynak), a HM-ben működő tudományos

tanácsnak és a Hadtudományi Intézet tudományos kutatóinak közreműködésével készített tanulmányokról és az azokat összefoglaló *komplex prognózis-tanulmányokról* tárgyaltak.

A kollégium állásfoglalását az utóbbiakkal kapcsolatosan a jegyzőkönyv a következőképpen rögzítette: „A kollégium úgy véli, hogy ezek az anyagok, amelyek széles bázison készültek, segítik az előrelátást, a Honvédelmi Minisztérium szerveinél folyó munka tudományos megalapozását.”

A tudományos munkának a 70-es években való fellendülése arra vall, hogy a szolgálati jellegű tevékenység növelte a kutatómunka céltudatosságát, hatékonyságát, amiben a Hadtudományi Intézet szervező- és kutatómunkájának is része volt.

A dinamikusabbá váló és kiszélesedő hadtudományi munka indokoltá tette, hogy a *Honvédelmi Minisztérium képviselője részt vegyen a Minisztertanács mellett működő tudánypolitikai bizottság* ülésein, szélesedjenek a hazai és a nemzetközi tudományos kapcsolatok. A vezérkari főnök képviselőtében Lantódi József, majd Damó László vezérőrnagy kapcsolódtak be a tudánypolitikai bizottság munkájába.

A hadtudományi munkában mutatózó sikerek, de az észlelt nehézségek is újból bebizonyították, hogy a katonai elmélet művelése nem lehet csupán a hadsereg belügye. Be kell vonni abba a hazai tudományos élet mindazon intézményeit és személyeit, amelyek, illetve akik kutatási területükből kifolyólag kapcsolódnak a honvédelem erősítését szolgáló témák valamelyikéhez. Ugyancsak lényeges felismerés volt, hogy a katonai téren elért egyes tudományos eredmények a gazdaságban is hasznosíthatók. A *polgári tudományos szervekkel való kapcsolatbővítést* a Hadtudományi Intézet a maga eszközeivel igyekezett serkenteni,

lényeges előrelépésre azonban ebben az időszakban sem került sor.

A tudományos munka szervezése és az elért eredmények hasznosítása tekintetében az évek során már nagyon élesen megmutatkozott annak a hátránya, hogy ezt a tevékenységet nem a minisztérium szűkebb apparátusához tartozó szervezet, hanem egy intézet irányítja. Ezt a gondot a Hadtudományi Intézet az első öt éves tevékenységéről szóló, 1974-ben készített jelentésében azzal a javaslattal tárta a vezetés elé, hogy a vezérkar keretén belül létesüljön önálló tudományos osztály, amely az intézettől átvenné a tárcaszintű tervező-szervező munkát, az intézet pedig mentesülve e feladatokról, főként a kutató- és az információs munkára koncentrálná erőit. A jelentés lehetségesnek vélte, hogy az intézetnél a hadtudomány mellett társadalomtudományi témák kutatása is folyjék.

A *Honvédelmi Minisztérium Katonai Tanácsa* 1975. június 2-i ülésén tárgyalta a Hadtudományi Intézet öt éves jelentéséről és az abban szereplő javaslatokról. A vita eredményét a jegyzőkönyv a következők szerint rögzítette: „A tudományos munka a hadsereg vezető szervei munkájának szerves részévé vált. Jelentős előrehaladás van a tudományos munkával kapcsolatos szemléletben is. A tudományos munka területén megfelelő káderek nevelődtek ki. Mindezt a Hadtudományi Intézet sok hasznos kezdeményezéssel segítette elő. Célszerű, hogy a továbbiakban a Hadtudományi Intézet mellett a vezérkaron legyen egy, a tudományos munka szervezésével foglalkozó osztály, a vezérkari főnök alárendeltségében. Az osztály felügyeletét közvetlenül az egyik vezérkarifőnök-helyettes lássa el.”

Az ülést követően az 1975 júliusában megjelenő miniszteri parancs – a katonai tanács véleményét csak részben elfogadva – elrendelte a vezérkar tudományos osztályának megalakítását és a Hadtudományi Intézet megszüntetését. A pa-

rancsnak ez az utóbbi intézkedése váratlan volt, s a tudományos kutatók megkérdőjelezték helyességét. Az intézkedés hátterében a tudományos munka szabadságának szűkítésére irányuló törekvést véltek felismerni. Azt persze elismerték, hogy a hadtudományi kutatások nem lehetnek annyira függetlenek a konkrét körülményektől, mint sok más tudomány kutatásai, de a hivatalos nézetektől eltérő kutatási eredményekre vezető kutatások szűkítését, az ilyen kérdésekkel is foglalkozó kutató műhelyek megszüntetését a honvédelem ügye szempontjából károsnak tartották.

A *Hadtudományi Intézet megszüntetésével kapcsolatos negatívumok* a kutatási lehetőségek beszűkülésével, az éppen hogy csak működni kezdő hadtudományi információs rendszer megbontásával és a könyvtárügy irányítási mechanizmusának megváltozásával voltak kapcsolatosak.

A kutatási lehetőségeket nemcsak az szűkítette, hogy feloszlott a Hadtudományi Intézet kutatóosztálya, hanem az is, hogy megszakadtak azok a kapcsolatok, amelyeket ez az osztály a hadsereg és a polgári élet különböző szakembereivel kiépített.

Az átszervezési rendelet megjelenésével a minisztériumi létszámok csökkentésének szükségességére hivatkozva több függetlenített tanácsítkári státusz is megszűnt.

A Hadtudományi Könyvtár azáltal, hogy visszakerült a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum állományába, már nem tudta a hadseregben művelt összes tudományterület információs ellátását a korábbihoz hasonló szinten végezni. Ennek hátrányai különösen érezhetők voltak a hadseregfejlesztéshez kapcsolódó témakörök vonatkozásában.

Az 1975. augusztus 1-jével megjelent miniszteri parancsnak megfelelően megindult a hadtudományi kutatás szervezésére irányuló munka átalakítása, amelyben a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiára hárult a távlati kutatási tervben megjelölt tudományos kutatások döntő része. Ennek azonban a tanintézet – szervezeti és személyi feltételei gyengesége következtében – akkor még igazán nem tudott eleget tenni. Az átalakítás következtében a hadtudományi kutatások területén jelentős visszaesés következett be, amelynek hátrányait a HM tudományos kollégiumának csak évek múlva és csak részben sikerült felszámolnia.

* * *

Visszatekintve a „félútra”, meg kell állapítani, hogy a Hadtudományi Intézet azért nem tudott jobban kibontakozni, mert szoros szervezeti alárendeltségben került létrehozásra, amivel gúzsba kötötték a működését. Egyszerre kellett volna vezető szervként, ugyanakkor kutató műhelyként működnie. Megszüntetésének legfőbb oka pedig – lehet, hogy a döntést hozók egyikénél-másikánál csak tudat alatt – az a félelem volt, hogy ha az intézet önállóvá válik és szárbá szökken, a magyar katonai-hadügyi gondolkodás kikerül a közvetlen ellenőrzés alól. Ennek veszedelmes voltát pedig már az intézet első, nagyobb lélegzetű önálló munkája – a már említett prognózistanulmány, amit a katonai vezetés utasítására végül is összegyűjtöttek és megsemmisítettek – igazolta.

Ma már ilyen félelmek még tudat alatt sem nem munkálnak. Nincs semmi akadálya tehát annak, hogy egy, a hadügy egészével foglalkozó magyar Hadtudományi Intézet – a szükségletnek megfelelően – mielőbb létrejöjjön.

A Vlaszov-kötet margójára*

Az elmúlt évtized változásai tükröződnek a magyar történelmi szakirodalomban is: egymásután jelennek meg könyvek, eddig figyelmen kívül hagyott, tabuként kezelt eseményekről, és a korábbi negyven év marxista-leninista ideológiája végleg eltűnt a történelmi feldolgozásokból. Napjainkra divattá vált a második világháború német és magyar hadseregével foglalkozni és – az igazságtétel szándékával – azok háborús tevékenységéből csak a hőses epizódokat, a legendás személyeket kiemelni. Ez persze ugyanolyan torz, egyoldalú értékeléseket eredményez, mint amilyeneket a marxista ideológián nyugvó, erősen leegyszerűsítő történet szemlélet is produkált. Ám a népszerűsítő szakirodalmat megvásárló széles olvasóközönségnek erre van igénye, a piacról élő könyvkiadók pedig kénytelenek a tömeges elvárásoknak megfelelő műveket megjelentetni. E jelenség megmutatkozik a második világháború neves személyeivel foglalkozó mai magyar szakirodalomban is, hiszen sorozatban jelennek meg az egykori német és magyar katonák emlékiratai, biográfiái, amelyek ugyan gyakorta hézagpótlóak, ám valójában sokszor kétes szerepet játszott személyek rehabilitálását, vagy éppen a szenzációhajhászt szolgálják. Jó példája ennek a Svájcban élő magyar hadtörténész, Gosztonyi Péter: *Vlaszov tábornok* című kötete, amelyet

1997 karácsonyára a Zrínyi Kiadó jelentetett meg.

A külföldi és a hazai olvasóközönség előtt széles körben ismert szerző ezúttal az újkori orosz történelem egyik olyan alakjával foglalkozik – Andrej Andrejevics Vlaszov tábornokkal –, akiről a rendszerváltást megelőző években csakis és kizárólag elítélően lehetett nyilatkozni. Az egykori szovjet történetírás Vlaszov tábornokban egyértelműen a hazát eláruló, a veszélyek elől gyáván megfutamodó, gyávaágában a fasiszta hadsereg oldalára áttért személyt látott, akinek sorsa csak a megvetés lehetett. A P. A. Poszpelov által szerkesztett és magyar fordításban 1964-ben megjelent, *A nagy honvédő háború története* című monográfia második kötete is csak árulót látott Vlaszovban, amikor így fogalmazott: „...A ljubanyi hadművelet kedvezőtlen kimenetelében nagy szerepet játszott gyáva-ságával és tétlenségével Vlaszov vezérőrnagy, a 2. csapásmérő hadsereg parancsnoka. Vlaszov, a hadsereg vereségeért rá háruló felelősségtől rettegve, hazaáruló lett, áttért a hitleristákhoz...” (411. oldal). Gosztonyi Péter most megjelent kötete ezt az egyoldalú képet igyekszik árnyaltabbá tenni és ez indokolja a mű szenzációhajhász alcímét is: *Hős, vagy népének árulója?*, amelyre a szerző már művének előszavában megválaszol; „...Vlaszov nem volt se »hőse«, se »árulója« népének. Az Ör-

* Gosztonyi Péter: *Vlaszov tábornok*. Bp., Zrínyi Kiadó, 1997. ISBN 963 327 299 8

döggel (Hitlerrel) szövetkezett a Sátán (Sztálin) ellen. Hazafi volt? Ő magáról azt tartotta. A történelem kevésbé. A német-szovjet háború nagy drámájának egyik mellékszereplője volt, maga választotta tragikus úton járt. Tulajdonképpen politikai tudatlanságába bukott bele...” (7. oldal). Vagyis Gosztztonyi Péter könyvének elolvasásához úgy kezdhet hozzá az olvasó, hogy már előre tudja, ismeri a főhőssel szembeni erkölcsi ítéletet, amely így jellegét tekintve semmiben sem különbözik a fent idézett, egykori szovjet szakirodalométól; ugyanúgy leegyszerűsít, ugyanúgy ítélkezik, ugyanúgy sommás. Az ideológiai, politikai publicisztikában szokásos e módszer, amely inkább a gyakorlott újságíró, mintsem a magát profinak tartó történész eszköze. Gosztztonyi Péter előre elmondott, mintegy az olvasóba sulykolt véleményével megfosztja őt az önálló ítéletalkotás, a következtetések levonásának lehetőségétől. Ugyanakkor pedig könyvét e sorokkal zárja: „...A történész megtette feladatát. Krónikásként feljegyezte az utókor számára a történeteket. A tanulságok levonása az olvasóra vár...” (238. oldal). A kötet előszava és az utolsó sorai között feszülő ellentmondás nyilvánvaló; így az olvasótól nem várható el, hogy egy előre megalakított, tudatosan megfogalmazott koncepciót tükröző, közel harmadfél száz oldalas szöveg végigolvasása után más véleménye legyen, mint a szerzőnek. Ez a módszer a magyar olvasót a politikai publicisztikára, de leginkább arra a negyven évre emlékezteti, amikor tételesen megmondták neki: mikor miben higgyen, mikor mit szeressen. Természetesen ebben az esetben nem a történész szellemi, gondolati szabadságáról van szó. A tollforgató – legyen az konzervatív vagy baloldali, demokrata vagy republikánus – bátran álljon ki eszméiért, adjon azoknak hangot műveiben, ez

erkölcsi kötelesség, tartás kérdése. Ám a másik oldalról az is az, hogy a magával szemben valós erkölcsi értékeket, elvárásokat állító írástudó ne akarja manipulálni olvasóit. Pedig Gosztztonyi Péter leegyszerűsítő megállapításaival, az általa felkutatott tények önkényes csoportosításával, de mindenekelőtt azzal, hogy gyakorta megalapozatlanul prejudikál, ezt teszi. Így azután semmiben sem különbözik az általa oly gyakorta kritizált, egykori marxista-leninista történetíróktól, de leginkább megreked az átlagos újságíró szintjén, könyve pedig politikai publicisztikává válik. Tegyük hozzá, ennek sem a legjobb fajtájává. A jó politikai publicisztikához, a magas színvonalú esszéhez hatalmas tárgyi tudás, kristálytisza erkölcsi ítélőképesség és az adott nyelv mesteri ismerete szükséges. Gosztztonyi Péter könyvének elolvasásakor azonban úgy tűnik, hogy e dolgokkal a szerzőnek komoly problémái vannak.

Az első gond mindjárt a tárgyi ismeretek terén jelentkezik. Gosztztonyi Péter könyve a második világháborút megelőző korszak alig húszoldalas összefoglalásával kezdődik, amely már terjedelmi okok miatt sem törekedhet teljességre. Biográfiai feldolgozás esetében ez nem is probléma, ám annál inkább az: a legújabb történeti kutatások figyelmen kívül hagyása. Olyan kötetben, amelyben már témája miatt is rendszeresen foglalkozni kell a hitleri ideológiával és ennek alapművével, a *Mein Kampf* című könyvvel, nem kerülhet meg a mai magyar szakirodalomból *Ormos Mária: Hitler* című monográfiája (1993), amelyben igen árnyalt kép bontakozik ki a náci ideológiáról, és amelynek egyik legfontosabb – az átlagolvasó számára bizonyára megdöbbentő – mondanivalója; a német fasiszta állam tevékenysége nem követte szóról szóra

a Mein Kampfban rögzítetteket. De ugyanez mondható el Hitler Adolfról is.

Nem véletlen, hogy művének 90–91. oldalán Ormos Mária így fogalmazott: „...Hitler ugyanis csak egy dologtól tartotta, attól, hogy írását komolyan veszik. A történetírásban is megfogalmazódott ugyan az a vélemény, hogy a Mein Kampf voltaképpen nem nyújtott alapot a későbbi náci tettek felmérésére, mégis a komoly történettudománynak meg kellett, hogy állapítsa, hogy ha e könyv nem is tekinthető a náci történet forráskönyvének, amit jelenetről jelenetre megvalósítottak volna, tekinthető mégis a náciizmus bibliájának, amely híven kifejezi szerzőjének emberellenességét, történetietlenségét és gyilkos szándékait...”

Gosztonyi Péter könyvével nem az a probléma, hogy főhősének szeméret veti a Mein Kampf ismeretének hiányát – bár ez Vlaszov tábornok esetében nehezen képzelhető el –, hanem az, hogy e művet olyan programként fogja fel, mint amelyet lépésről lépésre törekedtek megvalósítani. Közben pedig nem veszi észre, hogy a Mein Kampf politikai programját – mint bármely más ilyen programot – mindig a napi politikai aktualitásoknak rendelték alá. Ez a politikai programok, a politikai ideológiák sorsa. Éppen Vlaszov tábornok és az általa szervezett orosz hadsereg története példázza ezt. A tömeges megsemmisítésre ítélt orosz hadifoglyok halálba küldését a háború végén maga a náci államapparátus mérsékelte – Hitler tudtával – akkor, amikor a keleti fronton minden katonai erőre szükség volt. Ezért hibás, amikor Gosztonyi Péter Vlaszov esetében a Mein Kampf tételes politikai programja ismeretének hiányát rója fel bűnül. Ugyanakkor pedig figyelmen kívül hagyja, hogy egyrészt az egykori Harmadik Birodalomban igen kevesen lehettek, akik a Mein Kampft az elsőtől az utolsó betűig végigolvasták, másrészt

pedig az, hogy valaki ezt az ideológiai művet nem olvasta, egyáltalán nem jelenti, hogy magát a fasiszta rendszert ne ismerte volna. Hiszen Gosztonyi Péter maga szentel egész fejezeteket annak, miként utaztatták Vlaszov tábornokot a németek körbe egész Európában, és hogy milyen politikai kapcsolatai voltak. Gosztonyi Péter nem látja, talán nem is akarja látni, hogy Vlaszov az általa leírtaknál mindenképpen jobban ismerhette, jobban kellett ismernie a Harmadik Birodalmat, vagyis magát a fasiszta rendszert.

Itt kell keresnünk Vlaszov valódi tragédiáját: az egyik embertelen politikai diktatúra ellen a másikkal kellett szövetkeznie, és akkor, amikor e szövetség létrejött, már látható volt, hogy az általa szervezett mozgalom a vesztesek oldalán lesz, vagyis a tábornok mozgalma, hadserege már megszervezésekor halálra volt ítéelve. Ebben rejlik Vlaszov bukása, nem pedig abban a politikai analfabétizmusban, amely Gosztonyi Péter szerint a Vlaszov-féle mozgalom politikai elszigetelődéséhez vezetett. Ez utóbbi ugyanis Vlaszov és politikus-, katonatársai ostobaságát feltételeznél, amelyről nyilvánvalóan nem beszélhetünk.

A hivatásos, nemzetközi hírű hadtörténésznek számító Gosztonyi Péternek azonban komoly problémái vannak a második világháború eseménytörténetével is. A teljesen átlagos szakmai ismeretekkel bíró katonaolvasónak is szemet szúrnak azok a súlyos hadtörténelmi hibák, amelyekről a könyv hemzseg. A legszembevetőbb ezek közül minden bizonnyal a kurszki ütközet értékelése, amely elolvasásakor a szakember csak csodálkozhat: hogyan lehet tollat ragadni a tárgyi ismeretek hiányából eredő ilyen fokú szakmai analfabétizmus mellett? A *Hitler tiltó szava* című fejezet, amelyben Gosztonyi Péter a kurszki ütközzel foglalkozik, bebizonyítja, hogy

a szerző az alapvető katonai, szakmai ismeretekkel sem rendelkezik. A fő probléma a hadászati kezdeményezés kérdése és a Wehrmacht kurszki támadó hadműveletének ezzel összefüggő célja. Gosztonyi Péter megfogalmazása szerint: „...Az 1942-es nagy német offenzíva – hasonlóan az 1941-es moszkvai támadáshoz – 1943 elején teljes kudarccal végződött. Helyi győzelmek még születtek, ám 1943 tavaszán már a Vörös Hadsereg kezébe került a hadászati kezdeményezés...” (79. oldal). A német hadsereg a sztálingrádi ütközetben valóban súlyos vereséget szenvedett, ám hadművészeti szempontból a háború sorsa még korántsem dőlt el. Tény kérdése, hogy a hadászati kezdeményezés ekkor a Vörös Hadsereg kezébe csúszott át, ám annak folyamatos megőrzése 1943 tavaszán még kérdéses volt. Ugyanis azok a tényezők, amelyek a hadászati kezdeményezést jellemzik, ekkor még egyáltalán nem voltak biztosan orosz kézben. A Magyar Hadtudományi Társaság által 1995-ben kiadott *Hadtudományi Lexikon* a hadászati kezdeményezés fogalmát így adja meg; „...a fegyveres erők egészének, ill. fő hadászati csoportosításának – a hadászati vezetés elgondolásának megfelelő – aktív, akarati és cselekvési szabadságot biztosító tevékenysége (hadászati tervek végrehajtása), amellyel megelőzi az ellenséget a cselekvésben, rákényszeríti akarátát hadászati méretekben, korlátozza, ill. megfosztja őt attól, hogy saját elgondolása, terve szerint tevékenykedjék...” (438. oldal).

Ha megnézzük e tényezőket, megállapíthatjuk, hogy ezek a kurszki ütközet előtt egyértelműen nem jellemezték a Vörös Hadsereg tevékenységét. Az ugyan igaz, hogy az orosz hadsereg a sztálingrádi ütközetet követően általános hadászati támadásba ment át, és ezzel védelemre, visszavonulásra kényszerítette a Wehrmachtot, ám saját akaratát mégsem tudta rákényszeríteni, at-

tól pedig végképp nem tudta megfosztani, hogy saját elgondolása, terve szerint tevékenykedjék. Ebben keresendő annak oka, hogy 1943 nyarára a keleti fronton az erőviszonyok kiegyenlítődtek, az orosz hadműveletek lelassultak, kifulladásra, majd megálltak és a központi kérdés a levegőben lógó német támadó hadművelet lett. Mindez azt bizonyítja, hogy a hadászati kezdeményezés kérdése a kurszki ütközet előtt vitás volt, és a várható német támadás egyáltalán nem az a helyi jellegű hadművelet volt, mint aminek Gosztonyi Péter az alábbi sorokban jellemzi; „...1943. július 5-én a Wehrmacht és Waffen-SS csapatai elkezdtek alaposan előkészített évi nagyoffenzívájukat. Ez a hadművelet a katonai »keresztségben« a »Zitadella« nevet kapta. Hadászati célja elsősorban az volt, hogy a német keleti hadsereg a Vörös Hadsereggel szemben legalább egyetlen frontszakaszon vegye vissza a hadászati kezdeményezést, majd a továbbiakban – Orel, Belgorod és Kurszk térségében, egy nagy kiterjedésű katlanacsatában vívjon ki végre győzelmet keleten...” (80. oldal). Eltekintve olyan terminológiai, helyesírási hibáktól, mint: a Zitadella hadművelet a magyar szakirodalomban Citadella hadműveletként honosodott meg, vagy hadászati kezdeményezést „egyetlen frontszakaszon visszavenni” nem lehet, legfőleg egy hadászati irányban újból ki lehet vívni, és hogy a „nagy kiterjedésű katlanacsata” leginkább bekerítő hadműveletként ismert, a fő probléma itt az, hogy a német támadó hadművelet nem helyi vállalkozás volt. Zsukov maga idézi *Emlékek, gondolatok* címmel – magyarul 1970-ben – megjelent memoárjában azt a helyzetértékelést, amelyet Vasziljevskij 1943. április 8-án terjesztettek fel Sztálinnak. Ebben a következőt írták: „...A nagyobb tartalékok korlátozott voltára való tekintettel az ellenség arra kényszerül, hogy 1943 tava-

szán és nyarának első felében szűkebb arcvonalon indítson támadást és a kitűzött feladatokat pontosan meghatározott szakaszokként egymást követően oldja meg. A hadjárat fő céljául Moszkva elfoglalását tűzte ki.

A Központi, Voronyezsi és Délnyugati Frontunkkal jelenleg szemben álló csoportosításokból kiindulva úgy vélem, hogy az ellenség fő támadó hadműveleteit e három front ellen fogja indítani, hogy szétzúzza csapatainkat ebben az irányban és így megszerezze a szabad manőverezési lehetőséget ahhoz, hogy a legrövidebb irányból karolja át Moszkvát..." (344. oldal).

Az orosz felső vezetés helyzetértékelése egyáltalán nem tükrözi azt, hogy a várt német támadás helyi jellegű lett volna és végképp nem igazolja a szovjet fél teljes hadászati kezdeményezését. Zsukov és Vasziljevskij nagyon jól felismerte: bár a német hadsereg nagy védelmi hadműveleteket vívott, ez semmi esetre sem keverhető össze a hadászati kezdeményezés szovjet birtoklásával és a német hadászati védelemmel. Gosztovny Péter – csakúgy mint a Hadtudományi Lexikon idézett szócikkének írója is – beleesett abba a hibába, hogy a sztálingrádi ütközet után ideiglenesen kivívott szovjet hadászati kezdeményezést örök érvényűnek fogta fel és a német védelmi hadműveletek jelenségét összekeverte a hadászati kezdeményezés végleges elvesztésével. Pedig ez majd csak a kurszki ütközet fő következménye lett. Az Sz. Sz. Lotockij által szerkesztett: *A háborúk és a hadművészet története* című monográfia, amelyet a Zrínyi Katonai Kiadó még 1975-ben jelentetett meg, így fogalmazott: "...A kurszki csatában a szovjet csapatok törést idéztek elő a német fasiszta hadsereg tartóoszlopában, megghiúsították azt a kísérletét, hogy elégtételt vegyen a Sztálingrádnál elszenvedett vereségért, és arra kényszerítették, hogy végleg hadászati védelembe menjen át. A szovjet fegyveres

erők szilárdan magukhoz ragadták a hadászati kezdeményezést. Lezárult az a folyamat, amely gyökeres fordulatot hozott a Nagy Honvédő Háború menetében a Szovjetunió javára..." (221. oldal). Ugyanezt írta Zsukov is a már idézett emlékirataiban: "...Hitlernek az a próbálkozása, hogy kiragadja a hadászati kezdeményezést a szovjet hadvezetés kezéből, teljes kudarccal végződött, és attól kezdve a háború végéig a német csapatok kénytelenek voltak kizárólag védelmi ütközeteket vívni..." (380. oldal). De szintén ezt tükrözi a nyugati szakirodalom is, amelynek egyik összefoglaló művében, a *Richard Holmes szerkesztette, A háborúk világtörténete* (Corvina, Budapest, 1992.) című kötetben is ez áll. Az egykori, német fegyverkezési miniszter, Albert Speer magyarul 1996-ban, a Zrínyi Kiadónál megjelent emlékiratai (*Hitler bizalmasa voltam*) szintén azt tükrözik: még maga a német vezetés is csak a kurszki ütközet után szembesült a hadászati kezdeményezés végleges elvesztésével: "...Az offenzíva július 5-én kezdődött, de a legmodernebb fegyvereink tömeges bevetése ellenére sem sikerült katlant képezni; Hitlert megcsalták a reményei. Kétheti harc után feladta. A sikertelenség annak jele volt, hogy immár a legkedvezőbb évszakban is a szovjet ellenfél határozza meg a történeket..." (288. oldal).

Itt kell megjegyezni azt a szakmai hibát – amit Gosztovny Péter minden bizonnyal a történeti publicisztikából vett át –, nevezetesen, hogy hadászati kezdeményezést „egyetlen frontszakaszon” kivívni nem lehet. A kurszki hadászati irányban vívott ütközetben a szemben álló két fél együttes ereje mintegy 2,3 millió főt, közel 30 ezer löveget és aknavetőt, majd 6 ezer harckocsit és rohamlöveget, valamint négy és fél ezer repülőgépet tett ki. A hadászati kezdeményezésért folytatott ütközetet ilyen gigantikus méreteken vívták, rendszerint pe-

dig a hadászati irányban (irányokban) található több hadműveleti irányban.

Gosztonyi Péter könyvét olvasván azonban a szakember szembesül azzal, hogy az igen sokat publikáló, híres hadtörténésznek valójában e szakmai dolgokról tudomása sincs. Emiatt történhet meg, hogy a kötetben szakmai fogalmak keverednek; katonai, hadtudományi szempontból pedig hemzsegek a hibák. Így fordulhat elő például a következő szöveg: „...A ROA-hadosztály ellenfele Zsukov marsall volt. Az Oderát szovjet részről a 69. lövészhadserg és a háttérben az 1. gárda-páncéloshadserg fedezte...” (173. oldal). E két mondatban van néhány szakmai hiba: Zsukov 1944 őszétől a fő hadászati irányban, a berlini irányban támadó 1. Belorusz Front parancsnoka volt, amely a 2. Belorusz, valamint az 1. Ukrán Fronttal, a Balti Fronttal, a 18. légi hadsereggel, a Dnyeperi Katonai Flottillával, az 1. és a 2. lengyel hadsereggel együttműködve (mintegy 2,5 millió fő, 6250 harckocsi, és 7500 repülőgép) végrehajtotta az úgynevezett visztula-oderai hadműveletet (1945. január-február), majd ezt követően április 16–19. között áttörték a Wehrmachtnak az Odera és a Neisse folyóra támaszkodó védelmét, majd pedig az 1. Ukrán és az 1. Belorusz Front csapatai hamarosan bekerítették Berlint. Zsukov, aki e hatalmas hadjáratban hadászati szintű köteléket vezetett, nyilvánvalóan nem volt, nem lehetett egy harcászati szintű kötelék ellenfele. Még az is kérdéses, hogy az orosz frontparancsnok munkatérképén egyáltalán megjelent-e egy német hadosztállyal végrehajtott ellenlökés. A másik probléma, hogy egy, az ellenség hídfőjének felszámolására hadosztály erőben végrehajtott ellenlökés esetében a szemben lévő partot a hadsereg birtokában tartja, de nem fedezi. Arról nem is beszélve, hogy a második világháború Vörös

Hadseregében nem „lövészhadserg” hanem csak hadserg, esetleg összefegyvernemi hadserg létezett. Az pedig végképp érthetetlen, hogy egy hadosztállyal végrehajtott ellenlökés kérdésébe hogyan keveredik bele a front második lépcsőjét vagy éppen tartalékát képező 1. gárda-harckocsihadserg (amely a katonai szaknyelv szerint természetesen nem a háttérben van és, mivel a Vörös Hadseregről van szó, nem páncéloshadserg). Ez akkor lenne indokolt, ha a Vlaszov-hadsereg hadosztálya (a ROA-hadosztály) közel hadseregnyi vagy hadseregcsoporthozival erővel rendelkezett volna, hiszen ekkor lett volna képes leküzdeni a hídfőt, átkelni az Oderán, szétverni a 69. hadsereget, majd csapást mérni az 1. gárda-harckocsihadseregre. Szakmailag csak ebben az esetben lett volna indokolt Gosztonyi Péter megfogalmazása. Igaz ugyan, hogy így rendkívül imponálóan hangzik, és mindenneklőtt arra alkalmas, hogy a Vlaszov-hadsereg tevékenységének a valóságosnál többszörösen nagyobb jelentőséget tulajdonítson. Vagyis a politikai publicisztikában meghonosodott módszer ez, amelyet ott gurításnak, csúsztatásnak neveznek. Egyébként a nagyságrendbeli különbségeket mi sem szemlélteti jobban, mint, hogy Zsukov emlékirataiban azokról a napokról, amikor a Vlaszov-hadsereg hadosztálya támadott (1945. április 11–12.), annyi szerepel; a front alárendeltjeinél hadijátékokat vezettek le, a törzsek és a katonák már Berlin ostromára készültek.

Ilyen és ehhez hasonló katonai szakmai hibákkal van tele Gosztonyi Péter Vlaszov tábornok című könyve, ám az olvasó megdöbbenéssel tapasztalja, hogy a nemzetközi hírnevű történésznek komoly problémái vannak a forráskezeléssel is. Tudományos népszerűsítő mű esetében a történelmi, hadtörténelmi szakirodalomban általános szokás a jegy-

zetapparátus elhagyása. Gosztonyi Péter is ezt tette, amikor mellőzte a lábjegyzeteket, de az általa igen fontosnak vélt le-
lőhelyeket a mű szövegében zárójelben adta meg. Ám ennek ellenére előfordulhatott az, hogy a szövegben megemlítve az adott forrást, történész létére nem adja meg annak adatait. Íme egy példa a kötet 166. oldaláról; „...Szergej Fröhlih 1977/78-ban összeszedte a téma anyagát és egy Nyugaton megjelenő orosz folyóirat 1979. február-március-áprilisi számaiban közölte, amit akkor közölni lehetett. Ezt igyekszem az alábbiakban összefoglalni...” Egyszerű, a történelem iránt érdeklődő olvasóként örültem is Gosztonyi igyekezetének, mert legalább a magyar nyelvű szakirodalom számára összefoglalta az orosz író kutatási eredményeit; a forrás (a folyóirat neve) megadásának hiányában ugyanis csak Gosztonyi könyvéből ismerhetjük meg e források rövid tartalmát. Azt pedig már csak zárójelben lehet megjegyezni, hogy a Gosztonyi Péter által követett módszer szerzői jogi szempontból támadható, egyszerűen plágiumgyanús.

E szakmai hibák mellett vitatkozni lehet a szerző már említett, erkölcsi állásfoglalásával is. Pontosabban szólva: természetesen tiszteletben kell tartanunk Gosztonyi Péter azon álláspontját, miszerint Vlaszov saját politikai rövidlátásának volt áldozata. Ám ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy ez a vélemény korlátlanul csak akkor fogadható el, ha ismerjük Vlaszov döntésének valódi okát. Ugyanis Gosztonyi Péter főhősét az ellenséghez való átállás tette érdekessé történelmi figurává. Azonban ebben az esetben nem is annyira a köpönyegforgatás ténye lesz a fontos, hanem azok a személyes mozgatórugók, amelyek Vlaszovot erre kényszerítették. Annak a tábornoknak, aki korábban a lenini, majd a sztálini rendszerben nőtt fel, futott be katonai karriert, akkor, amikor

táborot váltott, át kellett lépnie saját árnyékát is; ez személyes tragédiájának talán legfontosabb eleme. Alig elképzelhető, hogy pusztán a rendezett németországi tájak látványa indította volna Vlaszovot az átállásra úgy, mint ahogy azt Gosztonyi Péter könyvében leírja (56. oldal). A mű egyik legnagyobb hiányossága, hogy e súlyos, személyes döntés hátteréről, indítékairól semmit sem tudunk meg. Abban a fejezetben pedig, amelytől ezt váránk – egyébként a *Vlaszov politikai frontváltása* hangzatos címet viseli –, mindössze memorandumokról, jól-roszszul leírt katonai erőkről van szó, de semmi sem a valódi okokról. Mindettől az olvasónak pedig olyan érzése van, hogy elnagyolt újságcikket, nem pedig biográfiai összefoglalót olvas.

Gosztonyi Péter azonban még ezt az érzést sem hagyja meg zavartalanul; a könyvben lépten-nyomon, már bosszantó sűrűséggel botlunk bele nyelvtani és terminológiai hibákba, a csikorgó, nehézkes, legtöbb helyen görcsös fogalmazás miatt az első, néhány oldal után pedig határozottan unalmasá válik a korábban oly érdekesnek ígérkező kötet. Megdöbrentő, de Gosztonyi Péternek elsősorban a német és orosz nevek helyesírásával van problémája: így fordulhat elő, hogy a mű 166. oldaláról idézett Szergej Fröhlih neve a 239. oldalon Froehlich Sergej-ként szerepel, vagy a 109. oldalon két, egymást követő sorban ugyanannak a személynek a neve két módon szerepel; Shkuró, Skuro. De e kérdéskörhöz tartozik a személynévhez kapcsolt rendfokozatok problémája is. A magyar nyelv szabályai szerint a rendfokozatokat és egyéb címeiket a személynevek után kell mondani, írni és semmi esetre sem a német nyelv szabályait követve, pont fordítva, ahogy azt Gosztonyi Péter tette. Vagyis; az „SS-Oberführer Kroeger” (160. oldal) magya-

rul Kroeger SS-Oberführer stb. A másik probléma a katonai szaknyelv ismeretének hiányából fakadó, legtöbbször értelemzavaró fogalmazás, amelyből pusztán néhányat nevesíték: a „*Kalinyin Front*” (49. oldal) magyarul Kalinyini Front, „*a Zsukov-féle hadseregcsoport*” (49. oldal) helyesen a Zsukov vezette front, a „*Volhov Front*” (50. oldal) természetesen Volhovi Front, a rendszeresen előforduló „*divízió*” hadosztály, a „*motorizált divízió*” pedig gépesített hadosztály stb. De még ennél is nagyobb gond a teljesen értelmetlen kifejezések használata. Így például a 170. oldalon szereplő mondatban; „...*Rendezett házak, jól vezetett tiszta falvak fogadták őket...*”, nem tudjuk, hogy a falut hová vezetik. Csak gyanítjuk, hogy itt valami pontos, határozott államigazgatásról lehet szó. Ugyanilyen fogalmazásbeli problémát tükröz a 172. oldal mondata is; „...*Mocsaras volt, kevés természet adta védelmi lehetőséggel...*” Ezt a fajta terepet a magyar katonai szaknyelv csak úgy, könnyedén mocsaras, nyílt terepnek nevezi. Vagy egy másik példa – a kötet 179. oldaláról – a tipikus képzavarra; „...*Április 21-én Konyev marsall áttörte Busse tábornok arcvonalát és gyors előretöréssel elfoglalta Bautzent és Cottbus városát...*” Szegény Busse tábornok bizonyára ott állt szemtől szembe Konyevvel, aki ökölharcban áttörte arcának vonalát, majd egymagában, felkapva hét mérföldes csizmáit, elfoglalta Bautzen és Cottbus városát. Holott a szakemberek nyilvánvalóan tudják, hogy nem Konyev marsall törte át az arcvonalat, foglalta el a két várost, hanem az általa vezetett csapatok, és ez az arcvonal természetesen nem Busseé

volt, hanem a vezetése alatt álló erőké. A példák sora még hosszan folytatható.

Ami pedig a fogalmazást illeti, az olvasók zöme először bizonyára arra fog gyanakodni, hogy valami átlagos, lélektelenül elvégzett szakfordítást olvas. A szövegben hemzsegnek a magyar nyelvben kevésbé használt határozatlan névelők, a germanizmusok; a „*helyettes parancsnok*”, amely magyarul természetesen parancsnokhelyettes, a „*Volhov-őserdő*”, amely helyesen a Volhov környéki őserdő, valamint az „*exhadügyminiszter*”, amely alatt a valamikori, vagy éppen egykori hadügyminisztert kell értenünk és társaik, arra utalnak, hogy Gosztonyi Péter könyve bizony német nyelvű fordítások alapján készült, és így egyből értelmet kap a kötet végén szereplő, igen szegényes irodalomjegyzék is.

Az itt említett szerzői hibák mellett nem mehetünk el szóltanul a kiadó, esetünkben a Zrínyi Kiadó felelőssége mellett sem. A kötet elején nem szerepel szakmai lektor és ettől kezdve a szakmai hibákon nem csodálkozhatunk. Annál inkább a helyesírási – elsősorban elválasztási – hibákon, a több helyen hiányzó, kihagyott betűkön és a ragozási hibákon (172. oldal), hiszen a kötetnek volt szerkesztője: Győri László. Gosztonyi Péter könyve mindenképpen felveti a kiadó felelősségét is, mert az olvasóban felmerül a kérdés: ki tehet arról, hogy egy állami kezelésben lévő kiadó szakmailag kérdéses, nyelvileg pedig egyenesen hibás könyvet jelentet meg; hogyan fordulhat elő, hogy a Magyar Honvédség könyvkiadójánál a történelem és a katonai szakmára szégyent hozó művet adtak ki, jelentettek meg?

Nagy Miklós

Tanulmány, amelyet el kell olvasni*

Tudom, szokatlan dolog már a címben kategorikus imperatívuszban fogalmazni, ráadásul egy kritikában, mégis leírtam, mert meggyőződésemm, hogy hibái – amelyekre visszatérek – ellenére oly könyvet, tanulmányt vesz olvasásakor kezébe az érdeklődő, amely jelentős mértékben növeli ismereteit és segíti a bonyolult jelenünkben való eligazodásban.

Zavarba ejtő munka. Már a címét sem tudtam pontosan idézni, mivel „csak” a kezdete így szól: „A posztindusztriális globális és regionális információs társadalom...” stb. és folytatódik még négy soron és tíz alcímen keresztül. Szeretlen és megfoghatatlan cím. A szerzetenség egyébként az egész tanulmányon végigvonul. Helyenként zavar, helyenként kifejezetten érdekessé teszi, mondhatnám: „földbobja” az esetenként száraz témát. Tehát nem hiba – ha szerényebben bánnak vele! Egy jó címnek frappánsnak és lényegre törőnek kell lennie. Jelen esetben célszerűbb lett volna mindössze az „Információs háború”.

A félreértések elkerülése végett megjegyzem: a kritikus sem esett a szerzetenség örvényébe, és csupán azért írt ily sokat a címről, mert a tanulmányt – megfelelő stiláris átfésülés után – érdemesnek tartja könyvként a széles olvasótábor rendelkezésére is bocsátani. Ma-

gyarán: célszerű lenne, ha az MHTT kiadná önálló kötetként és nem a szekrényben őrizné két-három kéziratot példányát.

De nézzük tovább az alkotást! A műfaji meghatározás is jól jellemzi a szerzők szertelenségre való hajlamát. Idézem: „Jelzésértékű és üzenettartalmú monográfia. Tudományos igényű, témafeltáró, tartalom és jövőkép bemutató, struktúra és hatáselemző, leíró műfajú makrotanulmány.” Ha komolyan vesszük a „műfaj” fogalmát, akkor az írott (irodalmi) műfaj terminológiája a műveknek tartalmi és alaki sajátosságai szerint elkülöníthető csoportja. A szerzők általi meghatározással nehezen összeegyeztethető e vázolt definíció. Ettől függetlenül ne riasszon ez el senkit! Mind a bombasztikus cím, mind a még fellengzősebb „műfaji” meghatározást követő tartalom valóban – követve a tanulmány stílusát – „aranyat” tartalmaz.

Úgy vélem, legalábbis ismereteim szerint, ez a munka az első átfogó, magyar nyelven megjelent tanulmány a hadviselés jövőjét jelentősen befolyásoló – ha nem meghatározó – információs háborúról. Már a hét évvel ezelőtt lezajlott Öböl-háború is jelezte, hogy a hadviselés teljesen új formájával számolhatunk a jövőben, sőt az már a jelenre is döntő hatást gyakorol. A témával való

* Az MHTT 1996. évi pályázatára a dr. Várhegyi István vezette munkacsoport információs hadviselésről szóló tanulmányáról van szó.

foglalkozás, megismerkedés, majd beépítése mindennapjaink gyakorlatába, nemcsak megkerülhetetlen, hanem egyenesen létszükséglet. A jelenleg élő, jó másfél-két évtizedes vezetési gyakorlattal, döntésmetodikával még helyi konfliktusokból sem lehet sikeresen kiemelni.

A tanulmány kitűnő alapot nyújt az információs hadviselés lényegének és tartalmának megismeréséhez. Érdeme, hogy nem szűkíti le témájának bemutatását a katonai területre, hanem szélesebben, az egész társadalmat gyökeresen átalakító hatásainak vizsgálataiból kiindulva, fokozatosan szűkíti a témát szakterületünkre. Így az olvasó széles körképéből kiindulva érzékelheti a problémát. A hadsereg a társadalom része, alkotóeleme, és ha a társadalom „gyorsvonati sebességgel” és „buldózeri erővel” száguld az információs társadalom felé, a Magyar Honvédség sem maradhat le az általános fejlődésből. Még finansziális okokra hivatkozva sem, mert végkép leszakad az élvonaltól.

Itt egy gondolat erejéig vitába szállunk a szerzőkkel! Az információs társadalom kialakulásának előzményeiből és eddigi fejlődéséből szinte teljesen kihagyták a hadtudomány és a katonai tényező szerepét. A valóságban pedig a gyors és hatékony információszolgáltatásra az első és legnagyobb igények a háborúk, különösen századunk háborúi alatt alakultak ki. És az alapul szolgáló tudományos kutatások, technikai fejlesztések zöme is katonai célokból indult meg. A hadtudomány és a hadsereg hatása vitathatatlan.

Az információs társadalom bemutatása után térnek rá a szerzők az elektronizált, informatizált hadsereg jellemző vonásainak fölvázolására, meghatározására. A témát teljes spektrumában vizs-

gálják. A társadalmi, emberi („humánpolitikai” – ahogy divatosan napjaink angománjai emlegetik) problémáitól egészen a termelési kérdésekig. Például a hadsereg és a polgári élet által egyaránt alkalmazható „kettős felhasználású” eszközökig, mindenre kitérnek. Mivel egy recenzióban nincs tér minden témára részletesen reagálni, csak címszavakban jelzem, hogy egyetlen kérdés-csoportban, a „rég és új elvek a hadügy terén” milyen részkérdések kerültek terítékre. Íme: hatalmi pólusváltás, nukleáris világháború veszélye, biztonságpolitika, vegyi, biológiai és lélektani fegyverek, csúcstechnológiás és robotikai fegyverrendszerek, erőalkalmazás, készenlét és katonai doktrína, válságmegoldás, készenlét és gazdasági teherbíróság, szervezés, vezetés, vezetési szintek, hadászati szintek elérése, időtényező és a művelési ütem, vonalas és nem vonalas hadászat/harcászat, dimenziók, hézagok, erőfölény, erőviszonyok, veszteség, a haderőnemek alkalmazási sorrendje, elektronikus céltervezés, mélység és manőver, erő és tűz manővere, hatótávolság, találati pontosság, veszteségek, úrhadviselés, párhuzamos vezetés, modellezés, szimuláció, elektronikus játékipar, elektronikus fényképezőgépek.

Maga a felsorolás első pillanatra eklektikusan összehozott halmaznak tűnik. Valójában, végigolvasva, egy tudatosan felépített egységet „fedezünk fel”. Szemléletes példája, hogy mily szerteágazó témákat kapcsol egybe a tanulmány (akár egyetlen fejezeten belül). Ugyanakkor szemléletes példája a szerzők már említett, szertelenségre való hajlamának is. Ha ugyanis a szerzők között lett volna egy hadászati szakember, a felsorolás sorrendje és valószínűleg a csoportosítás is módosult volna. Más lo-

gikai rendszert felvéve. Ugyanakkor a tanulmánynak a legtöbb esetben határozottan előnyére vált, hogy a szerzők hagyták alkotó fantáziájukat szárnyalni és nem ragaszkodtak a már kialakult és megszokott sémákhoz, rendszerezésekhez. Választott témájuk újszerűsége ösztönözte őket. Valóban új és szokatlan fogalmak egész sorával dolgoznak. Példának néhány: „elektronizált informizált hadsereg”, „robotkatona”, „elektronikus rohamsisak” stb. Tanulmányuk legizgalmasabb fejezetei a jövő várható fölvázolásával egészen 2025-ig (a jelenlegi fejlődés tükrében) és az információs háborúval, hadviseléssel foglalkoznak.

Az olvasó akaratlanul is elgondolkodik és a jövő valószínű követelményeit összeveti a magyar valósággal – de ne szűkítsük: az egész jelenlegi közép-európai helyzettel, beleértve még a viszonylag nagy gazdasági háttérrel rendelkező osztrák Bundesheert is – a Magyar Honvédségünknek egy korábbi, egészen más irányú fejlesztési céljáról kell – ismét egy kategorikus megfogalmazás, mert valóban elkerülhetetlen – áttérni egy, a legfejlettebb csúcstechnológiára, elektronikára épülő hadviselési formára. Ehhez önállóan valószínűleg soha sem lesz ereje. És nemcsak nekünk nem, hanem a legtöbb kis országnak sem. Rendelkezzenek bármily fejlett háttérparral, gazdasággal. Az egyetlen járható út: a rendelkezésre álló szellemi és anyagi kapacitások tudatos összefogása, és a közös fejlesztés. Magyarán a NATO, az integráció! Bár a szerzők e gondolatot még csak meg sem pedzik tanulmányukban, a gondolkozó olvasó egyszerűen nem juthat más következtetésre. Ez is jelentős érdeme a tanulmánynak. Nem szájbarágó módszerekkel, hanem tudatos gondolkodtatással juttatja el az olvasóhoz véleményét. Követendő pél-

da a tudományos igényű munkák számára!

Érdekfeszítő olvasmány az információs hadviselés egyik legrégebbi elemének, a lélektani hadviselésnek a bemutatása. (E számunk 68–73. oldalain közöljük: *Új irányzatok a lélektani hadviselésben* cím alatt a bemutatott könyv, tanulmány egyik fejezetét összeállító szerző, dr. Opál Sándor írását – A szerk.) Két szempontból is. Az első: Ha az „információ” fogalmát – ami a tanulmány egyik meghatározó sarkköve, alapja – komolyan vesszük akkor, gyakorlatilag az egész hadművészet története – kis túlzással – az „információs háború” fejlődésének a története. Hiszen gyakorlatilag minden korábbi hadművelet sikere vagy sikertelensége jelentős mértékben a vezetők rendelkezésére álló információktól függött. A különbség „csupán” annyi, hogy a technikai fejlődés századunk végére ért oly fokra, hogy az „információ”, átlépve a kritikus küszöböt, az egész hadviselési módot befolyásoló tényezővé vált. A másik: A lélektani hadviselés, az ellenség katonái tudatának befolyásolása – beleértve a lakosságot is – szintén ősi célkitűzés. Az elektronika, az informatika azonban egyrészt hihetetlen ütemű fejlődése révén napjainkra ért oly fokra, hogy eszközeikkel közvetlen hatást lehet az egész emberiségre gyakorolni, másrészt a géntechnika, a paraszichológiai stb. révén eszköztára jelenleg még felmérhetetlennek tűnő mértékben bővíthet. És ahogy a tanulmány aláhúzza hangsúlyozza: a társadalom által kellően nem ellenőrzött kezekbe kerülve rettenetes károkat okozhat.

Befejezésül még egy gondolat! A könyv egyes fejezeteiben valósággal tobzódik a napjainkban rendkívül divatos angománia. Tisztában vagyok azzal, hogy a legtöbb modern tudomány szaknyelve –

szándékosan nem használom a „tolvajnyelve” kifejezést, pedig valójában az, mert célja csupán annyi, hogy a be nem avatottak ne értsék – az angol. Mégis megjegyzem: a magyar katonatudós tartozik annyi felelősséggel nemzetének, népének, hogy védje, óvja nemzeti létünk legnagyobb értékét, gyönyörű és egyedülálló anyanyelvünket. A tanulmányban használt idegen szavak nagy részét, az első látásra felületes olvasó is megfelelő, sőt, magasabb hangulati értékű magyar szavakkal, szakkifejezésekkel képes azonnal fölváltani. Ami annál is könnyebb, mivel azt a gyökeres nyelvújítást, amelyet jó két évszázaddal ezelőtt ragyogó tehetségű őseink – köztük sok katona, pl. Széchenyi, Tanárky

stb. – már egyszer megcsináltak és az addig egyeduralkodó latin (és német) szavakat magyarral pótolták, az angollal – úgy látszik – elfelejtették megtenni. (Ez egyébként nem teljesen „igaz”, mert ott is volt nyelvújítás, csak közel sem oly radikális és következetes, mint a Kazinczy, Révay, Kölcsei által elindított.) Ideje lenne – követve a franciák példáját –, megállítani azt a rákos sejtként elburjánzó nyelvromlást, amely a rendszerváltást követve, nagyrészt szellemi restségből, illetve keletről nyugati irányba átfordított talpnyalásból következett be!

Ajánlom a tanulmányt minden katonatudós és a hadtudománnyal foglalkozó, érdeklődő figyelmébe!

Pataky Iván

Országos Vegyivédelmi Találkozó

A Magyar Hadtudományi Társaság vegyivédelmi szakosztálya 1998. június 6-án szombaton kilenc órakor találkozót szervez a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán! Várjuk mindazok jelentkezését, akik a szolgálatnál (vegyiharcosok, vegyivédelmiek) teljesítenek (teljesítet-

tek) szolgálatot. Alakulatuk és lakáscímük megjelölésével 1998. április 15-ig közöljék részvételi szándékukat!

Cím: Bolyai János Katonai Műszaki

Főiskola Vegyivédelmi Tanszék,

1456 Budapest, Pf. 12.

Telefon: 215-35/44 mellék.

A társaság tudományos konferenciára és közgyűlésre készül

□ A nemzeti katonai stratégia az elmúlt évben két tudományos fórumon is napirendre került: 1997. február 21-én a Honvéd Vezérkar, október 10–11-én a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Hadtudományi Társaság által rendezett konferencia vitatta meg a stratégia kialakításának legfontosabb kérdéseit. Ezeket a konferenciákat lényegében a résztvevők közötti nézetazonosság jellemezte. Megmutatkozott azonban, hogy a katonai stratégia számos kérdése tisztázatlan, fontos összefüggések még nincsenek kellően feltárva és kimunkálva.

Ebből kiindulva a Magyar Hadtudományi Társaság szükségesnek tartja tisztázó viták folytatását, s ezzel a nemzeti katonai stratégia kidolgozásának elősegítését. Ennek érdekében 1998. március 19-én egy újabb tudományos konferenciát tervez, amelynek vitaanyagát folyóiratunk e számában a 33–57 oldalakon megjelent, Ajánlások a magyar nemzeti katonai stratégiához című tanulmány képezi.

A konferencián az ajánlások alaptézisei, főbb gondolatai vitaindító előadásban ismertetésre kerülnek, ezt követően korreferátumok megtartására, majd hozzászólásokra, vitára kerül sor. A résztvevők, a téma iránt érdeklődők részére javasoljuk a fent hivatkozott vitaanyag tanulmányozását.

□ A konferenciát követő napon, március 20-án tartja meg a társaság – az alapszabályzat szerint – a beszámoló és tisztújító közgyűlését, amelyen az elnökség elemzi a társaság 1995–1998 között végzett munkáját, szervezeti életét, pénzügyi helyzetét; és válaszol a következő időszak törekvéseinek főbb irányait, részleteiben az 1998. év munkatervbe foglalt feladatokat. Ezt követően kerül sor a felügyelő- és az etikai bizottság beszámolójára. A beszámolókat vita, majd határozathozatal követi.

A közgyűlés második részében kerül sor az új tisztségviselők: az elnökség, a felügyelő- és az etikai bizottság tagjainak megválasztására.

A közgyűlés anyagát (a beszámolót) és mindkét rendezvényre – a konferenciára és a közgyűlésre – szóló meghívót a program részletezésével a titkárság a társaság minden tagja részére megküldi.

Az MHTT elnöksége

A TÁRSASÁGI ÉLET rovat a tagság szolgálatában!

A szerkesztőbizottság 1997. október 28-i ülésén megtárgyalta a társasági élet rovat helyzetét és ezzel összefüggésben a tagság tájékoztatásának problémáit.

A folyóirat indulásakor az akkori szerkesztőbizottság azért hozta létre a *társasági élet* rovatot, hogy a tagság ismerje meg az általa választott szervek – az elnökség (intézőbizottság) a felügyelő- és az etikai bizottság – munkáját, döntéseit és a szakosztályok rendezvényein történeteket, tájékozódjon a következő hónapok rendezvényeiről, a tagság jelentős részét érintő tervekről és elgondolásokról. Ezt a feladatot azonban csak igen hiányosan tudta teljesíteni. A közlemények jelentős része szinte véletlenszerűen, főleg a szakosztályok és klubok vezetőinek aktivitásától függően tudott megjelenni. A tagság egyre kevésbé tudta érzékelni, hogy annál a szervezetnél, amelyiknek tagja lett, milyen munka folyik és ebbe hogyan tudna bekapcsolódni.

A tagság folyamatos tájékoztatásának igénye több fórumon is szóba került, javítására különböző javaslatok hangzottak el. Pár évvel ezelőtt olyan döntés született, hogy negyedévenként hírlevelet kell kiadni. Ennek első két száma megjelent, aztán mindenki megfedkezett róla. A hiányos tájékoztatás okán előállott olyan helyzet, mint az 1997. évi társasági fórumokon (főleg a HM OTF és az MHTT közös konferenciáján), hogy a tagság jelentős részét nem hívták meg, amit több szakosztály közgyűlésén „kirekesztésként” emlegetve bíráltak.

A megoldást a szerkesztőbizottság abban látja, hogy *a folyóiratot alkalmassá kell tenni arra, miszerint a tagságot ne csak az éves tagdíj befizetéséről tájékoztassák, hanem többek között kapjon információkat a magyar tudományos élet eseményeiről, a hadtudományt és társaságunkat érintő tervekről és döntésekről; a társaság vezető testületeinek (közgyűlés, küldöttgyűlés,*

elnökség, felügyelő- és etikai bizottság, alkalmi bizottságok) munkájáról, az előterjesztésekről, a hozott határozatokról, és azok értékeléséről, a tárgyalási kérdések bővebb összefüggéseiről és a vitatott témákról, a felügyelőbizottság vizsgálatainak tanulságairól, az etikai kódex érvényesülésének tapasztalatairól, a szakosztályok szervezeti életéről.

Minden számban be lehetne mutatni egy-két szakosztályt, azok vezetőit. Be kellene mutatni a különböző tudományos elismerésben részesülő tagjainkat. Időben közölni kellene a különböző pályázati felhívásokat, az eddigiektől eltérően – bővebb tartalommal – a pályázatok eredményeit és értékeléseit. Közölni kellene a tagoknak a társasági életre, a társaság szerveinek munkájára, folyóiratára, rendezvényeire, a működés esetleges zavaraira vonatkozó észrevételeit, javaslatait és ötleteit.

A rovatot arra is alkalmassá kellene tenni, hogy tájékoztasson a magyar tudományos élet fontosabb híreiről, a polgári és a honvédség tudományos szerveivel, műhelyeivel történő együttműködésről: ennek igényeiről, eredményeiről stb.

A fenti célokat csak akkor lehet megvalósítani, ha a titkárság, a szakosztályok és a klubok vezetői (mindenekelőtt titkárai) előre terveznek és legalább a következő negyedévre pontos tervvel rendelkeznek, tekintve, hogy a folyóirat negyedévenként jelenik meg. *Ezt a rovatot csak együtt, minden érintett személy folyamatos közreműködésével tudjuk tartalommal megtölteni. Kérjük a tagság aktív közreműködését is, észrevételeiket, megjegyzéseiket és javaslataikat juttassák el hozzánk. Az olvasói leveleket a társaság érintett vezetőjének válaszával együtt közöljük. A rovat szerkesztésére Zimits Rezső, a szerkesztőbizottság tagja kapott megbízást.*

A szerkesztőbizottság

A szakosztályok beszámoló és vezetőségválasztó közgyűléseiről

A társaság 19 szakosztálya közül 16 az alapszabályban meghatározott időben, novemberben és decemberben megtartotta éves beszámoló és vezetőségválasztó közgyűlését. A haditechnikai szakosztály szervezési nehézségek miatt 1998. január végén tartott közgyűlést. A belügyi és a nemzetbiztonsági szakosztálynál ismereteink szerint még nem volt közgyűlés, ezen szakosztályoknál belső működési zavarok is tapasztalhatók. A szakosztályok többsége az 1997. évi munka elemzésén túl áttekintette a választási ciklus egészének értékelését is.

Összeállításunkban az elmúlt év fontosabb eseményeiről, az 1998. év terveiről és a vezetőségekben bekövetkezett személyi változásokról írunk.

A biztonságpolitikai szakosztály folytatta az 1996-ban megkezdett vitasorozatot a szomszédos országok biztonságpolitikájáról. A múlt évben Jugoszlávia, Horvátország, Szlovénia és Ausztria biztonságpolitikájának alapvető jellemzőivel foglalkoztak.

1998-ban az euroatlanti integráció katonai kérdéseiről, a NATO-csatlakozás folyamatáról, továbbá a NATO-csatlakozás következtében a kelet-európai országok két- és többoldalú viszonyának alakulásáról terveznek fórumot tartani. Együttműködésük javítását tervezik más szakosztályokkal és tudományos műhelyekkel. Aktívabban kívánnak bekapcsolódni a társaság rendezvényeibe.

A szakosztály vezetőségében nem történt változás.

Az **egészségügyi szakosztály** fő feladatának a katonaeorvos-történeti kiállítás előkészítését tekintette, amely a Hadtörténeti Múzeum és az elnökség támogatásával lényegében befejeződött. Megnyitását a múzeumban folyó felújítási munkák miatt 1998 áprilisára kellett halasztani. Az MH egészségnevelési program keretében megjelent dr. Marcell István „Gombás megbetegedések” című tanulmánya. Két tanulmányi kirándulást szerveztek: az egyiket Doberdo–Trieszt, a másikat Ópusztaszer–Kecskemét–Szeged útvonalon. A szakosztály kezdeményezésére és szervezésében az MH Művelődési Házban megalakult a Honvéderorvosi Klub, amely az egészségügyi

szolgálat aktív és nyugállományú tagjainak kíván kulturális és társasági fórumot biztosítani.

1998-ban a katonaeorvos-történeti kiállítás megnyitása, a kiállítás alatti szakmai ügyelet megszervezése, továbbá a kiállítás apropóján katonaeorvostörténeti cikkek, tanulmányok publikálása szerepel munkatervükben. Megkezdik egy állandó jellegű bemutató létrehozásának szervezését. Segíteni kívánják a Központi Honvédkórház megalakulásának 1999-ben esedékes 100. évfordulója megünneplésére való felkészülést. A Honvéderorvosi Klubbal közösen két tanulmányi kirándulást terveznek.

A közgyűlés a jelenlegi vezetőség mandátumát meghosszabbította.

Az **elektronikai-informatikai szakosztály** közgyűlése eredményként értékelte, hogy sikerült tagságukat stabilizálni, az év végén 31 fizető tagot tartottak nyilván. A korábbi évek hagyományaitól eltérően országos jelentőségű szakmai rendezvényt nem tartottak, de több rendezvényen vettek részt, például a HM Elektronikai Igazgatóság Rt.-nél. Bíralták a társaság és a HM-MHTT közös konferenciájának szervezését, mivel a szakosztály tagságának jelentős részét nem hívták meg.

A közgyűlés a szakosztály elnökének dr. Nagy Pál, titkárának Ványa László, az elnökség tagjának dr. Várhegyi István, dr. Király György és dr. Zakor Géza urakat választotta meg.

A **haditechnikai szakosztály** az elmúlt évben működési zavarokkal küzdött, huzamos ideje nem volt elnöke, tagsága megfogyatkozott, tevékenysége a Lahner Károly Haditechnikai Klub segítségével korlátozódott. A január végén megtartott közgyűlésen új vezetőséget választottak, tervezik a tagság növelését, a szervezett munka beindítást és a szakosztály tudományos elismertségének javítását. Elnökké Ráth Tamás, alelnökké Geller István, titkárrá Szabó Miklós urakat választották meg.

A **hadművelési-harcászati szakosztály** az 1996. évi megalakulását követő első évben növelni tudta tagságának létszámát, több tagja eredményesen szerepelt különböző pályázatokon és aktívan vettek részt a Nemzetvédelmi

Egyetemen folyó több kutatási témában. Klubdelutánon vitatták meg a NATO-szabályzatok feldolgozásáról készült kutatási jelentést és tájékoztatást hallgattak meg az FM 100–5 USA hadművelati utasítás fordítási munkálatairól. Megkezdtek a korábban tervezett országos konferencia hadművelati-harcászati kérdésekkel foglalkozó szekciója programjának elkészítését és anyagainak kidolgozását. Mivel a konferencia más témában és szervezésben került megtartásra, az elkészült anyagok hasznosítását és publikálását a következő év feladatának tekintik. Fontos feladatuknak tartják a szakosztály doktoranduszképzésben részt vevő kilenc tagjának segítségét.

A szakosztály – tekintve, hogy másfél éve alakult – nem tűzte napirendre a vezetőségválasztást.

A **hadművészeti szakosztály** 1997 elején új vezetőséget választott, konszolidálta helyzetét és kutatási programot fogadott el, amelynek jelentős részét teljesítette. Résztanulmányok készültek a védelem doktrinális kérdéseinek modernizálásáról, a nemzeti katonai stratégia alapkérdéseiről, az ország katonai biztonságát befolyásoló egyes tényezőkről és a felső szintű katonai vezetés korszerűsítését megalapozó bizonyos elméleti kérdésekről. Ezek egy részét a nemzeti katonai stratégiáról tartott konferencián hozzászólások formájában ismertették, más részét pedig az előkészítés alatt álló hadtudományi konferencián tervezik hasznosítani. Két szakmai fórumot tartottak, melyeken az MH és csapatai irányításának és vezetésének korszerűsítését, továbbá a magyar nemzeti katonai stratégia alapkérdéseit dolgozták fel.

Az 1998. évi tervükben egy konferencia és két fórum szerepel. Konferencián tervezik fel dolgozni a katonai vezetés fejlesztésének alapkérdéseit a nemzeti katonai stratégia függvényében. A fórumok témái: haderőkép a 21. században és a honvédelem aktuális kérdései.

A szakosztály tevékenységéről és feladatairól a *Hadtudomány* 1997. 4. sz. 127–128. oldalán részletesebb közlemény is olvasható.

A **hadtápszakosztály** fórumon tárgyalta a logisztikai rendszerek vezetése az új szervezeti struktúrában, a honvédelmi követelmények különleges szempontjainak érvényesülése a közlekedéspolitikában, és a logisztikai szolgáltató központok helyzete és hasznosításuk lehetőségei témákat.

Ebben az évben a Közlekedéstudományi Egyesülettel és a hadtörténeti szakosztállyal közösen tartandó konferencián foglalkoznak a magyar katonai közlekedés múltjával, jelenével és jövőjével. Fórumot terveznek a magyar és a NATO logisztikai rendszereinek eszmei kompatibilitásáról.

1998 második negyedében újabb közgyűlést terveznek összehívni, melynek napirendjére javasolják a szakosztály nevének megváltoztatását, a működési szabályzat módosítását és a vezetőségválasztást.

A **hadtörténeti szakosztály** részt vett a Magyarország a II. világháborúban c. lexikon javított és bővített kiadásának előkészítésében. Bekapcsolódott a magyar hadiipar utolsó 100 évét bemutató kiállítás anyaggyűjtésébe.

Közreműködött a Hungaria Eliberata külföldön bemutatott vándorkiállítás szervezésében és a hozzá kapcsolódó nemzetközi konferenciasorozatban. Tagjai készítették el a Magyarország hadtörténelme CD-ROM jelentős részét. Erősítették együttműködésüket más, hadtörténettel foglalkozó tudományos szervezetekkel és szakosztályokkal.

Ebben az évben a Hadtörténeti Intézet és Múzeum kiemelt rendezvényeinek szervezésében kívánnak részt venni; így az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulójához és az I. világháború befejezésének 80. évfordulójához kapcsolódó kiállításokban és megemlékezésekben.

Megköszönve a leköszönő vezetőség munkáját, elnöknek dr. Szakály Sándor, titkárnak Számvéber Norbert urakat választották meg.

A **hadtudományelméleti és -történeti szakosztály** több tudományos rendezvény kezdeményezője és szervezője volt; így az első hadtudományi pályázat kiírásának másfél százados évfordulóján az MTA IX. osztály és a ZMNE-vel közösen szervezett konferenciának, továbbá a tudomány napja alkalmából tartott rendezvénysorozatnak. A konferenciákon elhangzottak írásban is megjelentek.

1998-ban három tudományos tanácskozás szervezését kezdeményezi a szakosztály. Ezek: a hadtudományi folyóiratok jelentősége a hadtudomány fejlődésében; a honvédelmi reformok története 1848 és 1998 között; az első magyar katonai főtanoda és a mai felsőfokú katonai oktatás.

A szakosztály tagsága elnökké továbbra is dr. Ács Tibort, titkárrá dr. Oroszi Antalt választ-

totta meg. Létrehozta az ügyvezető elnöki funkciót, melyre dr. Berek Lajost választotta meg.

A **határőr szakosztály** három konferenciát és két fórumot tartott. A győri szakcsoportnál szervezett konferencián vitatták meg a vidéki szakcsoportok működésének tapasztalatait. A nyírbátori szakcsoportnál a Határőrség szakmai tevékenysége és a szakosztálynál folyó munka kölcsönhatásaival foglalkoztak. Budapesten a Szemere Bertalan Rendvédelem-történeti Tudományos Társasággal közösen a gazdasági rendvédelem tapasztalatairól tanácskoztak. Szakmai kiránduláson vettek részt a kiskunhalasi határőrigazgatóságnál és az ópusztaszeri nemzeti parkban. Fórumon ismerkedtek a határőrség kiképzési koncepciójával. A Határőrség Országos Parancsnokságának és a társaság elnökségének támogatásával szakosztálypályázatot írtak ki, melyre 9 pályamunka érkezett.

Stabilizálódott a szakosztály taglétszáma: 112 nyilvántartott tagból 108 fizette be a tagdíjat, ez a társaság szintjén is kimagasló eredmény.

Erre az évre két konferenciát és egy fórumot terveznek. Ezeken olyan témákat kívánnak feldolgozni, mint a Határőrség humán-szolgálati tevékenysége, kiképzési rendszere, az EU-tagállamok határőrizete és a határőrség informatikai stratégiája. Amennyiben a szükséges pénzt biztosítani tudják, ismét szakosztálypályázatot írnak ki.

A közgyűlés a vezetőség mandátumát 1999. december 31-ig meghosszabbította.

A **humánerőforrás-fejlesztési szakosztály** négy témában (kiképzés, pályakép, előmenetel és a humán szféra működésének feltételei) tartott fórum jellegű rendezvényt. Ezek szerkesztett anyagát a Humán Szemle folyóiratban folyamatosan közlik, melynek szerkesztőbizottságában a szakosztály képviselője is funkcionál.

Munkatervet 1998. első félévére készítettek, mivel a jelenlegi vezetőség mandátuma júniusban jár le. Amennyiben sikerül együttműködő partnert találni, egy konferenciát terveznek az előmenetel rendjéről és a hozzá kapcsolódó kiképzési feltételekről.

A **műszaki szakosztály** konferenciáján – melyen részt vettek és előadásokat tartottak a ZMNE informatikai tanszék, a Trigon Hardware Kft. és a HungaroCAD Informatikai Kft. képviselői is – az informatika a katonai műszaki gyakorlatban témát vitatták

meg. A műszakiak napja rendezvényhez kapcsolódva kihelyezett szakosztályülést tartottak Komáromban. Tanulmányi kirándulást szerveztek a kiskörei vízlépcsőhöz, majd az ősz folyamán Okučaniba, ahol a magyar műszaki kontingenst látogatták meg. Végül segítettek az ÉTE robbantástechnikai szakosztályának a VII. nemzetközi robbantástechnikai kollégium megszervezésében. A szakosztály Műszaki Katonai Közlöny c. folyóiratának négy száma a múlt évben is megjelent, melyben 17 szerző 22 tanulmánya látott napvilágot. Az olvasók szavazatai alapján – az MH műszaki főnök támogatásával – első ízben adtak ki nívódíjakat a folyóirat szerzőinek: dr. Nemes Józsefnek, dr. Léka Gyulának és dr. Bodrogi Lászlónak. Az év folyamán megalakult a Magyar Tűzszerész Egyesület, melynek elnöke Rázsó Sándor lett, alapító tagjai közül öt fő a szakosztály tagja. A szakosztály meghívást kapott és képviselői részt vettek az omszki nemzetközi robbantástechnikai konferencián.

1998-ra a HTI-vel közös konferenciát terveznek a műszaki harcanyagok alkalmazásának új elveiről és fejlesztésük követelményeiről. A helyszínen tervezik megtekinteni a budapesti polgári védelmi létesítményeket, az árvízvédelmi töltések robbantásos megnyitása kutatási téma gyakorlati kísérleteit, a tótvázsonyi volt szovjet műszaki létesítményt és a katasztrófa gyakorlaton részt vevő műszaki csapatokat.

Módosították működési szabályzatukat, létrehozták a *tiszteletbeli elnöki funkciót, melyre dr. Léka Gyula urat választották meg. A szakosztály elnöke továbbra is dr. Bodrogi László, elnökhelyettese dr. Szabó Sándor, titkára Horváth Tivadar.*

A **repülő- és légvédelmi szakosztály** az összes érintett szerv bevonásával fórumon vitatta meg a repülőtiszt-képzés helyzetét. A légierő doktrínájának alapelveiről tervezett konferenciát (amelynek anyaga elkészült) a légierő vezérkar felállításával kapcsolatos munkák miatt nem tudták megtartani. A doktrína tervezete közben elkészült, a HVK vezetői tanácsa megtárgyalta, de nem fogadta el; szükséges lett volna tehát az alapelveket és a követelményrendszer tudományos tanácskozáson megtárgyalni. A szakosztály repülőorvosi szakcsoportja az MH ROVKI megszűnése miatt befejezte működését, tagjai az egészségügy különböző területein végzik munkájukat.

A közgyűlés 1998-ra formailag nem fogadott el munkatervet, de annak alapelveit elfogadta. A munkaterv véglegesítését az új vezetőségre bízta. Az alapelvek szerint szakosztályfórumon vagy klubnapon kell feldolgozni: a NATO-országok légierő doktrínájával, a NATO harcászati légierő doktrínájával és a közös kötelekek alkalmazásával kapcsolatos kérdéseket az adaptáció lehetőségének igényével. A légierő vezérkarral közösen célszerű lenne megvitatni az elkészült légierő-doktrína-tanulmányt. A közgyűlés feladatul szabtta, hogy az új vezetőség kísérje meg szakcsoport létrehozását a légierő vezérkaron és a szolnoki repüléstudományi szakcsoport aktivizálását.

A közgyűlés megköszönve dr. Kormos László elnök és Zimits Rezső titkár eddigi munkáját, elfogadta lemondásukat. A szakosztály elnökének dr. Galovics Jánost, titkárának dr. Óvári Gyulát választotta meg. Végül a szakosztály nevét légierő-szakosztályra változtatta.

A térképészeti és katonaföldrajzi szakosztály a Hungis Alapítvánnyal közös szervezésben konferenciát tartott a térinformatika alkalmazásának lehetőségeiről a térképészetben. A szakosztály tagjai az MH TÉHivel közösen részt vettek a katonaföldrajz új elméleti alapjainak és egy katonaföldrajzi információs rendszer kereteinek a kidolgozásában.

1998-ban szakosztály-rendezvényen terveznek foglalkozni a digitális térkép katonai alkalmazásának lehetőségével, a katonaföldrajzi térségek NATO-elvek szerinti elméletével és gyakorlatával. Szakmai nap keretében helyszíni bejárást terveznek a Börzsöny hegység katonaföldrajzi viszonyainak értékelésére.

A közgyűlés a szakosztály elnökévé ismét dr. Lánszky Jánost, titkárává Bognár Imrét választotta meg.

A vám- és pénzügyőrszakosztály 1997. március 25-én ünnepi szakosztálygyűlésen emlékezett meg a Vám- és Pénzügyőrség megalakulásának 130. évfordulójáról. A megemlékezésen a szakosztály tagjai mellett a szervezet szinte teljes vezető állománya és az együttműködő szervezetek képviselői is részt vettek. Előadást tartott Arnold Mihály országos parancsnok, dr. Dettné dr. Légrádi Ilona tanszékvezető, dr. Soós László Károly

pü. ddtbk., Joó Gábor osztályvezető, a szakosztály titkára és Szabó Sándor, a Vám- és Pénzügyőr Múzeum tudományos főmunkatársa. Az év végi közgyűlésről nincsenek információink.

A vegyivédelmi szakosztály konferenciát tartott a vegyifegyver-tilalmi egyezmény és végrehajtása, továbbá az atom- és tűzvédelmi törvények alapelvei és ezek várható hatása a vegyivédelmi szolgálatra témából. Létrehozták és átadták Piliscsabán, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen a helyi katonatörténelmet bemutató szakgyűjteményt. Megjelent Madaras Péter és dr. Varga József: Piliscsaba tábortól a Pázmány Péter Katolikus Egyetemig c. helytörténeti áttekintő könyve.

1998-ban szakmai konferencián vagy fórumon terveznek foglalkozni a vegyivédelmi szolgálat jövőképevel és a vegyivédelem helyével és szerepével a NATO-ban. Találkozót terveznek a szolgálattól eltávozott, más szakterületeken és vállalkozásoknál dolgozó szakemberekkel. Részt vesznek az országos vegyivédelmi találkozó megszervezésében. Folytatják a Kiskőrösön levő szakgyűjtemény és múzeum anyagának bővítését.

A közgyűlés a szakosztály elnökének ismét dr. Simon Ákost, titkárának Págyi Istvánt, a vezetőség tagjának dr. Barna Gézát, Grünwald Miklóst és Madaras Pétert választotta meg.

A védelemgazdasági szakosztály a Gazdálkodástudományi Társasággal közösen, a szakma széles körű részvételével konferenciát tartott az „Új kihívások a hon- és rendvédelmi szervek gazdálkodásában” témában. Az elhangzott előadások és hozzászólások nyomtatásban is megjelentek. Az év végén ismét konferenciát tartottak a védelmi tervezés rendjének átalakításáról a NATO-kompatibilitás érdekében.

Ebben az évben fórumon tervezik feldolgozni a térinformatikai rendszer logisztikai alkalmazásának lehetőségeit. Konferenciát terveznek a kincstári rendszer működésének tapasztalatairól a fegyveres és a rendvédelmi szerveknél, továbbá a védelem és a gazdaság aktuális kérdéseiről.

A szakosztály vezetősége változatlan maradt.

Z. R.

A Magyar Hadtudományi Társaság PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA az 1998. évre

A társaság elnöksége a hadtudomány fejlődése, a tagság kutatási eredményeinek megismertetése; a katonai biztonság, a honvédelem, a haderőfejlesztés, a NATO-tagsággal járó követelményeknek történő eredményesebb megfelelés; továbbá az intézményrendszerek elvárásai teljesítésének elősegítése érdekében, gyakorlatban is hasznosítható szakdolgozatok készítése céljából pályázatot hirdet.

A pályázaton a fenti céloknak megfelelően lehet pályázni, főleg a következő témakörökben:

1. Térségünk biztonságpolitikai helyzetében bekövetkező változások és ezek hatása hazánk biztonságára. Várható NATO-tagságunk hatása országunk és környezetünk biztonságára.
2. Az új helyzetnek megfelelő nemzeti biztonsági stratégia és nemzeti katonai stratégia kidolgozásának elméleti alapjai, követelményrendszere, jogi, módszertani feltételei.
3. A honvédelem jogi szabályozásának helyzete, az új követelményeknek és feladatoknak megfelelő jogrendszer különböző területein megoldandó feladatok.
4. A honvédelmi igazgatás és a honvédség integrált vezetési rendszere létrehozásának követelményei, a haderő vezetési rendszerének illesztése a NATO integrált vezetési rendszeréhez.
5. A haderő működése követelményeinek és feltételeinek igazítása a NATO követelményeihez. A hadsereg társadalmi ellenőrzésének, tevékenysége átláthatóságának és nyilvánosságának erősítése.
6. A haderőnemi doktrínák kidolgozásának aktuális elméleti kérdései, a velük szemben támasztott követelményrendszer. A haderőnemi vezérkarok működését befolyásoló elméleti és gyakorlati kérdések feldolgozása.
7. A béketeremtés és -fenntartás tapasztalatai, az ilyen feladatra kijelölt erő várható feladatai és felkészítésük követelményei.
8. A biztonsági szolgálatok, a határőrizet és -védelem, a katasztrófaelhárítás és -védelem várható feladatai az európai integrációs szervezetekhez történő csatlakozás függvényében.

9. Új kihívások a szervezett bűnözés, a kábítószer-kereskedelem, a korrupció és más, az ország biztonságára veszélyes és a lakosság biztonságérzetét rontó tömeges bűnözési fajták visszaszorítására.

A pályázaton a társaság tagjai egyénileg vagy csoportosan, kifejezetten ezen pályázat céljára készített, eredeti — más helyen még nem publikált — szakdolgozatokkal vehetnek részt. A pályázat lehet jelígés vagy szerződéses.

a) A jelígés pályázat megőrzi a pályázó személyiségének anonimitását, a pályamunka elbírálásának teljes befejezéséig. A pályázó személye csak a pályamunkák elbírálása után válik ismertté.

A jelígés pályázat a pályázati kiírásban szereplő vagy önálló kezdeményezésű (általában nem komplex) téma alapos kimunkálására irányul. Ezt a pályázati formát ajánljuk a tudományos kutatásban kezdeti jártassággal rendelkező pályázók számára is.

Jelíggel egyénileg és csoportosan lehet pályázni.

Elnyerhető díjak (bruttó)

I. díj – egy –	80 000 Ft,
II. díj – kettő –	60 000–60 000 Ft,
III. díj – három –	35 000–35 000 Ft.

b) A szerződéses pályázat a társaság pályázati kiírásában szereplő vagy saját kezdeményezésű téma szerződésben vállalt feltételek közötti kidolgozására irányul. A pályázatnak ezt a formáját elsősorban azoknak ajánljuk, akik a téma átfogó (komplex) feldolgozására vállalkoznak és vállalják tudományos eredményeik megmérettetését nyilvános fórumon.

A szerződéses pályázat lehet egyéni és csoportos. A pályázathoz be kell adni a téma feldolgozására vonatkozó előtervet, amelyben meg kell jelölni: a választott témát, a kutatás célját, a vizsgálandó kérdéseket (szinopszis), továbbá a tartalom és a terjedelem függvényében a kutatáshoz kért összeget. A téma vizsgálata az előterv és az annak elfogadása alapján megkötött megbízási szerződés feltételei szerint történik.

A szerződéses pályázat előterve benyújtásának határideje: 1998. május 1-je. Mind a jelígés,

mind a szerződéses pályamunka benyújtásának határideje: 1998. október 15.

A pályázatokat két példányban kérjük beküldeni.

A pályaműveket az elnökség által felkért független szakértők bírálják el.

A díjazott szerződéses vagy jelíges pályázatok hasznosításáról a kiíró a szerzők egyetértésével dönt. Az arra alkalmas pályázatok cikkszerű feldolgozás után a Hadtudomány című folyóiratban is közlésre kerülhetnek. A pályamunkák átadásra kerülhetnek továbbá a hasznosításban érdekelt szervek részére. Más folyóiratnak (hírlapnak) a szerző

csak a kiíró előzetes hozzájárulásával adhatja át leközlésre tanulmányát.

A társaság pályázati rendszerének célját, módját és a szükséges tudnivalókat az elnökség által jóváhagyott, a Magyar Hadtudományi Társaság Pályázati rendszere című szabályozó tartalmazza. Kérjük, hogy a pályázni szándékozók e szabályozót olvassák el, s az abban foglaltak szerint járjanak el. Az okmány az MHTT titkárságán tekinthető meg.

Budapest, 1998. február

*A Magyar Hadtudományi Társaság
elnöksége*

A klubok programjairól

A Kiss Károly Hadtudományi Klub

1997-ben fennállásának 15. évébe lépett. A havonta tartott rendezvényein a felkért szakértők színvonalas tájékoztatói, a hallgatóság kérdéseire adott válaszaik és a vitavezetők összefoglalói elősegítették a résztvevők eligazodását és a problémák értelmezését. Éves programjukat végrehajtották. A klub fennállásának 15. évfordulója alkalmából a dr. Vasvári Vilmos által összeállított és szerkesztett kiadvány évenkénti részletezéssel bemutatja be és értékeli a végrehajtott programot, így az 1997. évről is számot ad.

Az 1998-ra tervezett program:

- A doktorképzés folyamata;
dr. Szilágyi Tivadar.
- A klub 15. évének értékelése az évforduló kapcsán; dr. Vasvári Vilmos elnök
- 150 éves a Magyar Honvédség;
dr. Ács Tibor.
- Biztosítás és/vagy támogatás;
dr. Vasvári Vilmos
- A honvédség egészségügyi helyzete;
dr. Svéd László
- A ZNME oktatási rendszere;
dr. Sándor Vilmos
- A hadtudományi kutatásszervezésről;
dr. Benke Gyula.
- NATO-koordinációs tapasztalatok.
dr. Szenes Zoltán

A decemberi klubgyűlés elfogadta az éves program teljesítéséről szóló beszámolót és meghosszabbította a klubvezetőség mandátumát.

A Láhner György Haditechnikai Klub

1998. évi programja:

Február: A harckocsiaknak fejlesztési irányai és alkalmazási lehetőségeik; előadó a HTI szakértője. Házigazda dr. Bodrogi László.

Március: A HTCSF-ség feladatrendszere és működése az MH Logisztikai Főigazgatóság keretében; előadó Kapusy György. Házigazda dr. Turcsányi Károly.

Április: A haditechnikai eszközök beszerzési lehetőségei és tervezése a Magyar Honvédségben; előadó dr. Kunos Bálint. Házigazda a Beszerzési Hivatal vezetője.

Június: Kirándulás a bécsújhelyi osztrák katonai akadémiára; szervező dr. Pataky Iván és Lengyel János.

Október: Felsőfokú menedzserképzés Magyarországon; előadó dr. Gaál Zoltán. Házigazda dr. Szendrő Péter.

November: A haditechnikai biztosítás feladatai a légierőnél; előadó a Légierő Vezérkar HTF. Házigazda: dr. Gáspár Tibor.

Felhívjuk olvasóink szíves figyelmét, hogy a klubok rendezvényeit a társaság minden tagja látogathatja. Az aktuális program a Magyar Honvédség Művelődési Háza havi műsorfüzeteiben megtalálható.

Aus dem Inhalt

Im Leitartikel der Nummer beschäftigt sich Tibor Ács mit der Revolution und den Befreiungskämpfen 1848 in militärischer Hinsicht. Über Fragen der Sicherheitspolitik und Militärwissenschaft: András Balogh: Internationale Aspekte der Formulierung der militärischen Strategie. Sándor Pirityi: Das nationale Sicherheitskonzept der Russischen Föderation. József Pekó: Empfehlungen zur militärischen Strategie der Republik Ungarn. György Kovéta: Sicherheit, nationale Sicherheit, Sicherheitspolitik. Károly Bognár: Die Armee und die Gesellschaft. Sándor Opál: Neue Tendenzen der psychologischen Kriegsführung.

Andere Artikel:

Géza Jeney: Über die Ausbildung von Logistikoffizieren. Pál Nagy: Militärische Aspekte der virtualen Wirklichkeit der Fernwahrnehmung. Lajos Móricz: Geschichte der militärischen Forschung. Auf den Schlußseiten wird von Miklós Nagy ein Buch, von Iván Pataky eine Studie bekanntgemacht. Hier sind auch Informationen über die Konferenz, die Jahressitzung der Gesellschaft, sowie über Sitzungen, Ergebnisse der Preisausschreiben und die Preisausschreiben für 1998. zu finden.

From the contents

In the main article Tibor Ács writes about the revolution of 1848 concerning the military point of view.

The following deal with the questions of security policy and military science; András Balogh: The international aspect of military strategy; Sándor Pirityi: The national security concept of Russian confederation; György Kovéta: Security, national security, security policy; József Pekó: Suggestions for the military strategy of Hungarian Republic; Károly Bognár: The military and the society; Sándor Opál: New trends in the psychological warfare.

In the next part of the publication; Géza Jeney: About the education of logistics officers; Pál Nagy: About the questions of borderguarding at night; Lajos Móricz: About the military science research.

On the last page of the periodical; Miklós Nagy introduces a book; Iván Pataky introduces a study. Here are published information articles about the conferences and meeting of the society; about meetings concerning society departments and leadership, about results of applications, about applications for 1998.

Содержание номера

В передовой статье номер а Тибор Ач пишет о событиях еволюции 1848 года. Вопросами политики безопасности и военного дела занимаются Андраш Балогх: Аспекты формирования международной военной стратегии; Шандор Пиритьи: Концепция национальной безопасности РФ; Дьордь Ковета: Безопасность, национальная безопасноть, политика безопасности; Ежеф Пеко: Размышления о военной стратегии Венгрии; Карой Богнар: Армия и общество; Шандор Опал: Направления в психологии ведения войны.

Далее в номере Геца Енеи информирует о подготовке офисеров порлогистике. Надь Пал: Военные аспекты вертуальной действительности и определение дальности; Лайош Кишш: Охрана границы ночью; Лайош Мориц: История военных исследований.

В заключительных статьях номера Миклош Надь делает обозрение книги и здесь же знакомят читателей с исследованиями Ивана Патаки. В конце номера печатают информацию о конференции общества, оборотчетах спецотделов, о выборах руководства, о результатах конкурсов и о конкурсах на 1998г.

Tájékoztató a tagsági díj befizetéséről

Az MHTT Elnöksége kéri a tagság tagjait, hogy újítsák meg tagságukat és

1998. március 31-ig
fizessék be az 1998. évi tagdíjat.

Az 1997. évi küldöttgyűlés határozata alapján
az éves tagsági díj a munkaviszonyban lévőknek 1200 Ft,
diákoknak és nyugdíjasoknak 800 Ft.

Akik a megjelölt időpontig rendezik tagdíjukat, a Hadtudomány című folyóirat 1998. évi számait térítésmentesen megkapják. A tagdíjat a megküldött készpénz-átutalási megbízáson kérjük feladni.

A társaság folyóiratát, a Hadtudományt azok az állampolgárok is megrendelhetik, akik nem tagjai a társaságnak. Egy szám ára 300 Ft, az éves előfizetési díj 1200 Ft. Megrendelés esetén a befizetést az MHTT Titkársága által megküldött „Készpénz-átutalási megbízás” nyomtatványon kell eszközölni.

A társaság számlaszáma: 1200854-32570715-00000000

A tagdíj befizetésével, a belépéssel és a folyóirat megrendelésével kapcsolatos kérdéseivel forduljon az MHTT Titkárságához:

1101 Budapest X., Hungária krt. 9–11.
Levél cím: 1581 Budapest, Pf.: 15.
Telefon: 260-07-40/13-59 mellék.